

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

MORMONLAR VE AMERİKAN TOPLUMSAL YAPISI

Fatih YAMAN
2501040168

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Şinasi GÜNDÜZ

İstanbul 2008

ÖZ

Amerikan toplumsal yapısı içerisinde yeni bir dinsel akım ve alt kültür olarak değerlendirilen Mormonizm'i konu edinen bu çalışma modern dönemlerde gelişen ve etkinliğini gün geçtikçe artırmakta olan bu hareketin sahip olduğu sosyo-kültürel dinamikleri ele almaktadır.

Mormonizm 1800'lü yılların Puritan Amerikasında Joseph Smith ile birlikte ortaya çıkmış yerli bir Amerikan dini olma özelliği taşımaktadır. Gelişim sürecinin önemli bir bölümünde poligami anlayışını benimseyen Mormonizm, sahip olduğu geleneksel Hristiyan düşüncesinden farklı inanç yapısı ve pratik düzlemdeki Amerikan toplum normlarına aykırı uygulamaları nedeniyle tarih boyunca dışlanmış, bu sebeple kilise üyeleri bulundukları bölgelerden sürekli farklı topraklara göç etmek zorunda kalmışlardır.

Aile değerleri, eğitim, üretim, kişisel ve toplumsal ahlâk gibi konulara son derece önem veren Mormonizm'in bağlılarına sunduğu gerek çok çocuk sahibi olma yönündeki tavsiyeleri, gerekse dünyanın birçok ülkesine ulaşmış son derece etkili misyonerlik ağıyla Mormonluk bugün itibarıyla Amerika'da en hızlı yayılan din konumundadır.

Sahip olduğu kimi ibadet biçimleriyle sosyo-ekonomik düzlemde kendi toplum yapısını sürekli güçlendiren Mormonizm değişen konjonktürel yapıya göre kendi içerisinde doktrinel anlamda köklü reformlara gitmekten de kaçınmamaktadır.

Mormonizm "yaşayan modern peygamber" anlayışı ile değişen şartlara ve oluşan toplumsal ihtiyaçlara gecikmeksizin çözümler üretmekte, böylece toplum içerisinde olası mezhepleşme hareketleri gibi sorunsalları daha ortaya çıkmadan engellemiş olmaktadır. Başka bir deyişle "sürekli açık olan içtihad kapısı" ve Tanrı ile daima iletişim halinde olan peygamber anlayışı sayesinde Mormonizm, seküler dünya ile kutsal arasında kurduğu daimî ve dinamik bağı sürekli güncellemektedir.

ABSTRACT

This study examines Mormonism that is considered as a new religious movement and a distinct subculture in American social structure. In particular the study looks at the socio-cultural dynamics of this movement which emerged in the modern times and ever since has been increasing its influence.

Mormonism was started by Joseph Smith in the Puritan America of the 1800s and is considered an authentic American religion. Mormonism, which adopted polygamy during much of its evolution, has been discriminated against because of its belief system that ran contrary to the mainstream Christian thought and of its practices that were incompatible with the prevailing social norms in American society. Members of the Church, as a result, had to move around and seek refuge in different regions.

Mormonism puts a special emphasis on family values, education, production, and individual and social ethics. Because of the Church's instructions on its followers to have many children and because of its effective missionary network that has spread throughout the world, Mormonism is the fastest growing religion in the United States.

Some of its religious practices help Mormonism strengthen its own societal structure at socio-economic level. Nonetheless it also has undertaken significant reforms to its doctrine in response to changes in social structure.

Through its notion of 'a living prophet' Mormonism is able to respond to changing conditions and new social needs, and as such has forestalled the emergence of some problems such as divisions along different interpretations of religion. In other words, through the ever-open door of interpretation and the notion of a prophet that is in constant relationship with the God, Mormonism has constantly redefined the dynamic and perpetual connection between the sacred and profane.

ÖNSÖZ

Amerikan toplum yapısı içerisinde yeni bir dinsel akım ve alt kültür olarak varlık kazanan Mormonluğu ele alan bu çalışmada öncelikle hareketin ortaya çıkışını yahut alt yapısını oluşturan unsurlar ortaya konulmakta, sonrasında ise söz konusu hareket tarihsel süreç içinde irdelenmektedir. Bu bağlamda tezin amaç ve önemiyle tarihçesinin yanı sıra başvuru kaynaklar ve yöntem giriş bölümünü oluşturmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde öncelikle Mormonluğun alt yapısını oluşturan tarihi sosyo-kültürel şartlar ele alınmaktadır. Bununla birlikte hareketin kurucusu ve ilk peygamberi olan Joseph Smith'in Mormonluğu dinsel bir hareket olarak ortaya koyuşu, kilisesini oluşturmaları ve cemaatini genişletmesi irdelenmektedir. Bunun ardından Mormon tarihinde oldukça önemli diğer bir şahsiyet olan ikinci lider Brigham Young ve onun önderliğinde Mormonların Utah-Salt Lake City şehrine yaptıkları göç süreci ortaya konulmaktadır.

Mormon İlahiyat Literatürü ve İnanç Sistemi başlıklı ikinci bölümde öncelikle Mormon kutsal kitap koleksiyonunu oluşturan temel metinler irdelenmektedir. Aynı zamanda Mormon inanç sistemi ve ibadetleri de bu bölümde ele alınan konular arasında bulunmaktadır.

Mormonizm ve Modernite İlişkisi tezimizin üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde Mormonluk sosyal bir hareket olarak ele alınarak moderniteyle girmiş olduğu etkileşim, modernitenin sorunsallarından olan kimlik, sosyal adalet ve ahlâk bağlamında irdelenmektedir.

Çalışmamızın dördüncü ve son bölümünde ise Mormonizmin sosyal yaşamla arasındaki diyalektik bağ, saha araştırması ile ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Utah eyaletindeki üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerle gerçekleştirdiğimiz anket çalışması ile Mormonların aile kurumuna verdikleri önemden, ABD'deki din-devlet ilişkilerini yorumlama biçimlerine kadar oldukça geniş bir perspektifle Mormonluğun toplumsal yaşamdaki tezahürleri irdelenmektedir.

Bu çalışmanın oluşumunda maddi manevi hiçbir katkıyı benden esirgemeyen, tezimin her satırını büyük bir titizlikle okuyan, eleştiri ve yorumlarıyla ufkumu açan ve son derece yoğun çalışma ortamında daima bana zaman ayıran hocam Prof. Dr. şinasi GÜNDÜZ'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezin oluşumunda gerek kaynak açısından gerekse Amerika'da bulunduğum süre içersinde saha araştırmamda son derece yardımcı olan Brigham Young Üniversitesi Amerikan Tarihi bölümü ğretim üyelerinden başta Prof. Brian Q. Cannon, Donald Q. Cannon ve Sosyoloji bölümü ğretim yesi Prof. Cardell K. Jacobson'a teşekkür ediyorum. Yorum ve yönlendirmeleriyle çalışmama katkıda bulunan Utah Üniversitesi Siyaset Bilimi ğretim yesi Prof. M. Hakan Yavuz'a, şaban Kardaş'a ve Selçuk Üniversitesi Sosyoloji bölümü ğretim yelerinden Yasin Aktay'a, metnin okunması ve son şeklini almasında emeği geçen Ercüment Avşar'a, Süleyman Sadık'a, H. Avni Karaaslan'a ve ayrıca İstanbul'daki Mormon cemaatin başında bulunan Mine Askan'a katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Son olarak desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve her durumda yanımda olan aileme de teşekkürü bir borç biliyorum.

Fatih YAMAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
TABLO LİSTESİ	IX
RESİM LİSTESİ	XIII
KISALTMALAR	XIV
GİRİŞ	1
I. Konunun Amaç ve Önemi.....	1
II. Araştırmanın Tarihçesi	2
III. Kaynaklar ve Yöntem	4

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL ARKAPLAN	6
A) Mormonizm'in Tarih Sahnesine Çıkışı.....	6
1. Mormonizm'in Doğuşunu Hazırlayan Sosyo-kültürel Çevre	6
2. Bir Din Kurucusu Olarak Joseph Smith.....	10
a. Ohio -Kirtland- ve Missouri	18
b. Illinois -Nauvoo-	24
c. Trajik Son ya da Peygamberin Şehit Edilişi.....	27
3. Brigham Young ve Büyük Göç.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

MORMON İLÂHİYAT LİTERATÜRÜ VE İNANÇ SİSTEMİ ...	39
A. Mormon İlahiyat Literatürü	39
1. Mormon Kitabı/İsa Mesih'in Bir Diğer Tanıklığı (The Book of Mormon/Another Testament of Jesus Christ).....	39
2. Öğreti ve Anlaşmalar (The Doctrine and Covenants).....	47
3. Paha Bıçılmaz İnci (The Pearl of Great Price).....	49
4. Kutsal Kitap/King James Versiyonu	51

B. Mormon İnanç Sistemi ve İbadetleri	52
1. Mormon İnanç Sistemi.....	52
a. Uluhiyet.....	52
i. İlahi Baba.....	52
ii. Oğul İsa Mesih.....	53
iii. Kutsal Ruh.....	55
b. Yeryüzüne Düşüş ve Asli Günah.....	56
c. Cennet ve Cehennem.....	57
d. Peygamberlik Kurumu.....	59
2. İbadetler.....	62
a. Vaftiz.....	62
b. Öşür/Ondalık (Tithing).....	64
c. Oruç.....	66
d. Dualar.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MORMONİZM - MODERNİTE İLİŞKİSİ	69
A. Kimlik	70
1. Mormonizm'in Kimlik Algılaması.....	70
a. Köken Oluşturma.....	70
b. Konjonktürel Yenilenme ve Kolektif Bilinç.....	72
c. Amerikanizm ve Zion.....	77
d. Semboller: Kimliğin İzdüşümleri.....	81
B. Sosyal Adalet	84
1. Toplumsal Dayanışma.....	84
C. Ahlâk	88
1. Bireysel ve Toplumsal Ahlâk.....	88
2. Çalışma Ahlâkı (Work Ethic).....	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MORMON SOSYAL YAŞAMI-UYGULAMALI ARAŞTIRMA..95

A. Araştırma Yöntemi	95
B. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	95
C. Araştırmanın Modeli	96
D. Verilerin Toplanması	97
E. Verilerin Analizi	97
F. Sayıltı ve Hipotezler	98
G. ARAŞTIRMA BULGULARI	99
1. Araştırma Grubunun Genel Özellikleri	99
2. İlişki Analizleri ve Çapraz Tablolar	137

SONUÇ

155

BİBLİYOGRAFYA

158

EKLER

165

Ek 1: Anket Formu (Türkçe)

166

Ek 2: Anket Formu (İngilizce-Orijinal Soru Formu)

169

Ek 3: Mormon İnancı ve Sosyal Yaşamına Ait Resimler

172

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.	Ankete katılan deneklerin üniversitelere göre dağılımı	99
Tablo 2.	Ankete katılanların cinsiyete göre dağılımı	100
Tablo 3.	Ankete katılanların yaşa göre dağılımı	101
Tablo 4.	Ankete katılanların inançlarına göre dağılımı	102
Tablo 5.	Ankete katılanların dindarlıklarına göre dağılımı.....	103
Tablo 6.	Ankete katılanların dindarlık seviyelerine göre dağılımı	104
Tablo 7.	Ankete katılanların kendilerini “Mormon” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	105
Tablo 8.	Ankete katılanların kendilerini “Amerikan” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	106
Tablo 9.	Ankete katılanların kendilerini “Kökten dinci” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	107
Tablo 10.	Ankete katılanların kendilerini “Katolik” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	108
Tablo 11.	Ankete katılanların kendilerini “Gelenekçi” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	109
Tablo 12.	Ankete katılanların kendilerini “Müslüman” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	110
Tablo 13.	Ankete katılanların kendilerini “Hümanist” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	111
Tablo 14.	Ankete katılanların kendilerini “Ortodoks” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	112
Tablo 15.	Ankete katılanların kendilerini “Modernist” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	113
Tablo 16.	Ankete katılanların kendilerini “Hristiyan” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	114
Tablo 17.	Ankete katılanların kendilerini “Ulusalçı” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	115
Tablo 18.	Ankete katılanların kendilerini “Protestan” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	116

Tablo 19.	Ankete katılanların kendilerini Yahudi olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	117
Tablo 20.	Ankete katılanların kendilerini Radikal/fanatik olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	118
Tablo 21.	Ankete katılanların kendilerini Ateist olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	119
Tablo 22.	Ankete katılanların kendilerini “Diğer” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	120
Tablo 23.	Ankete katılanların kendilerini “Hiçbiri” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı	121
Tablo 24.	Ankete katılanların ABD’yi tanımlama biçimlerine göre dağılımı	122
Tablo 25.	Ankete katılanların ABD’deki din ve devlet ilişkileri hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı	123
Tablo 26.	Ankete katılanların Mormonizm ile küreselleşme arasındaki ilişki hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı	124
Tablo 27.	Ankete katılanların Mormonizm ve sekülerlik/laiklik ilişkisi hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı	125
Tablo 28.	Ankete katılanların Mormonizm’in gelecekte bütün dünyaya hakim olması durumu hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı	126
Tablo 29.	Ankete katılanların “dinler arası diyalog” faaliyetleri hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı	127
Tablo 30.	Ankete katılanların “Misyon” görevinde bulunma durumlarına göre dağılımı	128
Tablo 31.	Ankete katılanlardan “Misyon” görevinde bulunmayanların ileride bu görevi yapma durumlarına göre dağılımı.....	129
Tablo 32.	Ankete katılanların misyoner olmalarının temel sebebine göre dağılımı	130
Tablo 33.	Ankete katılanların “aile kurumunun önemi” hakkındaki görüşlerine göre dağılımı	131
Tablo 34.	Ankete katılanların gelecekle ilgili düşüncelerine göre dağılımı ...	132
Tablo 35.	Ankete katılanların “İslam ya da Müslümanların ABD için tehlikeli olup olmadığı” hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı	133

Tablo 36.	Ankete katılanların “İslami Terör” kavramı hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı	134
Tablo 37.	Ankete katılanların “Terör Müslümanlar arasında yaygındır” kanaati hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı.....	135
Tablo 38.	Ankete katılanların “İslam dünyası içinde Türkiye'nin İslam yorumu”nu değerlendirme biçimlerine göre dağılımı	136
Tablo 39.	Kişinin Dini Tercihi ile Cinsiyeti Arasındaki İlişki.....	137
Tablo 40.	Kişinin Dini Tercihi ile Eğitim Aldığı Üniversite Arasındaki İlişki	138
Tablo 41.	Kişinin Dini Tercihi ile Dindarlık Seviyesi Arasındaki İlişki	139
Tablo 42.	Kişinin Dini Tercihi ile Kendisini “Amerikan” Olarak Tanımlaması Arasındaki İlişki	140
Tablo 43.	Kişinin Dini Tercihi ile Kendisini “Hıristiyan” Olarak Tanımlaması Arasındaki İlişki	141
Tablo 44.	Kişinin Dini Tercihi ile Devlet Mekanizması Olarak ABD’yi Değerlendirişi Arasındaki İlişki	142
Tablo 45.	Kişinin Dini Tercihi ile ABD’nin Din-Devlet İlişkilerine Bakışı Arasındaki İlişki	143
Tablo 46.	Kişinin Dini Tercihi ile Mormonizm ve Küreselleşme Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki.....	144
Tablo 47.	Kişinin Dini Tercihi ile Mormonizm’in Sosyal Yaşamda Laiklikle Uzlaşış İçinde Olma Durumu Hakkındaki Düşüncesi Arasındaki ilişki	145
Tablo 48.	Kişinin Dini Tercihi ile “Mormonizm’in Gelecekte Büyük Bir Dünya Dini Olma” Durumu Hakkındaki Öngörüsü Arasındaki İlişki	146
Tablo 49.	Kişinin Dini Tercihi ile Dinler Arası Diyalog Faaliyetleri Hakkındaki Düşüncesi Arasındaki İlişki.....	147
Tablo 50.	Kişinin Misyon Görevinde Bulunma Durumu ile Misyoner Olma Sebepleri Arasındaki İlişki	148
Tablo 51.	Kişinin Dini Tercihi ile “Aile Kurumunun Önemi” Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki.....	149

Tablo 52.	Kişinin Dini Tercihi ile “Önümüzdeki Yıllarda Dünyadaki Kültürel, Ahlâki ve Politik Şartların Bugünkünden Daha İyi Olacağı” Kanaati Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki	150
Tablo 53.	Kişinin Dini Tercihi ile “İslam ya da Müslümanların ABD İçin Tehlikeli Olduğu” Kanaati Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki	152
Tablo 54.	Kişinin Dini Tercihi ile “İslami Terör” Kavramına Yaklaşımı Arasındaki İlişki	153
Tablo 55.	Kişinin Dini Tercihi ile “Türkiye’nin İslam Yorumu” Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki.....	154

RESİM LİSTESİ

Resim 1.	Mormon Dininin Kurucusu Joseph Smith	172
Resim 2.	Mormonların İlk Peygamber ve Lideri Joseph Smith.....	172
Resim 3.	Brigham Young.....	173
Resim 4.	Mormonların İkinci Peygamber ve Lideri Brigham Young	173
Resim 5.	Joseph Smith'in Tanrı ve Oğul İsa Mesih'le Gerçekleşen İlk Vizyonu.....	174
Resim 6.	Peygamber Moroni'nin Altın Levhaları Cumorah Tepesi'ne Gömüştü	175
Resim 7.	Joseph Smith'in Melek Moroni'yle İlk Vizyonu	175
Resim 8.	Birinci Başkanlık Kurulu	176
Resim 9.	Mormonların Dünya Lideri ve Peygamberi Thomas S. Monson	176
Resim 10.	On İki Havariler Meclisi	177
Resim 11.	Salt Lake City Tapınağı, Utah	178
Resim 12.	Melek Moroni İkonu	179
Resim 13.	Mormon Göçünü Sembolize Eden Yük Arabası	179
Resim 14.	This is The Place Heritage Park.....	180
Resim 15.	Mormonların Utah'taki İlk Yerleşim Yeri -Salt Lake City Vadisi-.	180
Resim 16.	Vaftiz Kurnası, Washington D. C Tapınağı.....	181
Resim 17.	Vaftiz Sonrası Yapılan Dine Giriş Seremonisi -Confirmation-.....	181
Resim 18.	Aile Duası	182
Resim 19.	Ekmek ve Su Ayini	182
Resim 20.	The Tabernacle Choir	183
Resim 21.	Utah Eyalet Bayrağı.....	183
Resim 22.	Welfare Square -Yoksullar İçin Kurulan Gıda Üretim ve Yardım Merkezi-.....	184
Resim 23.	Welfare Square -Kompleksteki Fabrikalarda Üretilen Kolilenmiş Ürünler -	184
Resim 24.	Mormon Genel Konferansı	185
Resim 25.	Bayan Mormon Misyonerleri.....	186
Resim 26.	Erkek Mormon Misyonerleri	186

KISALTMALAR

A.g.e	Adı Geçen Eser
Art.of Faith	Articles of Faith
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
CÜİFD	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	Çeviren
Çık.	Çıkış Kitabı
D&C	Doctrine and Covenants
ed.	Editör
Efs.	Efeslilere Mektup
Elç. İş.	Elçilerin İşleri
I. Tar.	Birinci Tarihler Kitabı
İng. çev.	İngilizceye Çeviren
Kor.	Korintlilere Mektup
Krş.	Karşılaştırma
LDS	Latter Day Saints
Luk.	Luka İncili
Mar.	Markus İncili
Mat.	Matta İncili
ö.	Ölüm

Rom.	Romalılara Mektup
s.	Sayfa
sa.	Sayı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tek.	Tekvin
t.y.	Tarih yok
vb.	Ve benzeri
Yak.	Yakub'un Mektubu
Yay.	Yayınları
Yuh.	Yuhanna İncili
Y.y	Yüzyıl

GİRİŞ

I. Konunun Amaç ve Önemi

Bu çalışma kendilerini genellikle “Ahir Zaman Azizleri” (The Latter Day Saints) olarak tanımlamakta olan Mormonların bugünün Amerikan toplum ve kültürü içerisinde sosyal ve dinsel planda teşkil ettikleri konumu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Mormonluk 1800’lü yılların Amerika’ında ortaya çıkmış yerli bir Amerikan dini olmakla birlikte, sahip olduğu doktrinlerin kilisenin geleneksel din yorumuna aykırılığı dolayısıyla da Hristiyanlığı tahrif ettiği düşüncesiyle hemen hemen tüm kiliselerce heresi ya da sapkın olarak görülmüştür. Bununla birlikte Mormonluk’un pratik düzlemdeki kimi uygulamalarının Amerikan toplum yapısı içerisinde kabul görmeyişi sebebiyle bağlularının tarih boyunca toplum tarafından dışlanmalarına ve hatta çoğu kez bulundukları bölgelerden sürülmelerine sebep olmuştur.

Amerika’da yazılı kültürün son derece önemli olduğu bir dönemde ortaya çıkmış ve esasen eklektik unsurlara dayalı bir hareket olan Mormonluk, tüm zamansal süreci ve dolayısıyla geçirmiş olduğu radikal evreleri de kayıt altına alınmış bir oluşum olarak, bu sözü geçen evreleri adım adım takip edebilme imkanı sunması ve dolayısıyla dinsel bir hareketin oluşumunu tüm çıplaklığıyla ortaya koyabilme fırsatı vermesi adına incelenmeye değer bir önem arz etmektedir.

Öte yandan modernitenin egemen olduğu bir toplum içerisinde gelişen, moderniteyle birlikte etki ve gücünü de artırmakta olan bir dinsel yapı olarak Mormonluk, genel anlamda ifade edilen “Modernizmin din kurumunu ve dinsel ihtiyacı ortadan kaldıracağı” ezberini bozmakta ve böylece *din-modernite* ilişkisi bağlamında incelenmeye değer bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Zaman içerisinde gelişen şartlar ile birlikte kendi doktrinsel yapısı üzerinde ciddi değişimlere gitmekten kaçınmayan, bu bağlamda moderniteye tam olarak eklemlenmiş bir yapı halinde karşımızda beliren Mormonluk, sahip olduğu “*yaşayan modern peygamber*” anlayışı ile de bu yenilenmecî hareketliliğini hâlen devam ettirmektedir.

Yalnızca Amerika’da değil birçok farklı ülke ve kültür içerisinde kabul gören bir din olarak sınırlarını her geçen gün genişletmekte olan Mormonizm “yayılmacı” anlayışı ve bu bağlamda hızla devam ettirdiği misyonerlik faaliyetleri açısından da dikkate değer bir konum arz etmektedir.

Bu bağlamda başta Dinler Tarihi gibi sosyal bilimlerin ilgisini çekmekte olan Mormonizm, modernite ve seküler dünya ile ilişkisi bağlamında özellikle Din Sosyolojisi bilimini yakından ilgilendirmektedir. Avrupa’da ve özellikle de Amerika’da Mormonizm’i teolojik ve sosyo-kültürel yapısıyla ilgili Din Sosyoloji bağlamında ele alan sayısız çalışma yapılırken, ülkemizde bu çalışmaların sayısının oldukça sınırlı olduğu hususu dikkatlerden kaçmamaktadır.

Ortaya konulan bu önem ve sebepler doğrultusunda çalışmamızda Mormonluğun dinsel bir hareket olarak ortaya çıkmış olduğu tarihsel süreci de dikkate alarak ait olduğu kültürle ne şekilde etkileşime girdiğini, bu etkileşim sürecinde hangi kırılmalara maruz kaldığını ve bu kırılmaların gerek Mormon kutsal metinlerinde gerekse sosyal yaşamında meydana getirdiği değişimleri ele almaya çalıştık. Bununla birlikte Mormonizm’in moderniteyle ilişkisini kimlik, sosyal adalet ve ahlâk çerçevesinde ele aldık. Son olarak da Mormonların dinsel algılamalarının sosyal yaşama ilişkin tezahürlerini uyguladığımız saha araştırmasına modelleyerek irdelemeye çalıştık.

II. Araştırmanın Tarihçesi

Türkiye’de Mormonizm ile ilgili tez düzeyinde ortaya konmuş olan üç çalışma bulunmaktadır. Bunlardan ilki 2004 yılında Selçuk Üniversitesi’nde Mahmut Mert Aslan tarafından yapılan “Mormon Kilisesi” isimli yüksek lisans tezidir. Aynı isimle Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi’nde Emir Erdem tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi ise bu alanda yapılan ikinci tezdır. Konuyla ilgili bir diğer yüksek lisans tezi 2005 yılında Sakarya Üniversitesi’nde Atakan Derelioğlu tarafından “Hristiyanlığa Farklı Bir Bakış: Mormon Kilisesi” başlıklı çalışmadır. Söz konusu bu üç çalışma da büyük ölçüde kaynak yetersizliğinden ve saha araştırmasından yoksun olmasından ötürü birtakım bilgi hataları içermekle birlikte konuyu yeterli düzeyde ele alamamaktadır.

Bunun yanında akademik olarak konuyla ilgili 2002 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi öğretim üyelerinden İlhan Yıldız, Din Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan **“Mormonizm’de Aile”** isimli makalesini kaleme almıştır. Yıldız'ın yine 2004 yılında aynı dergide yayınlanan **“Ortadoğu ve Türkiye’de Mormon Misyonerliği”** adlı makalesi konuyla ilgili ortaya konulan bir diğer çalışmadır. Mormonizm hareketinin özellikle aile kurumuna ve misyonerlik faaliyetlerine bakışı üzerinde yoğunlaşmakta olan bu çalışmalar Türkiye’de konu ile ilgili ilk akademik çalışmalar olması yönünden önem taşımaktadır.

Mormonizm üzerinde çalışan bir diğer araştırmacı Selçuk Üniversitesi öğretim üyelerinden Yasin Aktay olup 2003 yılında Değerler Eğitimi Dergisi'nde yayınlanmış olan **“Amerika’da Kudüs’ü Kurmak İçin: Mormonlarda Din ve Değerler Eğitimi”** başlıklı makalesini kaleme almıştır. Aktay bu çalışmanın ardından 2004 yılında Milel ve Nihal -İnanç, Kültür, Mitoloji Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan **“Mormonluk: Amerika’nın Ahir Zamanının Dini ve Azizleri”** başlıklı makalesini ve son olarak da 2007 yılında Şinasi Gündüz’ün editörlüğünü yaptığı Yaşayan Dünya Dinleri isimli çalışmada yer alan **“Mormonlar”** başlıklı bölümü kaleme almıştır. Aktay’ın çalışmaları ülkemizde Mormonizm’i ele alan diğer akademisyenlerden farklı olarak konuyu aynı zamanda sosyolojik bir değerlendirmeye de tabi tutması yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu bağlamda Aktay’ın değerli çalışmalarının araştırma konumuza ayrı bir bakış açısı kazandırmış olduğunu belirtmek isteriz.

Konumuzla ilgili üçüncü olarak Sakarya Üniversitesi öğretim üyesi Fuat Aydın’ın 2004 yılında Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri başlıklı kitapta yer almış bir makalesi bulunmaktadır. Aydın **“Mormonlar İsa Mesih’in Son Gün Azizleri’nin Kilisesi”** adlı çalışmasında genel anlamda konunun tarihi arka planına değinerek Mormonların temel inançlarını, kilise hiyerarşilerini ve daha sonra da misyonerlik çalışmalarını ele almıştır.

Araştırma konumuzla ilgili son olarak 2006 yılında Fırat Üniversitesi’nden Ramazan Işık’ın Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayınlanmış olan **“Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma”** başlıklı makalesi bu alanda kaleme alınmış bir diğer çalışmayı oluşturmaktadır. Işık, çalışmasında Mormonizm’in tarihsel sürecinden hareketle İlahiyat literatürüne temasta bulunmuş,

temel Mormon inançlarına değinerek genel Hıristiyan düşüncesi ve Mormon inançları arasında kısa bir karşılaştırmada bulunmuştur. Fakat söz konusu makalenin bir takım bilgi ya da çeviri yanlışlıkları içermekte olduğunu belirtmek gerekmektedir.

III. Kaynaklar ve Yöntem

Dinsel bir hareket olarak tanımlanmakta olan Mormonizm’i konu edinen bu çalışmamız konuya ilişkin ilk elden kaynaklar ve ikincil kaynaklar çerçevesinde şekillenmiştir. Mormonluğun kendi doktrinsel metinleri çalışmamızda birinci el kaynakları oluşturmaktadır. Dolayısıyla “**Book of Mormon**”, “**Doctrine and Covenants**” ve “**Pearl of Great Price**” isimli Mormon dininin temel eserleri birinci el kaynaklar bağlamında ele alınmıştır. Bunların yanında Mormonizm’in ileride ele alacağımız gibi “yaşayan peygamber” anlayışına sahip oluşu ve söz konusu peygamberin bireysel ifadeleri Mormonlarca en az kutsal kitapları kadar önem taşıdığından bu ifadeleri içeren metinler de birincil kaynaklar arasında değerlendirilmiştir.

Konumuzla ilgili ikincil kaynakların önemli bir bölümünü araştırmamızla ilgili bu güne değin kaleme alınmış olan çalışmalar oluşturmaktadır. Bu metinlerin yanı sıra konumuz gereği çalışmamızın salt teoriden oluşan bir kapsama sahip olmayışı ve bir takım temellendirmelere ihtiyaç duymasından ötürü Amerika’nın Utah eyaletinde altı ay süreyle kalarak Mormon nüfusun yoğun olduğu şehirlerde bulunan akademisyen, eğitimci, misyoner, üniversite öğrencisi ve bölge sakinleriyle yüz yüze yapmış olduğumuz görüşmelerimiz de tezimizde faydalanan ikincil kaynaklar adına önemli bir yekün oluşturmaktadır.

Ayrıca tezimizde ortaya koyduğumuz sonuçları bilimsel anlamda temellendirebilmek adına Utah eyaletinin Salt Lake City ve Provo şehirlerinde bulunan, Utah Üniversitesi ve Brigham Young Üniversitesi’ndeki yaklaşık iki yüz üniversite öğrencisinin katılımıyla yapmış olduğumuz anket çalışması da tezimizin alan araştırmasına yönelik kısmında önemli bir paydaya sahiptir. Sözü edilen anket çalışmasıyla araştırma konumuz olan Mormonlar’ın dinsel algılamalarının toplumsal yaşama dönük boyutlarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Bunlara ek olarak Mormon dininin misyonerlik bağlamında dış dünyaya yapmış olduğu açılım neticesinde bugün kendi ÷lkemizde de bu dini akıma mensup olan kimselerle ve kilise yetkilileriyle yaptığımız görüşmeler tezimizde kullandığımız bir diğerk önemli kaynak konumundadır. Bu bağlamda İstanbul başta olmak üzere Adana, Ankara ve İzmir’deki Mormon kilise yapılanmaları ve hali hazırdaki faaliyetleri hakkında gerekli bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Son olarak internet ortamında yayınlanmış olan birçok çalışma da gözden geçirilmiş ve özellikle Mormon kilisesinin resmi internet sitesinden yararlanılmıştır.

Tezimizde Hristiyan Kutsal Kitabı’ndan yapılan alıntılarda Kitab-ı Mukaddes Şirketi tarafından 2003 yılında İstanbul’da hazırlanan Kutsal Kitap çevirisi esas alınmıştır.

“Mormonlar ve Amerikan Toplumsal Yapısı” başlıklı bu çalışma konuya ilişkin genel olarak deskriptif/tanımlayıcı bir çalışma olmakla birlikte çeşitli analiz ve değerlendirmelere de yer vermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL ARKA PLAN

A. Mormonizm'in Tarih Sahnesine Çıkışı

Amerika'da varlığını devam ettirmekte olan pek çok farklı dinsel yapının dünyanın çeşitli ülkelerinden, başka bir deyişle *dışarıdan* gelmiş olmasına karşın Mormonluk bizzat Amerikan toplum ve kültürü içerisinde doğmuş ve şekillenmiştir. Bu durum Mormonluğu öteden beri kendi coğrafyasında diğer inanç sistemlerinden ayıran en önemli özellik olagelmıştır. Dolayısıyla Amerika'nın bir çeşit yerli (home grown) dini olarak tanımlanabilen Mormonluğun¹ anlaşılabilmesi bir bakıma Amerikan toplum ve kültürünün ana unsurlarının anlaşılmasına bağlıdır.

Bu nedenle tezimizin bu bölümünde öncelikle Mormon dininin doğuşuna kaynaklık eden sosyo-kültürel çevreye temasla bir din kurucusu olarak Joseph Smith'in önderliğinde Mormonizm'in tarihsel gelişim süreci ortaya konulacaktır. Sonrasında ise hareketi devam ettiren ve Mormonizm adına en önemli şahsiyetlerden biri olan Brigham Young liderliğindeki Mormonların bugün yaşamakta oldukları Utah bölgesine göç süreçleri irdelenmeye çalışılacaktır.

Söz konusu bu tarihsel sürecin ortaya konulmasının ardından Mormonizm dinsel bir hareket olarak sahip olduğu kutsal metin külliyatı ve inanç sistemi bağlamında ele alınacak, bunlara ek olarak genel Hristiyan düşüncesinden ayrılan yönlerine temasta bulunulacaktır.

1. Mormonizm'in Doğuşunu Hazırlayan Sosyo-kültürel Çevre

Mormon dininin ortaya çıkmış olduğu yıllar paralel bir biçimde Amerikan toplum ve kültürünün arka planının şekillenmeye başladığı dönemlerdir. Bilindiği gibi Amerika'nın ilk yerleşimcileri dindar Puritanlardan² oluşmaktaydı. Özellikle İngiltere'de kilisenin dinsel baskılarından kaçarak bu kıtaya gelen ve hatta bu

¹ Bkz. Mary Farrell Bednarowski, **American Religion**, New Jersey, Prentice-Hall, 1984, s. 144.

² **Puritanlar:** Hristiyanlıkta 16. y.y' da aşırı İngiliz Protestanların oluşturduğu bir dinsel hareket. Bkz. "Puritanlar", Şinasi Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yay., 1998, s. 313.

gelişlerini dahi mitoslaştırmaya varacak kadar kutsalla içselleştiren³ söz konusu dindar Puritanlar, Hristiyanlık tarihinde dinsel özgürlüğü savunan ve İncil'in otantik haline geri dönüşü hedefleyen düşünceleriyle tanınmaktadırlar. Bununla birlikte kendilerini Eski Ahit şahsiyetleriyle özdeşleştiren Puritanlar⁴ bu yeni göç etmiş oldukları kıtada Tanrı'nın seçilmiş insanları olarak Zion'u kurma, bir başka deyişle Tanrı Krallığı'nı (Kingdom of God) tesis etme düşüncesini taşımaktaydılar.⁵ Puritanların düşünsel anlamda bu yeni kıtaya yönelik kurguladıkları gelecek tasavvurlarını özetlemek adına "Büyük Amerikan İmparatorluğu", "İdeal Amerikan Demokrasisi", "Yeni Amerikan Çağı" ve "Büyük Amerikan Ulusu" gibi sloganları çok ciddi bir biçimde içselleştirdiklerini ifade etmek gerekmektedir.⁶ Anlaşılabacağı gibi bu sloganlaştırılmış düşünce kalıpları günlük yaşamın pek çok farklı alanına göndermelerde bulunmakta, idealize edilen bir yaşam biçimine dair "özgürlük" merkezli bir vurgu yaparak Puritan anlayışın iç dinamiklerini dışa aksettirmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri işte bu göçmen toplumun kendine has "özgürlükçü" hayat anlayışı temelinde kurumsallaşmaya başlamış, anayasasını ve ilerleyen süreçte çıkarmış olduğu kanunları da hep bu "özgürlükçü" temel üzerine bina etmiştir. Bu bağlamda daha 1700'lü yıllarda düşünce, konuşma, çalışma ve ibadet gibi pek çok özlük hakkının kanun kapsamında koruma altına alındığı ifade edilmelidir.⁷

Bu özgürlükçü ortam içerisinde Amerika'da yaşamakta olan pek çok kişi Avrupa ve Britanya'da olduğu gibi tek bir dini yorumun hakim otorite ya da biricik mutlaklık iddiasında olmasından yana değildir. Bireysel anlamda dindarlığa son derece önem veren fakat kilise otoritesine de ciddi bir biçimde karşı olan söz konusu bu toplumun kendi dönemine ait istatistiklerine bakıldığında oldukça ilginç bilgiler göze çarpmaktadır. Bu bağlamda örneğin 1776 yılı itibarıyla mevcut bir kiliseye bağlı görünen Amerikalıların oranı genel nüfusa oranla % 10'un altında görülmekte, 1820'ye yani Mormonizm'in mimarı Joseph Smith'in kilisesini kurmuş olduğu

³ Bkz. Sacvan Bercovitch, **The Puritan Origins of the American Self**, New Haven and London, Yale University Press, 1975, s. 136.

⁴ Mehmet Alici, "İngiliz Puritanizminin Doğuşu ve Gelişimi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, 2005, s. 166.

⁵ Bkz. Bercovitch, **The Puritan Origins of the American Self** s. 144,145 ve 158.

⁶ Bercovitch, **A.g.e.**, s. 148.

⁷ Bkz. Don Nardo, **The Bill of Rights**, California, Greenhaven Press Inc., 1998, s. 10-14.

döneme gelindiğindeyse bu oran ancak % 20'lere yaklaşmaktadır.⁸ Oranlarda her ne kadar ciddi bir artışın olduğu görülmekte ise de toplumun geneli düşünülecek olduğunda kiliseyle olan organik bağın toplum bazında oldukça düşük bir düzeyde kaldığı göze çarpmaktadır.

Diğer yandan özellikle 1776 yılından 1845'e kadar olan dönemde Amerikan toplumunun çok ciddi bir büyüme sürecinden geçmiş olduğu, örneğin ülke nüfusunun yaklaşık on kat artarak iki buçuk milyondan yirmi milyona ulaştığı düşünülecek olduğunda⁹ kilise ile olan toplumsal bağın son derece zayıf kaldığı çok net bir biçimde anlaşılabilmektedir.

İşte 1600 ve 1700'lerin bu sözünü ettiğimiz *kurumsal din* karşıtı ve aynı zamanda bireysel özgürlüğü vurgulayan Puritan kültürü 1820'de Joseph Smith'in eliyle kurulacak olan *İsa Mesih'in Kilisesi*'nin doğuşunu hazırlayan temel faktörlerin başında gelmektedir. Özellikle erken dönem Mormon kilise mensuplarına bakıldığında bunların tamamının bu Puritan çevre içerisinde geldikleri görülmektedir.¹⁰

Öte taraftan Amerikan toplum tarihinde önemli bir yere sahip olan ve 1730 ile 1750 yılları arasına denk düşen bir dönemde ortaya çıkan "Büyük Uyanış" (Great Awakening) hareketi de Mormonizm'in ortaya çıkışında ciddi bir tarihsel katkıya sahiptir. Özellikle bu dönem, Amerikan toplumunda Puritan düşünce biçiminin yükselişe geçtiği dönem olarak bilinmektedir. Yine 1790 ve 1830 yılları arasında gerçekleşmiş olan II. Büyük Uyanış hareketinin de bu sürece ivme kazandırmış olduğu belirtilmelidir. Bu ikinci Büyük Uyanış hareketi etkisini özellikle Joseph Smith'in ailesinin de yaşamış olduğu batı New York, Ohio, Pennsylvania, Kentucky ve Tennessee bölgelerinde fazlaca hissettirmiştir. Her iki hareketin ortak karakteristik özelliği ise özellikle Tanrı'ya olan inancın bireysel olması gerektiği ya da bir başka söylemle "inancın vicdanileştirilmesi" gerekliliğine yapmış oldukları vurgudur. Bununla birlikte bu hareketler İncil'in kilise tarafından sunulan yorumunu dışlayarak "öz" olana yani otantik Hristiyanlığa ve bununla birlikte saf metne dönülmesi gerekliliğine gönderme yapmaktadır. Aynı zamanda kilisenin elinde

⁸ Maxine Hanks, **Mormon Faith in America**, New York, Shoreline Publishing Group LLC, 1955, s.9.

⁹ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 9.

¹⁰ Hanks, **A.g.e.**, s. 8.

tutmuş olduğu güç karşısında Tanrı hâkimiyetinin eşsizliğine ve biricikliğine, Tanrı krallığının yeniden inşasına ve bu inşa sürecinde aktif bir fail olarak insan aktivitelerinin önemine vurgu yapmaktadır.¹¹

Farklı bir biçimde ifade edecek olursak tüm özellikleriyle bu iki “Büyük Uyanış” hareketi, kilise otoritesini dışlamakla birlikte esasen var olan kilisenin din yorumunu doğru bulmamakta, fakat aynı zamanda bir “Gerçek Kilise” arayışına da işaret etmektedir. İşte sözü geçen bu hareketin Hristiyanlığın öz ve esasına geri dönüş anlayışına dayalı “yeniden inşa” ve “ihya” fikirleri, aynı düşünsel temeller üzerine kurulan Mormon Kilisesi’nin ortaya çıkışına son derece büyük katkıda bulunmuştur.¹² Zira ileride değineceğimiz gibi Mormonluk, kendisini bizzat Hristiyanlığın özünün ihyası, İsa Mesih’in yeryüzündeki tek ve yegâne gerçek kilisesi, Tanrı’yla koparılmış olan kutsal bağın yeniden tesis edilişi şeklinde tanımlamakta ve ortaya çıkış gayesini bu bağlamda ifade etmektedir.¹³

Mormonizm’in ortaya çıkmasında ya da daha doğrusu dinsel bir hareket olarak Joseph Smith tarafından ortaya konulmasında kuşkusuz diğer bir önemli unsur Smith’in içinde büyümüş olduğu aile ortamıdır. Smith’in ailesi sözünü etmiş olduğumuz reformasyon düşüncesini tam anlamıyla benimseyen ve destekleyen, Tanrı’nın mesajının ve dininin ihyası gerekliliğine inanan dindar reformist puritanlar arasında bulunmaktadır. Hatta bu bağlamda Smith’in babası daha da ileri giderek gerçek ve otantik dinin, var olan hiç bir dinsel hareketin kendi çaba ve gayretiyle varabileceği bir sonuç olamayacağına, eğer otantik dine dönüş mümkün olabilecekse, bunun ancak ve ancak Tanrı’nın ve İsa Mesih’in “*doğrudan*” yardımı ile söz konusu olabileceğine inanmaktadır. Öte yandan Smith’in annesi Lucy de kaleme almış olduğu “Lucy’s Book” adlı kitabında eşine paralel olarak kendisi ve ailesi adına gerçeklik ya da hakikat arayışını konu edinen dilek ve dualarını kaydederken aynı düşüncelere yer vermektedir.¹⁴

¹¹ Bkz. Thomas O’Dea, **The Mormons**, Chicago, The University of Chicago Press, 1975 (Eighth impression), s. 9.

¹² Bkz. Marshall W. Fishwick, **Great Awakenings**, New York, Harrington Park Press, 1994, s. 27-37.

¹³ Newell G. Bringham, **Brigham Young and The Expanding American Frontier**, ed. Oscar Handlin, Toronto, Little, Brown & Company, 1986, s. 24. Ayrıca bkz. Leslie Reynolds, **Mormons in Transition**, Salt Lake City, Gratitude Press, 1997, s. 107 ve Jan Shipps, **Mormonism**, Chicago, University of Illinois Press, 1985, s. 67-85.

¹⁴ Lucy Mack Smith (Joseph Smith’in annesi), **History of Joseph Smith**, ed. Preston Nibley, Salt Lake City, BookCraft, 1958, s. 46.

Görüldüğü gibi Mormonizm'in doğuşu öncesinde oluşmuş olan bir "yeniden yapılanma" yahut "ihya" düşüncesi dönemin Amerikan toplumunun neredeyse tamamına mal olmuş bir düşünce yapısı olarak kendisini dışa vurmaktadır. Bununla birlikte Smith'in ailesinin bu düşünsel yapıyı belki de radikallik derecesine varacak kadar fazlaca benimsemiş olması esasen Mormonizm'in ihyacı, yeniden yapılanmacı, özellikle de bizzat "Tanrı eliyle ve onun doğrudan müdahalesiyle" varlık kazanma, bu sayede Tanrı'nın "gerçek kilisesi" olma iddiası gibi özelliklerinin oluşumunda son derece etkili olmuştur. Zira yine ileride söz edileceği gibi Mormon dininin kurulmasına kaynaklık eden ilk ve en önemli hadise, peygamber Joseph Smith'e bizzat Tanrı ve Oğul İsa Mesih'in birlikte görünerek yeryüzündeki kiliselerin tamamının sapkınlığına, bunun yanında *gerçek kilisenin* kendisi aracılığıyla tesis edileceğine dair Tanrı mesajlarını içeren yaşamış olduğu vizyondur.

2. Bir Din Kurucusu Olarak Joseph Smith

Mormonizm'in kurucusu olan Joseph Smith¹⁵ 23 Aralık 1805 tarihinde ABD'de Vermont Sharon'da orta halli ve on bir çocuklu bir ailenin beşinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ailesinin ekonomik durumunun çok iyi olmaması sebebiyle iyi bir eğitim alamayan Smith sadece okuma-yazma becerilerini kullanabilecek düzeyde bir eğitime sahip olduğunu bizzat ifade etmektedir.¹⁶ Küçük yaşlardan itibaren vaktinin önemli bir kısmını Kutsal Kitap okumalarına ayıran Smith, ailesiyle birlikte 1816 yılının yazında New York Palmyra'ya taşınmıştır. Birkaç yıl sonra Smith daha henüz on üç on dört yaşında olmasına rağmen zihninde oldukça ciddi sorularla uğraşmaya ve sürekli bunları düşünmeye başlamıştır. Esasen manevi bir boşluk içerisinde olan ve o sırada her hangi bir kiliseye bağlılığı da bulunmayan Smith var olan kiliselerin hangisinin kendisini hakikate ulaştırabileceği konusunda bir türlü çıkış yolu bulamamakta ve sürekli bir arayış içerisinde bocalamaktadır. Bu belirsizlik hali onun ruhsal dünyasında fırtınalar oluşturmaktadır. Dolayısıyla ciddi bir bunalım hali yaşamakta olan Smith bir taraftan da hiçbir kilisenin kendi arayışına bir cevap olamayacağını içten içe hissetmektedir. Tüm

¹⁵ Bkz. Ek 3, **Resim 1-2**, s. 172.

¹⁶ **The Personal Writings of Joseph Smith**, ed. Dean C. Jessee, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1984, s. 4.

bunlar bir yönüyle yaşamış olduğu kaotik durumu biraz daha derinleştirirken diğer yönüyle hakikat arayışını da bir o kadar kamçulamaktadır.

İşte içinde bulunduğu bu arayış içerisinde okumalarına devam eden Smith bir gün Kutsal Kitap'ta "İçinizden birinin bilgelikte eksiği varsa, herkese cömertçe, azarlamadan veren Tanrı'dan istesin; kendisine verilecektir."¹⁷ ifadesini okur ve bu cümlelerin kendi ruhunda meydana getirdiği gerilim ve heyecanla kendisine doğru yolu ve gerçeği göstermesi adına Tanrı'ya dua etmeye başlar. Bu yakarışlarını ve düşüncelerini düzenli bir biçimde ailesinin çiftliğinin yakınlarında bulunan bir korulukta sürdürmeyi adet edinen Smith 1820 yılı itibariyle bu ziyaretlerinin birinde Tanrı ve Oğul İsa Mesih'in kendisine görünmelerini konu alan ilk vizyon tecrübesini yaşar.¹⁸ Smith bu vizyonla ilgili olarak bizzat şu ifadelere yer vermektedir: "Dizlerimin üzerine çökmüş bir halde Tanrı'ya yakarıшта bulunduğum bir sırada semadan güneş parlaklığında bir sütunun başımın üzerine doğru yaklaşmakta olduğunu gördüm...Parlaklığını tanımlamakta kelimelerin kifayetsiz kaldığı bu konum içinde iki ayrı kişilik gördüm. Onlardan biri bana ismimle hitap ederek ve aynı zamanda diğerini işaret ederek şöyle dedi: "Bu benim sevgili oğlum, onu dinle!" Bu hitap sonrasında Smith görmekte olduğu şahsiyetlere hangi dine girmesi gerektiğini sormuş ve bu soruya mukabil aldığı cevabı şu şekilde ifade etmiştir: "Onlar bana var olan tüm dinlerin yanlış öğretilere sahip olduklarını, dolayısıyla onlardan hiç birinin Tanrı'nın gerçek kilisesi olmadığını ve Tanrı krallığını temsil etmediğini ifade ettiler." Smith sözlerine bizzat Tanrı'nın söylemiş olduğu şu sözlerle devam eder: "Onlar (yeryüzündeki tüm kilise mensupları) ağızlarıyla bana yakın olduklarını söylerler fakat kalpleri benden tamamen uzaktadır. Görünüşte insanlara emirlerimi öğretirler fakat diğer taraftan kuvvet ve kudretimi göz ardı ederler." Bu sözlerin ardından Tanrı tarafından ikinci kez kendisinin bu kiliselerden herhangi birisine girmesinin yasaklandığını belirten Smith kendisine geldiğinde

¹⁷ **Yak.**, 1: 5.

¹⁸ Francis M. Gibbons, **Joseph Smith Martyr Prophet of God**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1977, s. 29-30; Lindsay R. Curtis, **The Making of a Prophet**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1967, s. 25; W. F. Walker Johanson, **What is Mormonism All About?**, New York, St. Martin Griffin, 2002, s. 76.

yerde uzanmış bir şekilde gökyüzüne daha doğrusu adetâ cennete bakıyor olarak bu vizyonu tamamladığını ifade etmektedir.¹⁹

Bu vizyonun ardından günler sonra Smith yaşamış olduğu tecrübeyi ilk olarak bölgelerinde bulunan yerel bir yöneticiye açmış, o da kendisine bu tür şeylerin şeytanın bir aldatmacası olduğunu, dolayısıyla kendisini bu olaya kaptırmaması gerektiğini ifade etmiş ve onunla alay etmiştir.²⁰ Anlatmış olduğu bu deneyimin başkalarınca da duyulmasının ardından bir anda halk içindeki dindar kimselerin hedefi haline gelen Smith, bu tarihten itibaren özellikle halk arasındaki vaizlerin ve öğretmenlerin saldırısına uğramaya başlamıştır. İlerleyen süreçte kendisine karşı oluşan tepkiler günden güne genişleyerek artmaya başlamıştır. J. Smith bu noktadan sonra hayatının geri kalan süresinde ısrarla bu vizyonun gerçekliğini insanlara anlatmaya çalışmış, fakat bir çokları tarafından alay konusu edilmeye, aşağılanmaya ve hor görülmeye mahkum olmuştur.

J. Smith 21 Eylül 1823 tarihinde yani ilk vizyon tecrübesinden üç yıl sonra bir Pazar gecesi yine Tanrı'ya günahlarını affetmesi için duada bulunduğu bir sırada ikinci vizyonunu yaşamıştır. Fakat bu kez Smith'i ziyaret eden bizzat Tanrı değil, Moroni isminde bir melektir.²¹ J. Smith yaşadığı bu ikinci vizyonu şu şekilde dile getirmektedir: “1823 yılının yirmi bir Eylül gecesi...Her şeye gücü yeten Tanrı'ya dua ediyor ve O'ndan yardım diliyordum...Tanrı'ya böyle seslenirken birden odamda bir ışığın belirdiğini fark ettim, odam gün ışığından çok daha kuvvetli bir parlaklıkla dolmaya başladı ve sonrasında kutsal bir varlığın yatağımın baş ucunda

¹⁹ **The Personal Writings of Joseph Smith**, s. 200; Rex E. Lee, **What Do Mormons Believe?**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1992, s. 5, bkz. Ek 3, **Resim 5**, s. 174.

²⁰ Heidi S. Swinton, **American Prophet**, Salt Lake City, Shadow Mountain Press, 1948, s. 42; Lindsay R. Curtis, **The Making of a Prophet**, s. 31.

²¹ **Moroni**: Moroni Mormon Kutsal Kitabı'nda sözü edilen ve Amerika'nın yerlileri olan İsrail'in Nephiler ve Lamanlar ismindeki iki kayıp kabilesinden iyi karakterli Nephiler arasından seçilmiş olan son peygamberin ismidir. Joseph Smith'in doğumundan bin dört yüz yıl önce yaşamış olan Moroni babası olan peygamber Mormon'dan altın levhalardan oluşan kutsal emanetleri emin bir yere gömmek üzere almıştır. Moroni de ileride Smith'e verilerek “Mormon Kutsal Kitabı” olarak isimlendirilecek olan bu kutsal metinlerin son eklemelerini yaparak bugün New York sınırları içinde bulunan Cumorah tepesine gömmüştür. Peygamber Mormon diğer Nephiler gibi kötü karakterli Lamanlar tarafından öldürülmüştür, Mormon'un oğlu ve yazıtların son emanetçisi peygamber Moroni de İsa'dan sonra 421 yılı itibarıyla elinde tutmuş olduğu metinlere son eklemeyi yaparak bahsi geçen yere gömmüştür. 1820'li yıllara gelindiğinde ise aynı peygamber Moroni, bu kez yücelmiş ve kutsanmış bir şahsiyet daha doğrusu bir melek olarak Smith'e görünmüş, ona bu yazıtların haberini vermiş ve sonrasında da bulunduğu yerden çıkarılıp tercüme edilmesi için kendisini Tanrı buyruğu ile yetkilendirmiştir. Bkz. **Book of Mormon**, Introduction, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Salt Lake City, 1981 versiyonu. Ayrıca bkz. Ek 3, **Resim 6-7**, s. 175.

ayakları yere basmadan havada durmakta olduğunu gördüm...Üzerinde son derece parlak bol bir kaftan bulunuyordu. Kaftanı o kadar parlak bir beyazlığa sahipti ki dünyada buna benzer bir parlaklığın olabileceğine inanmıyorum. Elleri bileklerine kadar, ayakları ayak bileklerinin üzerine kadar çıplak bir haldeydi, başı ve boynu da açıktı. Bu yüce şahsiyetin görünümü o kadar görkemliydi ki ilk gördüğümde gerçekten korkmuştum ama hemen sonra korkum ortadan kalktı. Bana isimle hitap ederek kendisinin Tanrı tarafından gönderilen Moroni isminde bir melek olduğunu ve Tanrı'nın benim için hazırlamış olduğu bir görevin bulunduğunu, bu görev neticesinde adımın tüm uluslar arasında kimilerince iyi kimilerince de kötü olarak anılacağını ifade etti. Sonra altın levhalar üzerine kazınmış olan ve Amerika kıtasının yerlilerinin tarihini ve İsa Mesih'in ölümsüz İncil'inin bu kıtanın yerlilerine verilmiş versiyonunu içeren levhalardan meydana gelen saklı bir kitaptan ve bu kitapla birlikte "Urim ve Thummim"²² isminde kutsal metnin çevirisinde bana yardımcı olacak gümüş kaplı iki taşın bulunduğu bahsetti. Sözünü etmiş olduğu bu levhaları aldıktan sonra onları bana emredilen kimseler dışında hiç kimseye göstermemem konusunda beni uyardı, eğer onları başkasına gösterecek olursam yok olacaktım. Melek bana levhalardan bahsederken zihnimde Tanrı'nın lütfuyla bir görüntü belirdi ve adetâ levhaların gömülü olduğu yeri açık bir biçimde gördüm. Bu görüşmenin ardından odamı dolduran ışık benimle görüşen kişinin etrafında hâlelenmeye başladı ve sonrasında meleğin gidişiyle birlikte ışık da azalmaya, kaybolmaya başladı. Tam o sırada birden sanki göğe açılmakta olan bir geçit gördüm ve melek bu geçitten yükselerek tamamen gözden kayboldu. Ardından odam bu ilâhi ışığın öncesindeki karanlık halini aldı. Ben tanık olduğum bu hayret verici durumun tuhaflığını düşünürken odamın aniden tekrar aydınlanmaya başladığını fark ettim ve aynı ilâhi haberciyi yine yatağımın başucunda gördüm. Melek bana ilk ziyaretinde anlatmış olduklarının aynısını hiçbir değişiklik yapmaksızın tekrarladı. Bunlara ilave olarak bu nesilde yeryüzünde yaşanacak olan bazı kıtlık, savaş ve salgın hastalıklardan söz etti. Tüm bunları anlattıktan sonra tekrar göğe yükseldi. Bu sefer zihnimde meydana gelen gerilim o kadar etkili olmuştu ki uykum tamamen kaçmıştı

²² **Urim ve Thummim**: Joseph Smith'e verilen ve üzerinde kazınarak yazılmış olan kutsal metinler bulunan altın tabletleri okuyup anlayabilmesi ve tercüme edebilmesi adına yardımcı olacak bir nevi şifre çözücü mucizevi gözlük görevi gören, göğüs zırhına tutturulmuş gümüş kaplı iki saydam taş. Bkz. **Book of Mormon**, Introduction; Curtis, **The Making of a Prophet**, s. 77.

ve yaşadıklarımı düşünerek tekrar yatağıma uzandım. Fakat tam bu sırada aynı meleği bir kez daha başucumda gördüm ve sonra bana anlatmış olduklarının aynısını bir kez daha yineledi. Fakat bu kez sözlerinin sonuna benim için de bir uyarı ekleyerek şeytanın ailemizin fakirliğini bana karşı kullanacağını ve beni zengin olma düşüncesiyle ayartmaya çalışacağını söyledi. Sözünü etmiş olduğu kutsal levhaları teslim alırken düşüncelerimde Tanrı'yı yüceltmekten ve O'nun krallığını tesis etmekten başka hiçbir şeyin olmaması gerektiği konusunda uyarıda bulundu. Melek bu üçüncü ziyaretin ardından önceki gibi göğe yükseldi. Ben yine başımdan geçen bu olay hakkında derin düşüncelere dalmıştım ki birden horozun öttüğünü duydum, dolayısıyla meleğin ziyaretlerinin sabaha kadar sürmüş olduğunu anladım.”²³

Melek Moroni'nin kendisini ziyaret ettiği gecenin sabahında Smith mutat olduğu üzere babası ve kardeşlerine yardım etmek için tarlaya gitmiş fakat kendisinde bir türlü çalışacak güç bulamamıştır. Durumunda bir gariplik olduğunu fark eden babası Smith'in hasta olduğunu düşünerek onu eve göndermiş, fakat Smith eve dönerken fenalaşarak yere yığılıp kalmıştır. Tam bu sırada bir önceki gece kendisini ziyaret eden melek Moroni ona tekrar görünerek yaşamış olduğu tecrübeyi babasına anlatmasını istemiştir. Smith kendisine verilen bu emir doğrultusunda tekrar babasının yanına dönerek önceki gece geçirmiş olduğu tecrübeyi tüm ayrıntılarıyla aktarmış, baba Smith de oğlunu dikkatli bir şekilde dinledikten sonra kendisine bunun Tanrı tarafından verilen bir lütuf olduğunu ve ne emredildiyse onu yapması gerektiğini belirtmiştir.²⁴

Smith daha sonra melek Moroni'nin vermiş olduğu direktif doğrultusunda bulunmuş olduğu yerden (Palmyra) birkaç kilometre uzaklıkta bulunan Cumorah Tepesi'ne²⁵, kendisine tarif edildiği üzere kutsal yazıtların gömülü olduğu noktaya

²³ Bkz. “Testimony of The Prophet Joseph Smith”, **Book of Mormon**,; Norma J. Fischer, **Portrait of a Prophet**, Salt Lake City, BookCraft, 1960, s. 15; Swinton, **American Prophet**, s. 46; Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 26; Curtis, **The Making of a Prophet**, s. 41.

²⁴ “Testimony of The Prophet Joseph Smith”, **Book of Mormon**,; Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 39; Hill, **Joseph Smith**, s. 58.

²⁵ **Cumorah Tepesi (Hill Cumorah)**: Mormon Kutsal Kitabı'nda sözü edilen ve Amerika'nın yerlileri olan Nefililer ve Lamanlılar arasındaki son savaşta yaklaşık 250.000 Nefilin öldürüldüğü, aynı zamanda peygamber Moroni'nin de babası Mormon'dan emanet aldığı altın levhaları gömmüş olduğu ve bugün New York sınırları içerisinde Manchester ve Palmyra kasabaları arasında bulunan tepedir. Mormon Tepesi olarak da isimlendirilmekte olan Cumorah Tepesi Mormonlar için son derece hayati bir önem arz etmektedir. Bugün söz konusu tepede LDS Kilisesi'nin kurmuş olduğu bir kompleks bulunmaktadır. Resmi tatil günlerinin dışında tüm yıl boyunca ziyaretçilere açık olan bu

gelmiştir. Büyük bir kayanın altında taş bir sandukanın içerisine yerleştirilerek gömülmüş olan yazıtlara ulaşan Smith aynı zamanda melek Moroni'nin bahsetmiş olduğu gibi bu yazıtların yanında gümüş kaplı iki kayayı ve bir de zırhın bulunduğunu görmüştür. Bu esnada tekrar kendisine görünen Moroni, ilk seferde Smith'in emanetleri sadece görmesine izin vermiştir. Moroni belli bir süreye kadar Tanrı'nın kendisine verecek olduğu emir ve direktifleri yerine getirmesi gerektiğini, başka bir ifadeyle bu kutsal emanetlerin ağırlığını taşıyabilecek bir kapasiteye erişebilmesi adına dört yıl sürecek bir eğitim sürecinden geçmesi gerektiğini belirterek ona her yıl 22 Eylül itibarıyla buraya, Cumorah Tepesi'ne gelmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁶

Smith de kendisine verilen emir doğrultusunda bu görüşmenin her yıldönümünde Cumorah Tepesi'ne gelmiş ve burada melek Moroni ile görüşerek, Tanrı'nın ve O'nun krallığının mahiyeti, yeryüzündeki tüm kilise öğretilerinin tahrif edilmişliği gibi konularda aydınlatıcı bilgiler almış, bir taraftan da gerçek kilisenin ve Tanrı krallığının tesisi için gerekli olan restorasyon ve ihya hareketinin ne şekilde olması gerektiği konularında eğitilerek zorlu bir döneme, kendisine verilecek kutsal misyona hazırlanmıştır.

Bu arada altın levhaları alacağı yılın yani 1827'nin Ocak ayında, Emma Hale isimli bir bayanla evlilik yapan Joseph Smith,²⁷ Moroni ile dört yıl süren görüşmelerinin ardından nihayet 22 Eylül 1827'de Cumorah Tepesi'nde İngilizce'ye tercüme edilmek üzere *kutsal emanetleri* teslim almıştır.²⁸ Smith bu son derece önemli görüşmeyi şu şekilde aktarmaktadır: “Sonunda levhaları, Urim'le Thummim'i alacağım zaman gelmişti. 22 Eylül 1827 tarihinde her zamanki gibi levhaların gömülü olduğu yere geldiğimde, aynı melek kutsal emanetleri bana bir takım talimatlarda bulunarak teslim etti. Buna göre kutsal yazıtların sorumluluğu bende olacaktı, eğer dikkatsizlik ya da bir ihmal sonucu bu emanetlerin elimden çıkmasına

alandaki J. Smith'in tercüme ettiği, ilk yayımlanan Mormon Kitabı, Smith'in ailesinin evi ve çiftlikleri gibi Mormon tarihinin önemli simgeleri sergilenmektedir. Bkz. “Hill Cumorah”, Wikipedia, The Free Encyclopedia, (Çevrimiçi) <http://en.wikipedia.org/wiki/Cumorah>, 12 Haziran 2007; ayrıca bkz. (Çevrimiçi) <http://www.hillcumorah.org/Pageant/>, 12 Haziran 2007.

²⁶ “Testimony of The Prophet Joseph Smith”, **Book of Mormon**.

²⁷ Preston Nibley, **Joseph Smith The Prophet**, Salt Lake City, Deseret News Press, 1947, s. 51; George Q. Cannon, **Life of Joseph Smith The Prophet**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1986, s. 43.

²⁸ Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 43; Johanson, **What is Mormonism All About?**, s. 77.

sebeup olacak olursam Tanrı'yla olan ilişkim kesilecekti; ancak melek benden bu yazıtları tekrar istemeye gelinceye kadar onları elimden geldiğince korumaya çalışırsam bu emanetler Tanrı'nın inayet ve koruması altında olacaktı. Çok geçmeden bu tabletleri neden bu kadar sıkı bir biçimde korumam gerektiğine dair tembihler aldığımı anlamaya başladım. Nitekim onların bende olduğu öğrenilir öğrenilmez elimden almak için türlü hilelere başvuruldu. Birçok insan bunları ele geçirmek için fırsat kollamaktaydı. Fakat Tanrı'nın yardımıyla verilmiş olan görevi tamamlayıncaya kadar bu emanetler bende güvenli bir şekilde kaldı. Anlaştığımız üzere melek yazıtları geri almaya geldiği zaman onları kendisine teslim ettim.”²⁹

Levhalarda yazılı olan dili bilmeyen Joseph Smith'in bu tabletleri İngilizce'ye nasıl çevireceği de yine Tanrı tarafından bildirilmiştir. Buna göre kutsal yazıtlarla birlikte bulunan Urim ve Thummim adındaki gümüş kaplı taşlar genç peygambere bu dili anlaması ve metinleri İngilizce'ye çevirmesi konusunda yardımcı olacaktır. Bununla birlikte melek Moroni de yapılacak olan çevirileri sürekli kontrol edecek ve doğruluğu konusunda teyitte bulunacaktır. Böylece bir bakıma Smith tarafından yapılan çevirinin her harfi Tanrı'nın inayet ve onayıyla kayıt altına alınmış olacaktır.

Kutsal emanetleri teslim alışından sonraki iki yıl boyunca sürekli çeviri faaliyetleriyle ilgilenen Joseph Smith, bu süre zarfında arkadaşı olan Martin Harris'le birlikte çalışmış, kendisi metinleri çözümlemekle uğraşırken Harris de onun adetâ *vahiy katipliğini* üstlenerek yapılan çeviriyi kayıt altına almıştır.³⁰

Bu noktada çevirisi tamamlanan levhaların melek Moroni'ye teslim edilmiş olması dolayısıyla³¹ bugün itibarıyla söz konusu levhaların varlığına ilişkin her hangi bir somut delilin bulunmadığını belirtmek gerekmektedir. Esasen sözü edilen levhaların Moroni'ye tesliminden önce Smith'e iman etmiş olan Martin Harris, Oliver Cowdery ve David Whitmer adındaki üç kişinin levhaları görmek için Tanrı'ya duada bulundukları ve bunun üzerine Tanrı'nın da bir melek aracılığı ile bu levhaları söz konusu kişilere göstermiş olduğu, ayrıca Joseph Smith'in de bu altın levhaları kendisine müsaade edilen sekiz kişiye daha göstermiş olduğu Mormon

²⁹ “Testimony of The Prophet Joseph Smith”, **Book of Mormon**.

³⁰ Nibley, **Joseph Smith The Prophet**, s. 63; Fischer, **Portrait of a Prophet**, s.43.

³¹ Lucy Mack Smith, **History of Joseph Smith**, s. 155.

Kutsal Kitabı'nda belirtilmektedir.³² Buradan hareketle sözü edilen kişilerin levhalarla ilgili tanıklıkları son derece önem kazanmaktadır, zira başta Joseph Smith'in iddiası ve bu kişilerin şahitliği dışında söz konusu yazıtların varlığı hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Fakat ilerleyen süreçte ismi zikredilmekte olan üç şahidin Mormon topluluğundan ayrılmış oldukları da hatırdan tutulması gereken diğer bir önemli hususu oluşturmaktadır.³³

Smith nihayet Haziran 1829'da üstlenmiş olduğu çeviri görevini tamamlamış³⁴ ve ertesi yıl bitirmiş olduğu bu çeviriyi kitaplaştırarak New York'ta ilk baskısını yaptırmıştır. Esasen kitabın basımı noktasında ciddi bir finansal desteğe ihtiyaç duyan Smith'e arkadaşı ve aynı zamanda kâtibi olan Martin Harris iki yüz kırk dönümlük çiftliğini ipotek altına alarak üç bin dolar tutarındaki kitabın ilk basım masraflarını karşılayarak yardımda bulunmuştur.³⁵ Kitabın basımından on beş gün sonra yani 6 Nisan 1830'da New York'ta ilk kilise "İsa Mesih'in Kilisesi (The Church of Jesus Christ)" ismiyle resmen kurulmuştur. Smith başta babası Joseph Smith, yakın arkadaşı Martin Harris ve eşi Emma Hale Smith olmak üzere kendisine ilk iman eden kişileri Seneca Gölü'nde kendi eliyle vaftiz etmiş ve cemaatin ilk çekirdek kadrosunu bu şekilde oluşturmuştur.³⁶ Bu yapılanmanın hemen ardından ilk cemaat üyeleri Smith'in direktifleriyle "gerçeğin" insanlara duyurulması adına yakın bölgelere misyon faaliyetlerine gönderilmişlerdir. Bu noktadan itibaren misyon faaliyetleriyle birlikte Mormon cemaati giderek artan sayısı ile büyüme sürecine girmiş bulunmaktadır. 9 Haziran 1830 itibarıyla yaklaşık otuz kişiye ulaşan ilk cemaat üyeleri Smith'in başkanlığında ilk toplantılarını düzenlemişlerdir.³⁷

Esasen Joseph Smith ve ilk Mormon cemaati tarafından kurulmuş olan bu kilise Mormon inancına göre yeni bir hareket değil, aksine bizzat İsa Mesih tarafından yaklaşık iki bin yıl önce ortaya konan öğretilerin ve kilisenin

³² Bkz. "The Testimony of Three Witnesses ve The Testimony of Eight Witnesses", **Book of Mormon**.

Mormon Kutsal Kitabı'nda zikredilmekte olan bu sekiz kişinin isimleri şöyledir: Christian Whitmer, Jacob Whitmer, Peter Whitmer, John Whitmer, Hiram Page, Joseph Smith (Peygamber Smith'in babası), Hyrum Smith (Peygamber Smith'in kardeşi), Samuel H. Smith (Peygamber Smith'in kardeşi).

³³ Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 94.

³⁴ Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 49.

³⁵ Fischer, **A.g.e.**, s. 52.

³⁶ Lucy Mack Smith, **History of Joseph Smith**, s. 168; Nibley, **Joseph Smith The Prophet**, s. 98; Hill, **Joseph Smith**, s. 106.

³⁷ Nibley, **Joseph Smith The Prophet**, s. 101.

yenilenmesinden, tekrar ikame edilmesinden ibarettir. Dolayısıyla Mormonlar için kurulan bu kilise aracılığı ile *gerçek Hristiyanlığın* otantik kimliğine dönüş gerçekleştirilmiş olmaktadır.³⁸

a. Ohio -Kirtland- ve Missouri

İlk Mormon cemaatinin giderek genişlemeye başlamasıyla birlikte sahip oldukları geleneksel Hristiyan düşüncesi ile örtüşmeyen doktrinleri dolayısıyla halk içinde kendilerine karşı oluşan tepkiler gün geçtikçe artmaya başlamış, oluşan bu tepkisel durumdan oldukça rahatsız olan Smith, cemaati adına daha güvenli ve rahat bir yer bulma düşüncesine girmiştir. J. Smith 2 Ocak 1831’de yaklaşık altmış kilise üyesini yanına alarak Ohio’ya göç etmeleri yönünde Tanrı’dan bir vahiy almış olduğunu belirtmiştir.³⁹ Esasen bu durumun öncesinde bölgeye misyon amacıyla giden kilise üyeleri bu bölgede yaklaşık yüz kişilik bir cemaat oluşturmuş bulunmaktaydılar. Smith’in takipçileri bir taraftan yoğun kış şartları altında yüzlerce kilometre sürecek olan bu göç düşüncesinden oldukça tedirgin olmuş, fakat diğer taraftan da peygamberlerine Tanrı tarafından verilen bu emir doğrultusunda ona itaat etmekten başka bir seçimleri kalmamıştır.

Şubat 1831 itibariyle Ohio’nun Kirtland bölgesine ulaşan Mormonlar burada daha önce oluşturulmuş olan cemaat ile bütünleşerek yaşam alanlarını hızla geliştirmeye ve genişletmeye, aynı zamanda da bölgedeki diğer insanlara dinlerini anlatmaya başlamışlardır. Joseph Smith vakit kaybetmeden kendisine iman etmiş olan erkeklere İncil dersleri vermek ve daha oldukça yeni olan kilisesinin öğretilerini bağlılarına aktarmak için “Peygamberler Okulu” (The School of the Prophets) ismini verdiği bir okul kurmuş,⁴⁰ burada düzenli olarak dersler vermeye başlamıştır. Bölgede oldukça hızlı bir biçimde büyüme kaydeden Mormonlar 1836 yılının Mart ayına gelindiğinde ilk tapınaklarının inşasını tamamlamış ve ibadete açmışlardır.⁴¹

Fakat diğer taraftan cemaat bu büyümesine paralel olarak çevrede bulunan hâkim Hristiyan nüfusun da yavaş yavaş tepkisini çekmeye başlamıştır. Yoğun

³⁸ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 11.

³⁹ Hill, **Joseph Smith**, s. 124.

⁴⁰ Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 58.

⁴¹ Hill, **Joseph Smith**, s. 196.

misyon faaliyetlerine hız kesmeden devam etmekte olan Mormonlar bir taraftan Missouri bölgesinde süratli bir yapılanma içerisine girmişlerdir. Bu bölgede de bir tapınak kurma düşüncesinde olan Mormonlar esasen buraya ayrı bir önem atfetmiş ve söz konusu bölgeyi “Zion Toprağı” olarak isimlendirmişlerdir. Zaten bulundukları bölgede günden güne tepkileri üzerlerine çekmekte olan Mormonlar bir Zion kurma idealini içeren bu özel düşünceyle birlikte Missouri’ye geçiş yapabilme konusunda ciddi bir iştiaf içine girmişlerdir.

Bu iştiaf neticesinde Mormonlar Missouri’de bir Zion oluşturabilme, diğef bir deyişle “yeni bir Kudüs” tesis edebilme düşüncesi adına tüm finansal güçlerini kullanarak bölgede olabildiğince geniş topraklar satın alma yoluna gitmişlerdir. Mormonların bölgede bir çeşit banliyö ya da varoş tarzı olarak isimlendirebileceğimiz türdeki bu örgütlenme biçimleri bölge sakinleri arasında tepki toplamaya başlamıştır.⁴² İlerleyen süreçte bu tepki bölge halkının geneline mal olmuş ve bölgenin eski sakinleri *dışarıdan* gelen ve kısa bir süre içinde kendi bölgelerinde ağırlıklarını hızlı bir şekilde artırmakta olan bu *yabancılar* karşı bir kampanya oluşturarak Mormonların bölgeden çıkarılması ve kendi sosyal yaşamlarını korumaları gerekliliğine dayalı yazılı bir manifesto hazırlamışlardır. Buna göre, “eğer mümkün olursa *güzellikle* fakat gerekirse de zor kullanarak” Mormonları bölgeden uzaklaştırma gerekliliğini vurgulayan bu bildiri, sivil önderlerin yönetiminde ve yüzlerce insanın imzasıyla toplumsal bir refleks zeminine sokulmuş, Mormonlara karşı ciddi ve genel bir halk tepkisini oluşturmuştur.⁴³ 20 Temmuz 1833 tarihinde yaklaşık beş bin kişi bu bildiri etrafında bir araya gelmiş ve sonrasında oluşan kalabalığın içinden kimi fanatikler Mormonlara ait olan bir matbaayı basmış ve talan etmiştir. Mormonlara karşı uygulanan şiddet bununla kalmamış, dindar ve tanınan bir kilise üyesi de ailesiyle birlikte evinden çıkarılmış, tüm eşyaları paramparça edilerek evi kullanılmaz hale getirilmiştir. Bu eylemlerle yetinmeyen Mormon karşıtları, cemaatin önde gelenlerinden birinin evine yönelmiş, ev sahibini dışarı çıkararak üzerindeki elbiselerini soymuş ve alay konusu edebilmek için baştan ayağı çamura bulamışlardır. Bu türden birkaç hadise daha yaşanmış, oluşan son durum bölgedeki tüm Mormonların içine ciddi bir korku salmaya yetmiştir.

⁴² Bkz. Cannon, **Life of Joseph Smith The Prophet**, s. 117; Fischer, **Portrait of a Prophet**, s.63-64.

⁴³ Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 65-66.

Varlıklarına yönelik ortaya konan bu girişimlere sessiz kalmayı tercih eden Mormonlar karşısındaki halk, bu kez ellerinde silahlarla Mormonlara karşı harekete geçmiştir. Bu durum karşısında çaresiz olarak bölgeyi terk etmeye razı olan Mormonlar içinde bulundukları güçlüğü o sırada Kirtland'da bulunan peygamber Smith'e bildirmek ve bu şartlar altında ne yapılacağı konusunda kendisinden tavsiye almak amacıyla Oliver Cowdery'yi Kirtland'a göndermişlerdir.⁴⁴ Gelişmeler karşısında oldukça üzülen Smith çok geçmeden konuyla ilgili yeni bir vahiy almış, böylece Mormonların yeni hareket stratejileri belirlenmiştir. Buna göre Smith Tanrı'nın kilise üyelerinden Missouri'de kalmalarını istediğini, oluşan şartların bir imtihan ve uyarıdan ibaret olduğunu, zira Mormonların gevşekliğe kapıldıklarını, bu hadiseyle Tanrı'nın kendilerini ıslah etmek istediğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Mormonlar adına bölgenin yöneticisi olan Daniel Dunklin'e bir rica mektubu gönderilmiş ve kendisinden kilise üyelerine bölgede daha güvenli bir yaşam sağlanması talebinde bulunulmuştur. Dunklin bu talebe oldukça iyimser bir şekilde karşılık vermiş ve bölgedeki Mormonların daha huzurlu bir şekilde yaşam sağlamaları adına üzerlerine düşen görevi yerine getireceklerini bildirmiştir.⁴⁵

Bu haberin bölgede yayılmasıyla öfkeli halk tekrar bir araya gelmiş ve yeniden Mormonlara ait olan binalara saldırmaya, yakıp yıkmaya ve tüm yaşayanları evlerinden çıkarmaya başlamıştır. Birkaç gün devam eden bu yağmalama ve tedricin ardından Mormonlar canlarını kurtarmak adına kaçıktan başka bir yol bulamamışlardır. Önce bölgeden uzaklaşarak Missouri Irmağı kıyısına gelmişler ve ardından karşı kıyıya geçerek burada çadırlar içerisinde bir kamp yaşamı sürmeye başlamışlardır. Bu konaklama süresi zarfında oldukça zor günler geçiren Mormonlar kimi zaman selle, kimi zaman da açlıkla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Daha sonra bölgeden tamamen uzaklaşarak Clay County olarak isimlendirilen komşu bölgeye iltica etmişlerdir. Mormonlar burada görece sıcak karşılanmışlar, öte yandan oluşan durumun Smith'e ulaşmasının ardından peygamber Smith durumun vehâmetini anlamış ve büyük bir üzüntü duyarak bağlılarına hitaben onları yüreklendirici ve kendilerine moral verici bir mektup göndermiştir.⁴⁶

⁴⁴ Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 67-68.

⁴⁵ Hill, **Joseph Smith**, s. 158-162; Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 70.

⁴⁶ Fischer, **A.g.e.**, s. 73-76.

Sonrasında bağılılarına niçin böyle bir belanın musallat olduğunu düşünmeye başlayan peygamber Smith bu düşüncesine bir cevap olarak Tanrı'dan yine konuyla ilgili bir vahiy almıştır. Tanrı vahyinde, Missouri'deki cemaatin kendi içinde hırs, kıskançlık, haset, çekememezlik, şehvet gibi türlü günahlara saplanmış olduğunu, bu yüzden onları cezalandırdığını belirtmiş, aynen peygamber İbrahim örneğinde olduğu gibi kendilerinden sahip oldukları her şeylerinin alınarak bir imtihana ve aynı zamanda bir ıslaha tabi tutulduklarını ifade etmiştir.⁴⁷

İltica etmiş oldukları bölgede oldukça yoksul bir şekilde yaşamlarını devam ettirmekte olan Mormonlar, peygamber Joseph Smith'in Kirtland'da bulunan kilise bağılılarından yaklaşık iki bin kişiyi Clay County'de bulunan zor durumdaki kilise bağılılarına yardım sağlamak için bir araya getirerek organize ettiği ve adına da "Zion Kampı (Zion's Camp)" ismini verdiği bir grupla birlikte bölgeye gelmesiyle büyük bir sevinç yaşamışlardır. 5 Mayıs 1834'te Kirtland Ohio'dan ayrılan Joseph Smith liderliğindeki Zion Kampı'nın binlerce kilometre süren bu uzun yolculuğu Smith'in günlüğünde şu şekilde ifadesini bulmaktadır: "Soyulmuş ve tüm varlıkları talan edilmiş kardeşlerimize giyecek ve ihtiyaç duydukları diğer şeyleri götürüyoruz. At arabalarımız, bizleri düşmanlarımıza karşı koruyacak olan silahlarımız ve gerekli olan her şey... Bu gün Kirtland'dan yirmi yedi mil uzaklaşmış bulunuyoruz..."⁴⁸

Smith 19 Haziran 1834'te Clay County'e ulaştıktan ve buradaki cemaatiyle görüşükten sonra bağılılarının çıkarıldıkları bölgeye tekrar geri dönebilmeleri adına bölge yöneticisi olan Dunklin'le görüşülmesi için Orson Hyde ve Parley P. Prant isimindeki iki kişiyi Missouri bölgesinin başkenti olan Jefferson City'e göndermiştir. Gerçekleşen görüşmede Dunklin, Mormonların kendi bölgesine dönmelerinden son derece memnun olacağını, fakat bununla birlikte halkın tepkisini ve bu konudaki hassasiyetini görmezden gelemeyeceğini belirterek sunulan teklifin mümkün olamayacağını ifade etmiştir.⁴⁹ Bu sonucun Smith'e bildirilmesinin ardından 3 Temmuz 1834'te Zion Kampı dağıtılarak bölgeye gelen cemaat üyelerinin tekrar

⁴⁷ Bkz. **D&C**, 101: 1-10

⁴⁸ Joseph Smith, **History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints**, c. II, Salt Lake City, The Deseret Book Company, 1948, s. 63.

⁴⁹ Smith, **A.g.e.**, c. II, s. 123.

Kirtland Ohio'ya dönmelerine izin verilmiş, Smith de tekrar geri dönerek ders vermiş olduğu "Peygamberler Okulu"ndaki faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmiştir.⁵⁰

Zamanın şartları düşünüldüğünde oldukça zor ve yorucu olduğu anlaşılan böylesine bir yolculuğun bizzat peygamber öncülüğünde gerçekleştirilmesi, zor durumdaki Mormonların deyim yerindeyse ayaklarına kadar gidilip ihtiyaç duydukları şeylerin kendilerine getirilmesi cemaat arasında son derece önemli bir kaynaşma ve bütünleşmeyi beraberinde getirmiştir.

Zion Kampı esasen bir taraftan Mormonları çıkarılmış oldukları topraklarına geri döndürme noktasında başarısız olmuşsa da, diğer taraftan bölgede son derece yoksul bir hayat süren cemaate ciddi bir ekonomik katkı sağlamış, hayat standartlarını önemli derecede iyileştirmelerine imkan sağlamıştır. Bununla birlikte diğer bir önemli durum ise hiç kuşkusuz Missouri'deki cemaatin Brigham Young gibi eğitilmiş azizlerle tanışmış olmasıdır. Ayrıca bu uzun çileli dönemin ve yolculuğun Mormonların ileride Young liderliğinde Salt Lake havzasına göçlerine bir çeşit ön hazırlık provası olarak değerlendirilebileceği de belirtilmesi gereken önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Joseph Smith'in Kirtland'a dönüşünü takiben 1836 yılında Kirtland Tapınağı'nın açılışı gerçekleştirilmiş, fakat ertesi yıl ülke genelinde patlak veren büyük bir ekonomik kriz ortaya çıkmış, sosyal ve ekonomik anlamda var olan tüm dengelerin bozulmasına sebep olmuştur. Bu süreçten Mormon kilisesi de ciddi anlamda etkilenmiş ve onlar da kendi içlerinde adetâ yerel bir kriz yaşamışlardır. Bu bağlamda örneğin bizzat Joseph Smith'in yardımcılarında, aynı zamanda kilise hiyerarşisi içinde önemli bir yeri olan *On iki Havariler Meclisi*'nden altı kişi ve Mormon Kutsal Kitabı için şahitlikleri son derece önemli olan Martin Harris, Oliver Cowdery ve David Whitmer adındaki üç tanık *azizler topluluğundan* ayrılmışlardır. Bu irtidat hareketlerinin giderek artması ve ciddi boyutlara varması, bölgede bulunan Mormon karşıtlarını daha bir cesaretlendirmiş ve cemaate karşı tepkilerini artırmalarına sebep olmuştur. Devam etmekte olan sürecin olumlu sonuçlar doğurmayacağını ve bölgenin kendileri adına giderek tehlike arz etmeye başladığını kestiren Joseph Smith oluşan son durum karşısında, Kirtland'dan ayrılarak diğer

⁵⁰ Fischer, *Portrait of a Prophet*, s. 83.

Mormon cemaatin yaşamış olduğu Missouri'ye gitmenin en doğru karar olduğu sonucuna varmıştır. Bu kararın neticesinde ailesiyle birlikte 12 Ocak 1838'de Kirtland'dan ayrılan Smith 14 Mart tarihinde bölgeye ulaşmıştır. Peygamberlerinin Kirtland'ı terk etmesinin ardından birçok aziz de kendi aralarında "Kirtland Kampı (Kirtland Camp)" olarak isimlendirdikleri bir birlik oluşturarak toplu halde Missouri'ye göç etmişlerdir.⁵¹

Ne var ki bu göç Mormonlar adına bir çözümlolmamıştır; aynı yılın Ekim ayında Jackson County'de tam bir Mormon karşıtı olmasıyla bilinen Lilburn W. Boggs eyalet valisi olmuş ve bir *bela* olarak gördüğu Mormonların kesin olarak ortadan kaldırılmaları adına haklarında *ölüm emrini* vermiştir. Ardından askeri birliklerin Mormonlar'ın yaşadığı bölgeye gelerek pek çok Mormonu öldürmesi ve evlerini yakıp yıkmasıyla gelişen süreç, Joseph Smith, kardeşi Hyrum Smith ve önde gelen Mormonlardan Amasa Lyman gibi birkaç kişinin daha tutuklanması ile devam etmiştir.⁵² Mormon cemaatin başında bulunan bu üç önemli şahsiyet için uygulanacak hüküml ise halkın önünde kurşuna dizilerek idam edilmek olarak kararlaştırılmıştır. İnfazın uygulayıcısı General Doniphan ise eyalet yönetimince gönderilen infaz emrini bu denli ciddi bir sorumluluğun altına girmek istemediğini belirterek reddetmiş, bunun üzerine tutuklu olan Smith ve beraberindeki iki kişi önce Independence bölgesine, ardından da Richmond'daki Liberty Hapishanesi'ne sevk edilmişler ve burada yaklaşık altı ay boyunca tutuklu kalmışlardır.

Peygamber Smith'in hapishanede kaldığı altı ay süresince yaklaşık dört bin Mormon, yönetici Boggs'un emri doğrultusunda katledilmiş, geriye kalan on iki-on üç bin Mormon ise Missouri bölgesinden sürölerek Illinois'e göç etmek zorunda kalmıştır. Burada da Missouri bölgesinde olduğu gibi büyük bir yoksulluk içinde hayatlarını devam ettirmeye çalışan Mormonlar durumlarını hapis yatan peygamber Smith'e gönderdikleri birkaç kişiyle aktarabilme imkanı bulabilmişlerdir.⁵³

⁵¹ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 29; Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 96-97.

⁵² Joseph Smith, **History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints**, c. III, s. x1iii.

⁵³ Bkz. Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 122-126.

b. Illinois -Nauvoo-

Joseph Smith, kardeşi Hyrum Smith ve diğer arkadaşları bir yolunu bulup kaldıkları hapishaneden kaçarak Mormon cemaatinin göç ettiği Illinois'e gelmişler, Mormonlar da peygamberlerini ve cemaatin önde gelenlerini tekrar aralarında görmekten dolayı büyük bir sevinç yaşamışlardır. Bunun ardından Mormonlar için acilen kalıcı bir yurt ya da yeni bir Zion bulma zorunluluğunun farkında olan Smith bu konuyu gündemine alarak üzerinde düşünmeye başlamıştır. Esasen Mormonlar bu yeni geldikleri bölgede, Quincy Illinois'te yaşamakta olan halk tarafından oldukça sempatiyle karşılanmalarına rağmen geçmiş tecrübelerinden hareketle bu durumun çok fazla uzun sürmeyeceğini düşünmüş ve vakit kaybetmeden kendileri adına rahat yaşayabilecekleri bir yurt arama işine girmişlerdir.⁵⁴ Sonuç olarak Smith *yeni yurdun* veya *Zion*'un Mississippi Irmağı boyunca uzanan topraklar olduğunu, buraya yepyeni bir şehir kuracaklarını ifade ederek bir an önce bu bölgeden toprak satın almaya başlamaları doğrultusunda cemaatine emir vermiştir. Bunun hemen ardından Quincy'den ayrılarak yeni yurt olan Commerce'a geçiş yapılmış ve yeni yerleşim yerinin kurulumuna başlanmıştır. Bu süre zarfında Brigham Young, John Taylor, Orson Pratt ve Wilford Woodruff gibi kilisenin önde gelen liderleri derme çatma barakalarda kalarak bu yeni yerleşim yerinin hazırlanmasına katkıda bulunmuşlardır. *Azizler şehrinin* inşa planı bizzat peygamber Smith tarafından yapılmış, şehrin kurulmasının ardından kısa bir süre sonra yine Smith'in isteği doğrultusunda bölgenin eski ismi Commerce, İbranice'de "mükemmel ya da harikulade yer veya durum" anlamına gelen Nauvoo olarak değiştirilmiştir.⁵⁵

Bunun ardından Smith kurmuş oldukları şehirde cemaatinin hak ve özgürlüklerinin kanun kapsamına alınmasını öngören bir beyanname hazırlayarak bunu bölge yasama meclisine sunmuştur. Sunulan bu belge sonraki dönemlerde ABD'nin 16. başkanı olacak Abraham Lincoln'ün de aralarında bulunduğu bölge meclisince kabul edilmiştir. Böylece Mormonlar kurmuş oldukları bu yeni şehirde

⁵⁴ Bkz. Fischer, **Portrait of a Prophet**, s.131-135.

⁵⁵ Fischer, **A.g.e.**, s. 140

kendilerini koruyacak yerel bir lejyon ya da askeri güç bulundurma hakkı da dâhil olmak üzere pek çok yasal imkana kavuşmuşlardır.⁵⁶

Oluşan yeni durumla oldukça önemli bir güç kazanmış olan Mormonlar kısa bir süre içinde savunmalarını sağlayabilmek adına askeri bir birlik oluşturmuşlar, bir yandan şehrin geliştirilmesine devam ederlerken, diğer yandan On iki Havariler Meclisi'nde bulunan liderler de dahil olmak üzere pek çok Mormon çevre bölgelere misyon seyahatlerinde bulunmuşlardır. Meydana gelen son gelişmelerle birlikte artık Joseph Smith, Nauvoo'da yalnızca kilisesinin dini bir lideri değil, aynı zamanda şehrin yöneticisi ve sahip olduğu kuvvetlerin başındaki bir komutan konumuna gelmiştir.⁵⁷

Yaklaşık iki yıl boyunca problemsiz bir şekilde süregelen Nauvoo'daki Mormon yaşamı Missouri yöneticisi Boggs'un Illinois bölge yöneticisi Carlin'e hapisneden kaçmış olan mahkumların kendilerine iade edilmesi yönündeki talebiyle sekteye uğramıştır. Söz konusu bu resmi talep üzerine bölge yönetimi tarafından Joseph Smith tutuklanarak Illinois bölge mahkemesine çıkarılmış ve ifadesi alınmıştır. Ancak mahkeme başta kendisinin ve takipçisi olan diğer kimselerin iadesi adına yeterli sebep görülmediğinden dolayı serbest bırakılmalarına hüküm vermiştir.⁵⁸

Joseph Smith 17 Mart 1842'de Mormon cemaatinin kilise etrafında büyüme kaydederek toplumsallaşma süreçlerine ivme kazandırabilmek, özellikle kadın üyelerin bir arada daha fazla bulunmalarını sağlayabilme ve diğer yandan toplumdaki yardıma muhtaç olan kimselere de yardım elini uzatabilme adına "The Female Relief Society of Nauvoo" adlı organizasyonu hayata geçirmiştir. Bu şekilde bir taraftan erkeklerin faaliyetleri ile devam etmekte olan kilise aktivitelerine bayanların da aktif olarak katılımlarının sağlanması, diğer yandan kilisenin bayanlara hitap eden yüzünün daha dinamik bir hale getirilmesi amaçlanmıştır. Kilisenin ileriki zamanlarda oldukça güç ve popülerlik kazanacak olan bu organizasyonun ilk

⁵⁶ Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 142, 143.

⁵⁷ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 84.

⁵⁸ Fischer, **A.g.e.**, s. 152, 153.

başkanlığına peygamber Smith'in eşi Emma Hale Smith geçirilmiş ve yardımcıları olarak da Elizabeth Ann Whitney ve Sarah M. Cleveland seçilmiştir.⁵⁹

Mormonların kurmuş oldukları ve hızla gelişmekte olan Nauvoo şehri kısa sürede Illinois bölgesinde en geniş şehirlerden biri olmuş, gerek yirmi bin kişilik nüfusu ve sahip olmuş olduğu yerel askeri lejyonunun düzenliliği ve asayişini sağlamasıyla, gerekse okullarının eğitim kalitesiyle bölgede göz dolduran bir konum arz etmeye başlamıştır. Örneğin çeşitli bilim dalları ve sanatsal alanlarda eğitim vermek üzere Nauvoo şehrine ait "University of the City of Nauvoo" kurulmuştur. Bilim, eğitim ve güvenlik gibi doğrudan sosyal yaşamı ilgilendiren pek çok alanda adlarından söz ettirmeye başlayan Mormonlar bir taraftan da dinsel yaşamlarının en büyük sembolü olacak Nauvoo tapınağının inşasına devam etmişler, bu yapının Illinois bölgesindeki en görkemli yapı olması için çaba sarf etmişlerdir.

Sözünü ettiğimiz bu hızlı gelişim süreci her ne kadar Mormonlar adına olumlu bir şekilde devam etmişse de diğer taraftan bu durum zaten sahip oldukları yaşam biçimi ve hayat algılamasına sıcak bakmayan Warsaw ve Carthage gibi komşu bölgelerdeki kimi şehir sakinlerinin hoşnutsuzluğuna neden olmuştur.⁶⁰

Nisan 1844'te Mormon tarihinde oldukça büyük bir önem arz eden genel bir konferans düzenlenmiş, bu konferansta peygamber Joseph Smith, Tanrı'nın mahiyeti, "Zion" ve insanın varlık sebebi gibi birbirinden farklı konular hakkında bağlılarına önemli açıklamalarda bulunmuştur. Bununla birlikte bugünkü kilise yapılanmasında oldukça önemli bir yeri olan "bölge ve stake" teşkilatlarının temellerini atmıştır.

⁵⁹ Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 156.

⁶⁰ Bkz. Fischer, **A.g.e.**, s. 181-182.

c. Trajik Son ya da *Peygamberin Şehit Edilişi*

Mormon peygamberi Joseph Smith tarihte Sezar'ı arkasından hançerleyen Brutüs ya da İsa'ya ihaneti ile meşhur olan Yahuda İskaryot gibi kendisine karşı hainlik yapan William Law isminde çok yakın bir arkadaşına sahiptir. 24 Mart 1844'te yani büyük Mormon genel konferansının hemen öncesinde Smith, ikinci yardımcısı ve aynı zamanda danışmanı olan Law'ın dininden döndüğünü ve *azizler topluluğundan* ayrıldığını cemaatine duyurmuştur.⁶¹

İfade edildiğine göre Law esasen 1843'ün kışından itibaren başını kardeşi Wilson Law, Higbee kardeşler, Foster kardeşler ve Joseph Jackson gibi kimselerin çektiği ve daha önce Mormon dininden dönmüş olan bazı kimselerle gizli bir biçimde görüşmelere başlamıştır. William Law genel anlamda Mormon dinine, özelde ise peygamber Joseph Smith'e karşı, onun saygınlığına gölge düşürücü ve halk içindeki nüfuzunu yıpratmaya yönelik planlar hazırlama girişimlerinde bulunmuştur.⁶² Bu bağlamda Law ve yandaşları Nauvoo şehrinde çıkarmış oldukları *Nauvoo Expositor* adlı gazetede Smith hakkında çeşitli suçlamalar içeren bir yazı dizisini yayınlamışlardır. İçeriğinde oldukça müstehcen ve peygamber Smith'i son derece tahkir edici ifadelerin bulunduğu bu yazı dizisi özellikle Nauvoo'da yaşamakta olan Mormon kadınların tepkisine sebep olmuş ve bu yayının derhal sona erdirilmesi talep edilmiştir. Söz konusu talebin şehir yönetiminden sorumlu konsile taşınmasının ve burada ele alınmasının ardından, toplumun huzurunu bozduğu ve ahlâki yapıya zarar verdiği gerekçesiyle *Nauvoo Expositor* gazetesinin kapatılmasına karar verilmiştir. Şehir yönetiminin alınan bu karar 10 Haziran 1844 tarihinde hayata geçirilerek sözü geçmekte olan gazete kapatılmış ve yayın hayatına son verilmiştir.⁶³

Bu hadisenin ardından gazetenin sahibi olan William Law ve grubu Mormon karşıtı düşünce ve tavırlarıyla bilinen komşu şehir Carthage'a kaçmışlar, gerek bu şehirde ve gerekse diğer bir komşu şehir olan Warsaw'daki halk arasında Nauvoo'daki Mormonlar ve özellikle de Smith hakkında provakasyon faaliyetlerine devam etmişlerdir. Gittikleri şehirlerde medya gücünü son derece etkili bir biçimde kullanan Law ve ekibi, özellikle Warsaw'da, *Warsaw Signal* gazetesinde

⁶¹ Joseph Smith, *History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints*, c.V, s. 182.

⁶² Fischer, *Portrait of a Prophet*, s. 191-195.

⁶³ Hanks, *Mormon Faith in America*, s. 31; Fischer, *A.g.e.*, s. 196.

Nauvoo'daki gazetelerinin J. Smith tarafından kapatıldığı, gerçekte Mormonların son derece bağınaz ve anlayışsız oldukları gibi provakatif söylem ve yayınlarla kendilerine taraf olacak ciddi bir kamuoyu oluşturmaya çalışmışlar, bunda da başarılı olmuşlardır.⁶⁴

İlerleyen süreçte bölge valisini de kendi taraflarına almayı başaran Law ve ekibi vali aracılığı ile Joseph Smith'e resmi bir mektup göndermiş, bu sayede kendisinden Nauvoo'da gelişen durumun ne olduğu, hangi sebeple *Nauvoo Expositor* gazetesinin kapatıldığı gibi hususlarda bilgi istemişlerdir. Bunun üzerine J. Smith, altında Nauvoo'da yaşayan birçok insanın da imzasının bulunduğu bir dizi belgeyi John Taylor aracılığı ile valiye göndermiş, durumun iç yüzünü aydınlatacağını düşündüğü bilgileri sunmuştur. Fakat Smith'in görevlendirdiği bu kişi valinin yanına ulaştığında Law ve ekibini de orada hazır bulmuş, yaptığı görüşmede her ne kadar valiye kendilerince gerçek olan bilgileri vermeye çalışmışsa da sık sık sözleri kabaca kesilerek, ifade ettiklerinin yalandan öteye geçmediği ithamıyla karşılaşmıştır.⁶⁵

Taylor yapılan bu görüşmenin ardından Nauvoo'ya dönmüş ve olanları Smith'e aktarmış, aynı zamanda beraberinde getirmiş olduğu mektubu da peygambere teslim etmiştir. Smith içerisinde teslim olmasının istendiği bu mektubu cemaatinin önde gelen üyelerinin önünde okumuş ve ardından şu konuşmayı yapmıştır: “ Ne yapılacağı çok açık. Onların istedikleri benimle kardeşimin ortadan kaldırılması... Hiç şüphesiz buraya gelecek ve bizleri bulmaya çalışacaklar... Onlar size zarar vermeyecekler bundan eminim... Biz de bu gece nehrin diğer kıyısına geçip batıya doğru gideceğiz.”⁶⁶

Yapılan bu planın ardından peygamber Joseph Smith, kardeşi Hyrum Smith ve birkaç yakın arkadaşı o gece Mississippi Irmağı'nı geçerek batıya doğru ilerlemeye başlamıştır. Bu arada Smith günlüğüne hayatının son cümleleri olarak değerlendirilebilecek şu cümleleri kaydetmiştir: “Stephen Markham'a, eğer ben ve kardeşim Hyrum tekrar tutuklanırsak bu kez öldürülebiliriz dedim. Hyrum'ın benim

⁶⁴ Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 198-199.

⁶⁵ Joseph Smith, **History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints**, c.VI, s. 543-545.

⁶⁶ Joseph Smith, **A.g.e.**, c.VI, s., s. 546.

kanımın hesabını sorması için hayatta kalmasını istedim, ama o beni asla bırakmayacağını söyledi.”⁶⁷

Porter Rockwell adındaki bir arkadaşının ırmağın diğer yakasında bulunan evini ilk konaklama yeri olarak kullanan Smith, yanlarındaki arkadaşlarının Nauvoo’dan ayrılmamaları, geriye dönmeleri noktasındaki ısrarlı talepleri ve son olarak da eşinin kendisine göndermiş olduğu acıklı mektup dolayısıyla tekrar geri dönmeyi kabul etmiştir. Ardından bölge valisi Ford’a bir mektup yazarak ertesi gün Carthage’a geleceklerini fakat güvenliklerinin sağlanması adına bir muhafız birliğinin kendilerine korumalık yapmasını talep etmiştir. Bunun üzerine vali, Joseph Smith ve arkadaşlarının şehre güvenli bir biçimde gelmelerinin sağlanması adına bu talebi kabul etmiş, fakat sonrasında Wilson Law, Joseph Jackson ve arkadaşlarının kendisini etki altına almasıyla bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Bununla da kalmayıp Joseph Smith’e ertesi gün sabah saatlerinde korumasız bir şekilde kendilerine teslim olmadığı takdirde Nauvoo’nun yerle bir edileceğini, kadın erkek ve çocuk herkesin öldürüleceği tehdidinde bulunmuştur.⁶⁸

Bu direktifin kendisine ulaşmasının ardından Smith, Nauvoo askeri birliğinden yaklaşık yirmi beş kişiyi yanına alarak Carthage’a hareket etmiştir. Şehre yaklaşık beş kilometre kala hükümet emrinde bulunan altmış kişilik bir milis gücüyle karşılaşan Smith, askerlerinin geri gönderilmesini ve şehre korumasız girmesi gerektiği noktasında kesin bir emirle karşılaşmış, ardından tüm yakınlarıyla son kez görüşerek yoluna devam etmiştir. Smith şehir halkının toplandığı meydana geçerken kalabalık: “Nerede o lanet peygamber!”, “Hepinizi öldüreceğiz lanet Mormonlar!” gibi sloganlar eşliğinde Smith ve onun nezdinde tüm Mormonları aşağılayıcı hakaretlerde bulunmuştur.⁶⁹ Tüm bu olup bitenleri kalmış olduğu otelin penceresinden izleyen vali Ford, daha sonra halkın önüne geçerek onları teskin edici bir konuşma yapmış, bundan sonra Joseph Smith’in kendi aralarında kontrolleri altında bulunduğunu ifade ederek öfkeli kalabalığı sakinleştirmiştir.

⁶⁷ Smith, **History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints**, c.VI., s. 546

⁶⁸ Smith, **A.g.e.**, s. 552.

⁶⁹ Smith, **A.g.e.**, s. 559.

Sonrasında J. Smith ve kardeşi Hyrum, Carthage hapisanesine konmuş, ertesi gün kendileriyle görüşmeleri için dışarıdan sadece Smith'in danışmanı olan Willard Richards ve en yakın arkadaşlarından biri olan John Taylor'a izin verilmiştir. 1844'ün 27 Haziran günü J. Smith'in arkadaşlarıyla görüştüğü sırada birden hapisane hücrelerine dışardan ateş edilmeye başlamış ve önce Smith'in kardeşi Hyrum vurularak can vermiştir. Ardından pencereye koşan Smith yara alarak yere düşmüş ve çok geçmeden o da kardeşinin yanında hayatını kaybetmiştir. John Taylor da çeşitli yerlerinden yara almış fakat diğer arkadaşları Richards bu kurşun yağmurundan hiçbir yara almadan kurtulmayı başarabilmiştir.⁷⁰

Bu suikastın ardından yaralı olan arkadaşıyla birlikte peygamber Smith ve kardeşi Hyrum'un cenazelerini Nauvoo'ya getiren Richards toplanan binlerce Mormon cemaate kısa bir konuşma yapmış, ertesi gün de “*şehit*” olan peygamber ve kardeşi bütün Mormon cemaatin katıldığı bir cenaze merasimiyle Nauvoo'nun inşasındaki ilk bina olan Nauvoo House'un bodrum katına defnedilmiştir.⁷¹

3. Brigham Young ve Büyük Göç

Mormon dininin ikinci lideri ve aynı zamanda peygamberi olan Brigham Young⁷² 1 Haziran 1801'de Whitingham Vermont'ta dünyaya gelmiş ve o da J. Smith gibi oldukça dindar olan Puritan bir aile ortamında büyümüştür.⁷³ Yirmili yaşlarına geldiğinde Methodist kilise üyesi olan Young aynı zamanda bu kilisenin rahibi olmuştur. 1830 yılı Mart ayında Joseph Smith'in Mormon Kutsal Kitabı'nı yayınlamasının ardından, bu *yeni İncil* haberi toplum içerisinde bir anda yayılmış, dolayısıyla çok geçmeden bu durumdan Young da haberdar olmuştur. Daha sonra Joseph Smith'in kardeşi Samuel H. Smith misyon görevinin bir parçası olarak kutsal kitabın bir kopyasını Young ve ailesine sunmuş, ardından Young da bu kitabı dikkatli bir şekilde okumaya ve incelemeye başlamıştır. Mormon dini ile ilk teması bu şekilde gerçekleşen Young'ın aradan bir buçuk yıl geçtikten sonra kendisine gelen

⁷⁰ Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 218-220.

⁷¹ Fischer, **A.g.e.**, s. 220-223.

⁷² Bkz. Ek 3, **Resim 3-4**, s. 173.

⁷³ Francis M. Gibbons, **Brigham Young Modern Moses/Prophet of God**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1981, s. 7; Bringhurst, **Brigham Young and The Expanding American Frontier**, s. 1-3.

Mormon misyonerleriyle görüşmesiyle ikinci temas sağlanmıştır.⁷⁴ Ocak 1832’de Brigham Young kardeşi Phinehas ve arkadaşları Heber C. Kimball ile birlikte Mormon dininin yaşamlarında ne şekilde tezahür ettiğini bizzat gözlemlemek adına onların yaşadıkları bölgenin yakınında bulunan Pennsylvania dolaylarına gelmişlerdir. Yaklaşık bir hafta boyunca Mormonların yaşam biçimlerini ve günlük uğraşlarını inceleyen Young bu gözlemlerinden hareketle Mormon Kutsal Kitabı’nın doğruluğu ve saflığı konusunda kendi içinde ikna olmuştur. Ardından tekrar kendi yaşadığı bölge olan Mendon’a dönen Young zihninde oluşan kanaatleri büyük kardeşi Joseph’le istişare etmek istemiş, fakat kardeşi o sırada Kanada’da Methodist Kilisenin papazlığını yapmakta olduğu için bunu gerçekleştirememiştir. Ardından Kanada’ya giden Young kardeşi ile konuyu müzakere etmiş ve sonrasında kendisine anlattıkları ile ikna olan ağabeyi de başta olmak üzere ailesi ile birlikte vaftiz olarak Mormon dinine geçiş yapmıştır. Brigham Young ve ağabeyi Joseph’in aile ve akrabaları içindeki nüfuzları sayesinde çok geçmeden pek çok yakınları da Mormon dinini benimsemişlerdir.⁷⁵

Brigham Young’ın din değiştirmesinde kuşkusuz Mormonizm’in Puritan gelenekle ortak birçok temel esasa sahip olmasının yanı sıra, Mormon dininin günlük yaşamı çok daha fazla dinle örülü görmesi, *İsa Mesih’in gerçek kilisesinin* yeniden tesis edilmesi fikrini benimsemiş olması ve insanlık adına geline *ahir zamanda*, sağlanması gereken sosyal adaletle toplumu geliştirme düşüncesi gibi pek çok husus etkili olmuştur.⁷⁶ İkinci olarak bu din değiştirme konusunda Young’ın Ekim 1832’de Mormon peygamberi Joseph Smith ile görüşmek için Kirtland Ohio’ya seyahat ettiğini ve buradaki ilk görüşmesinde peygamber Smith’in karizmatik kişiliğinden son derece etkilendiğini de belirtmek gerekmektedir.⁷⁷

Peygamberle yapılan bu görüşmenin ardından 1832 yılı Aralık ayında ağabeyi ile birlikte Kanada’ya misyon faaliyetine giden Young ertesi yıl bu görevini tamamlayarak dönmüş, iki ay sonra gönüllü olarak New York ve Kanada bölgelerine

⁷⁴ Susan Evans McCloud, **Brigham Young**, Utah, Covenant Communications, 1996, s. 25; Leonard J. Arrington, **Brigham Young American Moses**, Chicago, University of Illinois Press, 1985, s. 19; Gibbons, **Brigham Young Modern Moses/Prophet of God**, s. 13.

⁷⁵ Arrington, **Brigham Young American Moses**, s. 20; Gibbons, **Brigham Young Modern Moses/Prophet of God**, s. 18.

⁷⁶ Brighurst, **Brigham Young and The Expanding American Frontier**, s. 19-21.

⁷⁷ Brighurst, **A.g.e.**, s. 26.

ikinci misyon seyahatine çıkmıştır.⁷⁸ Temmuz 1833'te Mormon dinine kazandırdığı yeni birkaç üye ile birlikte Peygamber Smith'i ziyarete Kirtland'a gelen Young, aradan çok geçmeden Kirtland'a, peygamberin ve Mormon cemaatin yaşadığı bölgeye taşınmıştır.

1834'te Marry Ann Angell isminde bir Mormon bayanla önemli bir cemaat lideri olan Sidney Rigdon tarafından nikâhlanan Young ertesi yıl peygamber Smith tarafından *On iki Havariler Meclisi*'ne alınmıştır.⁷⁹

İlerleyen süreçte zamanının önemli bir kısmını dinini diğer insanlara anlatmaya adan ve dolayısıyla sürekli misyon seyahatlerine çıkan Young, Mormonların Missouri'ye göçlerinin ardından başlarına gelen sıkıntılar sonrası o bölgedeki din kardeşlerine yardım için Kirtland'da oluşturulan *Zion Kampı* içerisinde görev almış ve o da peygamber Smith ile birlikte Missouri'ye giderek dindaşlarına maddi ve manevi anlamda yardımcı olmuştur. Peygamber Smith, kardeşi Hyrum ve önemli bir diğer Mormon lideri Sidney Rigdon'un Kirtland'dan Missouriye göçleri sonrası bu bölgede tutuklanarak hapse atılmalarının ardından bölge yönetimi Mormon cemaate karşı oldukça sert bir tutum almış ve gelişen süreç birçok Mormonun öldürülmesiyle devam etmiştir. Bu zor şartlar içinde Brigham Young diğer önde gelen Mormon liderleri de organize ederek bölgede istenmeyen Mormon cemaatin Illinois'e göçünü hazırlama ve organize etme görevini üstlenmiştir.⁸⁰

Peygamber Smith'in hapisshaneden kaçarak kurtulması ve Illinois'e, cemaatinin yanına gelerek onları Nauvoo'ya taşımasının ardından İngiltere'ye misyon görevine giden Brigham Young burada etkili hitabeti sayesinde bir yıllık kısa bir zaman dilimi içerisinde yaklaşık bin beş yüz yeni Mormon üye kazanmış, aynı zamanda bu üyelerin bir çoğunun Nauvoo'ya göç etmelerine önayak olmuştur. Böylece Nauvoo şehrinde Mormon nüfusu artırılarak esasen ileriki dönemler için harekete merkez bir üs oluşturulması amaçlanmıştır. Young'ın İngiltere'deki misyon faaliyetlerinin bir başka sonucu olarak altı yıl içerisinde İngiltere'den Nauvoo'ya göç eden Mormon sayısının yaklaşık dört bini bulmuş olduğu belirtilmelidir.⁸¹ Bununla

⁷⁸ McCloud, **Brigham Young**, s. 41-43.

⁷⁹ McCloud, **A.g.e.**, s. 47; Brighurst, **Brigham Young and The Expanding American Frontier**, s. 28-29.

⁸⁰ Arrington, **Brigham Young American Moses**, s. 38-39; Brighurst, **A.g.e.**, s. 39.

⁸¹ Brighurst, **A.g.e.**, s. 43-45.

birlikte Young'ın bölgede sürdürdüğü misyon faaliyetleri boyunca yaklaşık yedi-sekiz bin kişi vaftiz edilmiş ve Mormon Kutsal Kitabı'nın beş bin kopyası onun eliyle insanlara ulaştırılmıştır.⁸²

Anlaşılaçağı üzere tüm bu gayret ve başarılarıyla Brigham Young bir yandan yöneticilik ve organizatörlük konularındaki maharetini ortaya koymakta, diğer yandan da adeta Mormon hareketi adına ileride üstleneceğı son derece hayati önem arz eden görevine hazırlanmaktadır.

Young 1841'de İngiltere'deki misyon görevini tamamlayarak peygamberin yanına dönmüş, aynı yıl "Nauvoo Şehir Konsili" üyeliğine getirilmiş, üç ay sonra da Joseph Smith'in Mason localığına kabulünün ardından diğer Mormon liderlerle birlikte masonluğa geçiş yapmıştır. Mormon liderlerinin masonluğa kabulüyle başlayan Mormon dini ve masonluk arasındaki geçirgenlik ilerleyen dönemde Mormonluğun kimi ritüel ve seremonilerinde masonlukla benzeşen bir yapı arz etmesine sebep olacaktır. Bu bağlamda hazır yeri gelmişken Mormonluğun özellikle tapınak mimarisinde sahip olduğı sembolizmin, kapalı cemaat anlayışlarının, giydikleri bir takım elbiselerin, bazı selamlaşma biçimlerinin, cemaat üyelerine kimi durumlarda verilen bazı ceza biçimlerinin, evlenme töreni gibi özel bir takım ritüellerin Masonlukla benzerlikler taşımakta olduğunu belirtmek gerekmektedir.⁸³

1844'te Joseph Smith Mormonların hak ve özgürlüklerini daha sesli ve etkili bir şekilde dile getirebilmek adına Amerikan başkanlığı için bağımsız aday olmayı düşünmüş, bu düşünce doğrultusunda başta Brigham Young olmak üzere pek çok Mormon lideri Smith'in bu düşüncesine kamuoyu desteğı oluşturabilmek amacıyla çevre bölgelere seyahatlere çıkmışlardır. Fakat ne var ki Mormon dininin başta poligami (çok eşlilik) gibi Amerikan toplum normlarına taban tabana zıt kimi uygulamalara yer vermesi, aynı zamanda inanç bazında geleneksel Hristiyan düşüncesiyle uyuşmaması gibi sebeplerden ötürü düşünülen destek oluşturulamamıştır. Hal böyleyken Brigham Young, peygamberi Smith adına destek arayışlarını sonuna kadar sürdürmüş ve bunun için şehir şehir kasaba kasaba dolaşmıştır. Young Massachusetts bölgesinde Boston'da bu faaliyetlerine devam

⁸² Bringhurst, **Brigham Young and The Expanding American Frontier**, s. 49.

⁸³ Bkz. Jerald and Sandra Tanner, **The Mormon Kingdom**, Salt Lake City, Utah Lighthouse Ministry, 1969, s. 157-169; Bringhurst, **A.g.e.**, s. 53.

ederken peygamber Smith'in, kardeşi Hyrum ile birlikte Carthage Hapishanesi'ne götürüldüğünü, burada havarilerinden John Taylor ve Willard Richards'la görüşürken düzenlenen bir suikast sonucu hayatını kaybettiği haberini almıştır.⁸⁴

Bu üzücü haberle oldukça sarsılan Young derhal Nauvoo'ya dönmüş, burada peygamberin ölümünün ardından oluşan büyük otorite boşluğunun bir an önce doldurulması gerekliliğini düşünen Sidney Rigdon'ın liderlik istemiyle karşılaşmıştır. Bu durum karşısında Mormon liderler Ağustos ayı içerisinde genel bir konferans düzenlenmesi ve bu konferansta liderlik sorunun çözümlenmesi kararı almışlardır. Yapılan konferansta Brigham Young kişisel bir başkanın yegane hakim otorite olmasındansa Mormonlar için On iki Havariler Meclisi ve kilise liderinin ortak yönetimini teklif etmiş ve yapmış olduğu etkili konuşma sayesinde rakibi Rigdon'ı saf dışı etmeyi başarmıştır.⁸⁵

Young, Mormon cemaatinin lideri olarak seçilmesinin ardından Nauvoo'nun Mormonlar için merkezileştirilmesi adına bir *tapınak şehrine* dönüştürülmesi ve özellikle endüstriyel anlamda geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu düşünce doğrultusunda Nauvoo'ya diğer bölgelerden yapılan göçler daha fazla teşvik edilmiş ve şehrin büyümesine bir kat daha önem verilmiştir. Bu süreç içerisinde Nauvoo yaklaşık on beş bin kişilik bir nüfusa erişerek Illinois'te en büyük şehirlerden biri olmuştur.⁸⁶

Fakat sözü edilen bu büyüme ve gelişme diğer taraftan Mormon karşıtlarının kendilerine karşı duymuş olduğu kin ve nefreti artırmış, bununla da kalmayarak zamanla bu nefretin eyleme dökülmesine yol açmıştır. 1845 yılının sonlarına doğru çevre bölgelerdeki Mormon karşıtları Nauvoo şehri civarındaki köylere saldırarak Mormonlara ait ahır ve tarlaları yakıp yıkmaya başlamışlardır. Bu durum karşısında cemaat üyelerinin şehrin iç bölgelerinde toplanmalarını isteyen lider Brigham Young, bağlılarından direnmelerini, bu zor şartların yakın bir zamanda sona ereceğini ifade etmiştir. Fakat şehre yapılan saldırıların ardı arkasının kesilmemesi ve

⁸⁴ Bringhurst, **Brigham Young and The Expanding American Frontier**, s. 62-63.

⁸⁵ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 31-32; Bringhurst, **A.g.e.**, s. 64-65.

⁸⁶ Bringhurst, **A.g.e.**, s. 66.

cemaat üyelerinin yaşamlarının güvende olmaması dolayısıyla peygamber Brigham Young takipçileriyle birlikte yaşanacak yeni bir yurt bulma düşüncesine girmiştir.⁸⁷

Bu düşünce doğrultusunda Mormon cemaatinin yeni yerleşim yerinin neresi olabileceği konusunda danışmanları ve diğer Mormon liderleriyle müzakerede bulunan Young, Texas, California, Oregon ve Vancouver gibi yerlerin kendisine teklif olarak sunulmasının ardından bazı değerlendirmede bulunmuş, fakat bu bölgelerde de çevre sakinlerinin ileriki süreçte kendilerinden rahatsız olabilme ihtimallerini hesaba katarak daha uzak fakat kendileri için çok daha rahat bir yaşam vaat edebilecek bir yer olan Utah bölgesinde karar kılmıştır.⁸⁸ Bu kararın ardından tüm hazırlıklar tamamlanmış ve Young 15 Şubat 1846'da cemaatiyle birlikte Nauvoo'dan ayrılarak uzak batıya göç etmeye başlamıştır. Dönemin şartları itibarıyla at arabalarıyla ve önemli bir kısmı da yaya olarak gerçekleştirilen bu göç zor ve çetin iklim şartları sebebiyle oldukça çileli bir hal almıştır. Örneğin 1846'nın sonlarında oldukça sert geçmekte olan Kış mevsimi boyunca yaklaşık altı yüz Mormon açlık, soğuk, sıtma ve birçok salgın hastalıktan ötürü yaşamlarını kaybetmiştir. Tüm bu şartlar altında Brigham Young beraberindeki Mormon cemaati ile birlikte bir süre Nebraska'da kalmış ve nihayetinde 24 Temmuz 1847'de Büyük Salt Lake Havzası'na (Great Salt Lake Basin) ulaşmış ve zionun kurulacağı yeni kutsal toprakları işaret eden meşhur söylemini (This is the place!) burada gerçekleştirmiştir.⁸⁹

Mormonların son derece kurak, ıssız ve çöllük olan bu bölgeye ulaşmalarının ardından peygamber Young'ın direktifiyle derhal yeni bir şehir kurulumuna başlanmıştır. Peygamber Young kurulacak olan şehrin planını bizzat tasarlamıştır, bugün dahi şehrin yol güzergâhlarından genişliklerine varıncaya kadar bir çok ayrıntı halen o plan üzerine devam ettirilmektedir.⁹⁰

⁸⁷ Bringhurst, **Brigham Young and The Expanding American Frontier**, s. 72.

⁸⁸ Bringhurst, **A.g.e.**, s. 73-76.

⁸⁹ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 35. Salt Lake City vadisinin girişinde peygamber Brigham Young'ın kurulacak Tanrı Krallığı'nın yerini gösterir bir biçimde elindeki asasını yere vurarak "This is the place! (İşte Burası!)" ifadesini kullanmış olduğu yerde bir anıt dikilmiş ve burası dünyanın pek çok farklı bölgesinden gelen Mormon cemaat üyeleri tarafından ziyaret edilen önemli bir mahal olmuştur. Aynı zamanda bugün bu sözü edilen yer, ilk Mormon yerleşim yeri olması dolayısıyla da "This is the Place Heritage Park" adıyla park ve müze olarak hizmete açık tutulmaktadır. Bkz. Ek 3, **Resim 14-15**, s. 180.

⁹⁰ Hanks, **A.g.e.**, s. 38.

İlerleyen süreçte çevre bölgelerden de göç almaya başlayan Salt lake City şehri hızla gelişimini sürdürmüş, hatta bölgeye yapılan göçleri organize etmek ve göç konusunda fakirlere gerekli desteği sağlayabilmek amacıyla “Perpetual Emigrating Fund Company” isminde bir göçmen bürosu kurulmuştur.⁹¹ 1849’a gelindiğinde Amerikan başkanı Millard Fillmore peygamber Brigham Young’ı bölge yöneticisi olarak atamış,⁹² bu atamayla bölgenin resmi anlamda kontrolünü de ele alan peygamber bu aşamadan sonra bir çok eğitimli Mormonu Avrupa, Pasifik adaları, Avustralya, Güney Afrika ve Asya gibi uzak bölgelere misyon görevine göndermiştir.

Salt Lake City’nin gelişimi sürerken gelen göçler doğrultusunda yakın bölgelere Provo ve Ogden gibi yeni şehirler de kurulmuş, özellikle bu yeni kurulan şehirler farklı bölgelerden göç etmiş olan yerleşimcilere tahsis edilmiştir.⁹³

Bununla birlikte kendileri için yepyeni bir yer olan Salt Lake vadisine gelmiş olan Mormonlar bir taraftan da bölgede yaşamakta olan yerli halk ile yüz yüze gelmiş, peygamber tarafından bu yerli halka son derece nezaketli ve anlayışlı davranılması gerektiği konusunda uyarılmışlardır. Fakat buna rağmen kimi yerli kabileler kendi topraklarına gelip yerleşmiş olan bu *yabancı*lardan son derece rahatsız olarak Mormonlara karşı saldırılarda bulunmaya başlamışlardır. Bunun üzerine peygamber Young yerli halkın liderleriyle yaptığı uzun görüşmelerin ardından barışı sağlamayı başaramamıştır.⁹⁴

Mormonlar bu yeni yurtlarında dinlerini çok daha rahat bir şekilde yaşayabilme umudunu taşımaktayken Batı Amerika’da altın madenlerinin bulunması kendilerini dolaylı da olsa rahatsız etmiştir. Zira altın madenlerine giden yollar kendi şehirlerinden geçmekte ve dolayısıyla altın arayıcıları birçok kez bu şehirde konaklama ihtiyacı duymaktadır. İlerleyen süreçte yeni maden kaynaklarının bulunmasıyla binlerce yeni yerleşimci bölge yakınlarına gelmeye, diğer yandan da gittikleri yerlerde görmüş oldukları Mormon yaşam biçiminin farklılıklarını ve genel Hristiyan düşüncesine aykırılıklarını diğer insanlara aktarmaya başlamıştır.⁹⁵

⁹¹ Bringhurst, **Brigham Young and The Expanding American Frontier**, s. 107.

⁹² Bringhurst, **A.g.e.**, s. 106.

⁹³ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 38.

⁹⁴ Bringhurst, **A.g.e.**, s. 114.

⁹⁵ Hanks, **A.g.e.**, s. 40.

Oluşmaya başlayan olumsuz Mormon imajı 1857 yılında seçilen yeni Amerikan başkanı James Buchanan'ın Mormonlara karşı göstermiş olduğu tepkisel tavırla ülke gündemine taşınmıştır. Buchanan Mormonların sahip olduğu örgütlenme yapılarından kaygı duymuş ve ilerleyen süreçte federal yönetimin kontrolünden çıkarak bağımsız bir bölge olma endişesi dolayısıyla bu bölgede bir takım yeni düzenlemelere gitme düşüncesine girmiştir. Bu sebeple Brigham Young'ın kontrolündeki bölgeye Alfred Cumming isminde bir kişiyi, yanında askeri bir birlikle bölgenin yeni yöneticisi olarak ikame etmek amacıyla Utah'a göndermiştir. Bu tepeden inme durum karşısında peygamber Young oldukça sert bir tavır alarak kendi üzerlerine gönderilen birliğe karşı silahlı mücadeleye girme kararı almıştır. Federal hükümetle ilk kez bu şekilde karşı karşıya gelen ve aynı zamanda peygamber Joseph Smith'in ölümünden sonra ilk kez yeni bir krizin eşiğine gelen Mormonlar oluşan durumu “asker zoruyla topraklarından çıkarılma girişimi” olarak tanımlamış ve bu şekilde oluşan gerilim Amerikan tarihinde “Utah Savaşı” olarak anılmakta olan olayı ortaya çıkarmıştır. Bu süreç içerisinde her ne kadar federal hükümet askerleriyle Mormonlar arasında sıcak çatışmalar yaşanmamışsa da Young ve hükümet arasında bir dizi görüşmeler gerçekleştirilmiş ve nihayetinde hükümetin göndermiş olduğu kişinin yönetimi devralması kararında fikir birliğinin sağlanmasıyla oluşan kriz sona ermiştir.⁹⁶

Krizin bu şekilde sonuçlanmasının ardından atanan yeni yönetici ile barışçıl bir politika izleyen peygamber Young her ne kadar resmi yönetimden soyutlanmış olsa da Mormonlar için bir peygamber ve dolayısıyla da doğal bir yönetici olarak görevine devam etmiş, şehrin endüstriyel anlamda gelişimini hızlandırmak için bir takım yatırımlarda bulunmuştur. Bu bağlamda örneğin bir kereste fabrikası, “Deseret Telegraph Company” isminde bir telgraf şirketi, bunlara ilave olarak Independence, Missouri ve Salt Lake City arasında işleyecek olan bir posta ve taşımacılık şirketi kurulmuştur.⁹⁷ Gerçekleştirilen bu yatırımlarla peygamber Young Salt Lake City'nin dolayısıyla Mormonların kendi kendine yetebilen bir toplum haline gelmesi ve Zion idealinin de bir uzanımı olan ekonomik olarak dışarıya bağımlılıktan bir an önce kurtulması gerekliliği düşüncesini ortaya koymuştur.

⁹⁶ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 44.

⁹⁷ Bringham, **Brigham Young and The Expanding American Frontier**, s. 150.

1860'ların sonlarına gelindiğinde kurulan şehrin kıtanın büyük bir bölümü ile ulaşımını sağlayacak olan demiryolu hatları döşenmiş, böylece farklı bölgelerden Salt Lake City'ye gelecek olan yerleşimciler için mükemmel bir imkan oluşturulmuştur.⁹⁸

Aynı yıllar içinde peygamber ve lider Brigham Young bir dizi ciddi sağlık problemiyle karşılaşmış, bu problemler kendisini daha çok istirahat etmeye, dolayısıyla sosyal yaşamdan uzaklaşmaya itmiştir. Sağlık durumu günden güne ağırlaşan peygamber Young bu süreç içerisinde ilk olarak 1868'de çok yakın bir arkadaşı olan Heber C. Kimball'ı, ardından büyük kardeşi John'u kaybetmiştir. Bir sonraki sene kızlarından birisi olan Marry Eliza, 1874'te de ikinci kızı Alice Clawson, ardından da çok sevdiği eşlerinden biri olan Emmeline Free Young ölmüştür. Ardı ardına aile üyelerini kaybeden ve zaten fiziksel olarak rahatsız olan peygamber Young psikolojik olarak da tam bir buhran dönemine girmiş ve bu duruma daha fazla dayanamayarak 1877 yılında hayatını kaybetmiştir.⁹⁹

İlk Mormon peygamberi Joseph Smith'in ölümünden sonra cemaati içinde bulunduğu kritik durumdan kurtarıp yepyeni bir toplum oluşturabilecekleri bir bölge olan Salt Lake City'ye getiren Brigham Young Mormonizm'in gelişiminde ve yerli bir Amerikan dini olarak ikame edilmesinde son derece önemli bir rol üstlenmiştir. Bir başka deyişle Young, peygamber Smith'in ölümüyle belki de dağılıp yok olma tehlikesi ile yüz yüze gelen Mormonizm hareketini yeniden organize ederek ona hayatiyet kazandıran şahsiyettir. Dolayısıyla rahatlıkla denilebilir ki Mormonizm adına bir din kurucusu olarak Joseph Smith ne kadar önem arz ediyorsa, bu hareketi yok olmanın eşiğinden kurtaran ve cemaati bir arada tutarak onlara toplum şuuru sağlayan Brigham Young da bir o kadar önem taşımaktadır. Bununla birlikte organize ettiği göçle ülke sınırlarının batıya doğru genişlemesinde önemli bir görev üstlenen ve bu yönüyle Amerikan tarihinde yer bulan Young diğer taraftan kurak bir arazi üzerine kurulan Salt Lake City'de sulama gibi pek çok tarımsal tekniğin geliştirilmesi ve kullanılmasında da etkin bir rol oynamıştır.

⁹⁸ Claudia Lauper Bushman and Richard Lyman Bushman, **Building The Kingdom**, New York, Oxford University Press, 2001, s. 57.

⁹⁹ Brighurst, **Brigham Young and The Expanding American Frontier**, s. 205-209.

İKİNCİ BÖLÜM

MORMON İLÂHİYAT LİTERATÜRÜ VE İNANÇ SİSTEMİ

Eklektik unsurlara dayalı bir hareket olarak Mormonluk, başta Mormon Kutsal Kitabı (Book of Mormon) olmak üzere, Öğreti ve Anlaşmalar (Doctrine and Covenants) ve Paha Bıçılmaz İnci (Pearl of Great Price) isminde üç ana *kutsal* metne sahiptir.

Bu koleksiyonun yanında Mormonlar için en az bu kitaplar kadar önem taşıyan diğer bir metin ise Kutsal Kitap'tır. Kutsal Kitap'ın *doğru çevirisinin yapıldığı sürece* onun Tanrı sözü olduğunu ifade eden Mormonlar,¹⁰⁰ peygamber Joseph Smith'in de çevirisini yapmaya çalıştığı Kitab-ı Mukaddes'in *King James versiyonunu* kullanırlar.

Yukarıda sözü edilen metinler her biri ayrı bir kitap olmak üzere Mormon inanç sisteminin ve bu inancın pratik düzleme yansıyan uygulamalarının temelini oluşturmaktadır.¹⁰¹ Dolayısıyla bu bölümde öncelikle Mormon ilahiyat literatürünü oluşturan sözünü ettiğimiz bu kaynaklar ele alınacak ve ardından Mormon inanç sistemini oluşturan unsurlara değinilecektir.

A. Mormon İlahiyat Literatürü

1. Mormon Kitabı/İsa Mesih'in Bir Diğer Tanıklığı (The Book of Mormon/Another Testament of Jesus Christ)

Mormon Kitabı M.Ö. 600 yılı ile M.S. 421 yılları arasında Kudüs'ten Tanrı'nın vahyi doğrultusunda ayrılan bir grup Yahudinin Amerika kıtasına kadar uzanan ve yüzyıllar süren tarihlerinin bir kaydını oluşturmaktadır. Buna göre Tanrı, İsrailoğulları arasında bir peygamber olan Lehi'yi yakınlarını alarak Yeruşalem'den (Kudüs) çıkması, zira yakın bir zamanda bu bölgenin Babilliler tarafından ağır bir yıkıma uğrayacağı yönünde uyarır.¹⁰² Kendisine verilen bu vahiy doğrultusunda Yeruşalem'den ayrılan Lehi, ailesi ve yakınları ile bölgeden uzaklaşmaya başlar.

¹⁰⁰ Bkz. **Article of Faith**, 8.

¹⁰¹ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 14; Lee, **What Do Mormons Believe?**, s. 11.

¹⁰² **Book of Mormon**, I. Nephi, 1: 13.

Öncelikle Kızıldeniz sahiline gelen Lehi ve ailesi Tanrı'nın emriyle burada bir gemi yapar ve sonrasında oldukça uzun bir yolculuğa çıkarak önce Arabistan'a, ardından okyanusu aşarak M.Ö. 590 yılında *vaat edilmiş diyara* yani Amerika kıtasına ulaşır.¹⁰³ Bu kıtaya geldikten sonra toprağı ekip biçmeye başlayan bu Yahudiler ilerleyen yıllarda aralarında bir takım anlaşmazlıklara düşerek iki ayrı halka ayrılırlar, bunlardan biri Lehi'nin peygamber oğlu Nefi'yi takip eden Nefililer, diğeri ise Lehi'nin diğeri bir oğlu olan Laman'ın takipçileri Lamanlılar olarak anılmaktadırlar. Mormon Kutsal Kitabı Nefilileri dindarlıkları ve Tanrı'ya bağlılıkları ile ön plana çıkarırken Lamanlıları da inançsızlıkları yüzünden Tanrı'nın gazabına ve lanetine uğramışlar olarak takdim etmektedir. İlerleyen dönemde Nefililer Tanrı buyruklarından uzaklaşmaya ve Mormon Kitabı'nın ifadesiyle kibir, gurur ve fesada kapılmaya başlayınca yine Tanrı tarafından Lamanlılar eliyle cezalandırılmışlardır.¹⁰⁴

Sözü edilen bu iki halk birbirleriyle yüzyıllar boyunca savaş ve mücadelelerde bulunmuş, nihayetinde Laman halkı tüm Nefilileri ortadan kaldırmıştır. Bu yok edilen Nefi halkı arasında hayatta kalan son birkaç kişiden biri olan peygamber Mormon M.Ö. 600 yılında Kudüs'ten başlayarak kendi dönemine kadar (M.S. 385) uzanan sürecin bir vesikasını oluşturan, bir gelenek halinde nesilden nesile aktarılacak kendisine kadar gelen altın tabletler üzerine yazılmış olan kutsal kayıtları düzenleyerek ve bir özetini oluşturarak oğlu Moroni'ye teslim etmiştir. Çok uzun bir zaman sonra bu tabletlerin Tanrı tarafından görevlendirilecek bir peygambere verileceğı haberini de oğluna ulaştıran peygamber Mormon, oğlundan bu yazıtları Kumora (Cumorah) tepesine gömmesini istemiştir. Mormon'un oğlu peygamber Moroni de yazıtlara son birkaç ekleme yaparak kendisine verilen direktif doğrultusunda levhaları sözü edilen tepeye gömmüştür.¹⁰⁵ İşte bu yazıtlar aradan yaklaşık 1400 yıl geçtikten sonra bizzat onları toprağı gömen Moroni tarafından bu kez yücelmiş, daha doğrusu melekleşmiş yüce bir şahsiyet olarak, peygamber Joseph Smith'e İngilizce'ye çevrilmek üzere teslim edilecek ve çevirinin tamamlanmasının ardından "Mormon Kitabı" olarak isimlendirilecektir. Bir başka

¹⁰³ **Book of Mormon**, I. Nephi, 18: 1-23.

¹⁰⁴ **Book of Mormon**, II. Nephi, 5: 1-25; Mormon, 4: 2-23.

¹⁰⁵ **Book of Mormon**, Mormon, 8: 1-11; Moroni, 9: 1-7.

deyişle bugün *Mormon Kitabı* olarak bilinen kitap esasen işte bu sözü edilen altın tabletler veya levhalar üzerine kazınmış kutsal yazıtların İngilizce'ye çevrilmiş bir kopyasını oluşturmaktadır.¹⁰⁶

Mormon Kitabı'nda verilen tarihler göz önüne alınacak olduğunda (M.Ö. 600-M.S. 385) söz konusu metnin yaklaşık bin yıllık geniş bir tarihi süreci kapsamakla birlikte, Kudüs'teki Yahudilerin Babilliler tarafından tutsak edileceği haberinden başlayarak Tanrı oğlu İsa Mesih'in gelişi, insanlar arasındaki hizmetleri, havarileri ve çarmıhta can verışı gibi pek çok konuyu yüzyıllar öncesinden öngördüğü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte asırlar sonra bir peygamberin bu kayıtları ortaya çıkaracağı, bu peygambere tanıklık edecek kimi inananların bulunacağı ve *yeni Kudüs*'ün Amerika'da kurulacağını bildirmesi de Mormon Kitabı'nda ifade edilen diğer önemli hususlardan bazılarını oluşturmaktadır.¹⁰⁷ Fakat kitabın göze çarpmakta olan en dikkat çekici özelliği İsa Mesih'in çarmıhta can verdikten sonra ve Tanrı katına yücelmesinden hemen önceki dönemde Amerika kıtasında yaşayan Yahudilere görünerek onlar arasında öğretilerini sunması, havarilerini seçmesi ve aynen Kudüs'te olduğu gibi burada da bir takım mucizeler göstermesidir.¹⁰⁸

Kutsal tabletler üzerine yazılmış olan metinlerin İngilizce'ye tercümesiyle oluşan Mormon Kitabı'nın içeriğinde başlıca dört çeşit levhadan ya da tablettan söz edilmektedir:

1. *Nefi Levhaları* büyük ve küçük levhalar olarak iki kısma ayrılmaktadır. Küçük Levhalar özellikle ruhsal ve manevi konulara, tarih boyunca gönderilen peygamberlerin sundukları öğreti ve verdikleri hizmetlere ayrılmıştır. Büyük Levhalar ise genel olarak ilgili halkların içlerinden geçtikleri tarihi süreçler hakkında bilgi vermektedir.
2. *Mormon Levhaları*, peygamber Mormon'un yukarıda sözü edilen Büyük Nefi Levhaları'ndan çıkardığı özetle birlikte bu özete eklemiş olduğu açıklamalardan oluşmaktadır. Bu levhalar ayrıca Mormon'un kaydettiği uzun

¹⁰⁶ "Introduction", **Book of Mormon**, s. v.

¹⁰⁷ Bkz. **Book of Mormon**, I. Nephi, 1: 13; 10: 3-5; 11: 27-36; II. Nephi, 10: 3-8; 27: 9-13; Ether, 13:3-12.

¹⁰⁸ **Book of Mormon**, III. Nephi, 11: 27;11:31-41; 12:1-2; 12:3-12; 13:9-13; 17:13-20; 19:16-34; 27:1-12.

bir tarihsel dönemi ve aynı zamanda oğlu Moroni'nin kayıt altına aldığı bölümleri içermektedir.

3. *Eter Levhaları*, tarih içerisinde Babil kulesinin yapımını üstlenen ve dillerinin Tanrı tarafından karıştırıldığı ifade edilen halk içerisinde seçilmişler olan *Yaredlilerin* tarihini sunmaktadır. Bu kayıtlar “Eter Kitabı” başlığı altında Moroni tarafından kendi açıklamaları ve tarihi konularla da ilişkileri sağlanarak özetlenmiştir.
4. *Pirinç Levhalar*, Lehi halkı tarafından M.Ö. 600 tarihinde Yerusalemlen ayrılırken yanlarına aldıkları kayıtlardır. Bunlar *Musa'nın beş kitabını* (Tevrat), Yahudilerin başlangıçtan itibaren Yahuda Kralı Tsedekiya yönetimine kadar tutmuş oldukları kayıtları ve bu dönem içerisinde görevlendirilmiş peygamberlerin hizmetlerini içermektedir.

Mormon Kitabı bir tanesi hariç, kitaplar olarak bilinen ve her biri yazarının adını taşıyan on beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk altı bölüm yani Omni Kitabı ile sona eren kısım *Küçük Neft Levhaları*'ndan yapılmış olan çeviriye oluşturmaktadır. Omni ve Mosiya kitapları arasında *Mormon'un Sözleri* isimli bir ek bulunmaktadır. Bu ek *Küçük Levhalar*'a işlenmiş olan kayıtlar ile peygamber Mormon tarafından *Büyük Levhalar*'dan çıkarılan özet arasında bir köprü görevi görmektedir.

Mosiya Kitabı'ndan Mormon isimli kitabın 7. bölümünün sonuna kadar olan uzun kısım ise Mormon'un *Büyük Neft Levhaları*'ndan çıkarmış olduğu özeti çevirisini oluşturmaktadır. Mormon isimli kitabın 8. bölümünden kutsal kitabın sonuna kadar olan kısım ise Mormon'un oğlu Moroni tarafından kayda geçilmiştir. Babasının hayatını kaydetmeyi bitirdikten sonra Moroni, Yared halkının kayıtlarının bir özeti “Eter Kitabı” ismiyle çıkarmış ve daha sonra da “*Moroni Kitabı*” olarak bilinen son parçayı eklemiştir.¹⁰⁹

Bu kitap, Mormonların en önemli dinsel referans kaynağını oluşturmaktadır ve diğer Hristiyan literatürüne bir karşılaştırma getirmesi adına “The Other Testament of Jesus Christ” ya da “İsa Mesih'in Bir Diğer Ahiti veya Tanıklığı” şeklinde isimlendirilmektedir. Bu şekilde Mormonların Hristiyan ve Yahudilerin sahip olmuş oldukları Eski ve Yeni Ahit'e de kendi perspektiflerinden bir karşı duruş

¹⁰⁹ Bkz. “A Brief Explanation About The Book of Mormon”, **Book of Mormon**.

ve kıyas oluşturmakta oldukları belirtilmelidir. Böylece Mormon Kitabı'nın en az diğer kutsal kitaplar kadar önem taşıdığı ve dikkate alınması gerektiği hususuna da vurgu yapılmaktadır.¹¹⁰

Diğer taraftan Peygamber Joseph Smith'in kendi ifadesiyle yeryüzündeki en doğru kitap olan¹¹¹ Mormon Kitabı'nın gerek orijinal metin dili, gerekse içerik açısından birçok eleştiri almış olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu eleştirilerin başında Mormon Kitabı'na kaynaklık eden ve Joseph Smith'in çevirmiş olduğuna inanılan altın tabletlerin üzerinde kayıtlı olduğu ifade edilen dilin “*reforme edilmiş Mısır dili*” olması gelmektedir. Zira Ortadoğu konusunda çalışan bilim adamları arasında böyle bir dilin bilinmeyişi, iddia edilen tabletler üzerindeki dilin gerçekliğine gölge düşürmektedir.

Bunun yanında bizzat Joseph Smith tarafından kaleme alınan, Mormon ilahiyat geleneğinde önemli bir kutsal metin olarak değerlendirilen ve bizim de ileride ayrıntılı olarak ele alacağımız Pearl of Great Price (Paha Biçilmez İnci) adlı kitapta Smith'in yakın arkadaşı ve aynı zamanda vahiy katibi olan Martin Harris'in daha çeviri süreci devam ederken birkaç nüsha orijinal metin ve çeviri örneğini alarak New York'a gittiği, elindeki çeviri metinlerini Profesör Charles Anthon isminde bir Mısır dili uzmanına gösterdiği ve onun da bu çevirilerin eski Mısır diline ait olduğunu, yapılanların tamamen doğru çeviriler olduğunu teyit ettiği ifade edilir.¹¹²

Buna karşın bizzat Mormon Kutsal Kitabı tabletlere kaydedilmiş olan metin dilinin hiçbir kimse tarafından bilinmediğini ve bu sebeple ileride tercüme edilecek bu metinler için Tanrı'nın bazı özel yollar hazırlamış olduğunu ifade etmektedir.¹¹³ Görüldüğü gibi bizzat kutsal metinler arasında çelişkili bir durum söz konusudur. Kaldı ki Mormon Kitabı'nın ifadesiyle hiç kimsenin bilmediği bir dilin Profesör

¹¹⁰ Bkz. “Introduction”, **Book of Mormon**.

¹¹¹ “Kardeşlere, Mormon Kitabı'nın yeryüzündeki bütün kitapların en doğrusu ve bizim dinimizin kilit taşı olduğunu ve insanların herhangi bir başka kitaptan çok daha fazla bu kitabın ilkelerine uyarak Tanrı'ya daha fazla yaklaşabileceklerini söyledim.” Bkz. “Introduction”, **Book of Mormon**.

¹¹² Bkz. **Pearl of Great Price**, Joseph Smith-History, Extracts From The History of Joseph Smith, The Prophet, Vol.1, Chapter 1: 63-65.

¹¹³ “Fakat Tanrı yazdıklarımızı ve başka hiçbir halkın bizim dilimizi bilmediğini de bilir; başka hiçbir halk dilimizi bilmediğinden, Tanrı onların tercüme edilebilmesi için yollar hazırlamıştır.” Bkz. **Book of Mormon**, Mormon, 9:25.

Anthon tarafından biliniyor olması söz konusu durumu daha da karmaşık ve paradoksal bir hale getirmektedir.

Bunun yanında kimi eleştirmenlerce bizzat Profesör Anthon'un kendisine getirilmiş olan bu metinler hakkında, onların Mısır dönemine ait hiyeroglifler olduğu konusundaki beyanının bir aldatmacadan ibaret olduğunu deklare ettiği, hatta Anthon'un söz konusu metinler kendisine gösterildiğinde onların tamamen bir safsatadan ibaret olduğunu düşündüğü belirtilmektedir.¹¹⁴

Konuyla ilgili LDS Kilisesi ise bir belirsizliğin olduğunu kabul etmekle birlikte Martin Harris'in Profesör Anthon ile görüşmesinden son derece memnun ve tatmin olmuş bir şekilde ayrıldığının kesin olduğunu belirtmekte, dolayısıyla ortada kuşku uyandırabilecek bir durumun muhal oluşunu öne sürmektedir.¹¹⁵

Son derece önemli olan bir diğer eleştiri ise; Mormon Kutsal Kitabı'nın girişinde yer verilen, Smith'in tercümesine kaynaklık eden levhaların varlığına ve gerçekliklerine tanıklıklarını beyan eden iki grup kimse ile ilgilidir. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi peygamber J.Smith'in iddiası ve bu iki grubun tanıklığı haricinde Mormon Kitabı'nı oluşturan orijinal levhalarla ilgili elde her hangi bir delil bulunmamaktadır. Yapılan tanıklığa göre Smith'in melek Moroni'den tercüme etmek için teslim aldığı orijinal levhalar Tanrı'ya yalvarmaları ve duada bulunmaları vesilesiyle bu kimselere gösterilmiş, hatta kimileri bu levhalara bizzat kendi elleriyle dokunduklarını ifade etmişlerdir.¹¹⁶ Fakat eleştiriye konu olan noktayı ise ilerleyen süreç içerisinde ilk grubu oluşturan üçlünün tamamının Mormon dininden ve toplumundan ayrılıp daha sonra ikisinin geri dönüşü, diğer sekiz kişiden oluşan tanıklardan ise üç kişinin kiliseden ayrılışı oluşturmaktadır.¹¹⁷

İçeriğe dayalı olmakla birlikte Mormon Kitabı'na getirilen diğer bir önemli eleştiri çevrilen metinde İncil'den birçok alıntının yapılmış olmasıdır. Bu bağlamda yalnızca kelime alıntılarının yaklaşık yirmi yedi bin civarında olduğu belirtilmektedir. Eleştirmenlerin dikkat çektikleri en önemli hususlardan biri ise M.Ö

¹¹⁴ Bkz. David V. Barrett, **The New Believers**, London, Cassell and Co., 2001, s. 153.

¹¹⁵ Barrett, **A.g.e.**, s. 153.

¹¹⁶ Bkz. "The Testimony of Three Witnesses ve The Testimony of Eight Witnesses", **Book of Mormon**.

¹¹⁷ O'Dea, **The Mormons**, s. 4.

600 yılından başlayıp M.S 420’li yıllara kadar geçen süreçte oluşmuş olan bir metnin 1829 yılında yapılan tercümesinin niçin 1611 yılı İngilizcesiyle olduğudur.¹¹⁸

Öte yandan Mormon Kitabı’nın 17. yüzyılda yapılmış olan *Westminster Confession of Faith*’den¹¹⁹ ve bir Methodist ilmiyal kitabından alıntılarla zenginleştirildiği de eleştirmenlerce ortaya konan bir başka iddiayı oluşturmaktadır.¹²⁰

Ayrıca Mormon Kitabı’nın tarihsel süreç içerisinde yüzün üzerinde gözden geçirilerek metin üzerinde yaklaşık üç bin düzeltme ya da eklemelerde bulunulması peygamber Joseph Smith tarafından Mormon Kitabı’nın yeryüzündeki en doğru kitap olma iddiası ile çelişki doğurduğu yolunda eleştiri almaktadır.

Mormon Kitabı’nın içeriğine yönelik ifade edilen en iddialı eleştiri ise J.Smith’e bir melek tarafından altın tabletlerin haberinin verilmesi ve bunların çevirisi ile görevlendirilmesi hikayesinin esasen bir presbiteryen olan Solomon Spaulding isimli bir kişinin “Manuscript Found” adlı, o dönemde henüz yayınlanmamış bir romanından çalındığıdır. Bu iddiaya göre Smith’in kilisesinin daha kurulma aşamasında yakın bir arkadaşı olan Sidney Rigdon bu hikayeyi Smith’e aktarmış, o da bunu kendisine göre kurgulayarak Mormon Kitabı’na uyarlamıştır ve Mormon Kitabı’nın basımının tamamlanmasının ardından romanın yazarının başta eşi olmak üzere yakınları bu durumdan rahatsızlıklarını ifade etmişlerdir.¹²¹

Diğer taraftan LDS Kilisesi bu iddiayı kesin bir dille yalanlayarak, sözü edilen romanın 1884 yılında ortaya çıkarılmasının ardından Book of Mormon’la herhangi bir benzerliğinin bulunmadığının ispat edildiğini belirtmektedir. Bunun yanında Sidney Rigdon’ın Aralık 1830’a kadar -yani Book of Mormon’un basımından sonraya kadar- Joseph Smith’le hiçbir şekilde bir araya gelmediğini,

¹¹⁸ Barrett, *The New Believers*, s. 153

¹¹⁹ **Westminster Confession of Faith:** Reformasyon geleneğine sahip kiliseler için oldukça önemli bir yere sahip olan, 1 Temmuz 1643’de Londra Westminster Manastırı’nda Kutsal Kitab’ın en doğru anlamının ortaya çıkarılması ve kutsal metne doğrudan nüfuz edilebilmesinin yollarını arama amacıyla bir araya gelen kalabalık bir heyetin beş yıl süreli çalışmaları sonucunda doktriner anlamda özellikle İngiliz ve Amerikan puritanizmini kuşatıcı bir biçimde ortaya çıkarmış oldukları iman bildirgesi. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Westminster Confession”, **The Encyclopedia of Protestantism**, ed. Hans J. Hillerbrand, New York, Routledge, 2004, vol. 4, s. 2000-2003.

¹²⁰ Barrett, *The New Believers*, s. 153.

¹²¹ Barrett, *A.g.e.*, s. 154.

dolayısıyla o tarihe kadar bu iki kişinin zaten tanışmamış olduklarını ifade ederek söz konusu iddianın bir safsatadan ibaret olduğunu belirtmektedir.¹²²

Son olarak, Mormon kutsal kitabına yöneltilen bir önemli eleştiri daha bulunmaktadır. Buna göre, Mormon Kitabı'nda sözü edilen Amerika'nın yerlileri, yani İsrail'den kopup gelen ve Amerika'da bulunan Kızılderililerin de ataları oldukları iddia edilen Yahudilerle ilgili bugüne kadar ortaya çıkarılmış ne arkeolojik ne de genetik anlamda herhangi bir delilin bulunmayışıdır.¹²³

Tüm bu ifade edilen eleştiriler bağlamında düşünülecek olduğunda gerek Mormon kutsal kitabının metinsel sağlığı, gerekse çevirisi yapıldığı iddia edilen orijinal altın levhaların varlığı açısından bir takım problemlerin olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, Mormon dininin temel dinamikleri olan bu ana unsurların ortaya konulan eleştiriler açısından değerlendirildiğinde oldukça problemli oldukları söz konusu edilebilmektedir.

Mormon Kitabı'nın bir bölümü 1906 yılında Ermeni alfabesi kullanılarak ilk kez Türkçe'ye çevrilmiş, 2001 yılında ise kitabın tamamının Türk alfabesiyle çevirisi tamamlanmıştır.¹²⁴ Bugün Türkçe de dahil olmak üzere yetmişi aşkın dile çevrilmiş olan Mormon Kitabı'nın misyoner kilise üyelerince söz konusu dillerin konuşulduğu ülkelerde dağıtımı yapılmaktadır. Türkiye'de her ne kadar Mormon kilisesinin resmi internet sitesi olmadığı belirtilmişse de gerekli kişisel irtibatların ve kutsal kitap isteklerinin değerlendirildiği aktif bir web sitesi bulunmaktadır.¹²⁵ Bunun yanında Kürtçe Mormon Kitabı'nın da çevirisi üzerinde çalışmalar yapılmakta ve yayıma hazırlanmakta olduğu iddia edilmekle birlikte¹²⁶ kilisenin görüştüğümüz Türkiye sorumluları bu iddiayı doğrulamamaktadırlar.

¹²² "Spaulding Manuscript", **Encyclopedia of Mormonism**, ed. Daniel H. Ludlow, London, Macmillan Company, 1992, s. 1403.

¹²³ Barrett, **The New Believers**, s. 154.

¹²⁴ "Book of Mormon Editions", **2006 Church Almanac**, ed. Gerry Avant, Salt Lake City, Deseret Morning News, 2006, s. 656.

¹²⁵ Bkz. "www.mormonum.org."

¹²⁶ Bkz. "Mormon Türkler", M. Hakan Yavuz, Zaman Gazetesi, 01. 09. 2002.

2. Öğreti ve Anlaşmalar (The Doctrine and Covenants)

Mormon kutsal metin literatürünün ikinci önemli kaynağını *Öğreti ve Anlaşmalar* olarak Türkçe'ye çevirebileceğimiz “The Doctrine and Covenants” isimli kitap oluşturmaktadır. Tek ciltten ve toplam 138 bölümden oluşan bu kitap 1823 ile 1844 yılları arasında peygamber Joseph Smith’e verilen vahiylerin tümünü içermektedir. Bahsi geçen 138 bölümün 135 ve 136. bölümleri 1844 ile 1847 yılları arasında geçen sürece vurgu yapmakta ve peygamber Smith’in ölümü üzerine odaklanmaktadır.¹²⁷ Son iki bölüm ise bir sonraki konu başlığı altında değinilecek olan *Paha Biçilmez İnci* kitabından alınarak *Öğreti ve Anlaşmalar*’a eklenmiştir. Hiçbir aracı olmaksızın Tanrı ile direk görüşmeler sonucu Smith’e verilen bu *vahiyler-öğretiler* ile ahir zamanda Tanrı Krallığı’nın yeryüzünde tesis edilmesi amaçlanmaktadır.¹²⁸

Kitabın *anlaşmalar* (covenants) olarak ifade edilen kısmı özellikle Tanrı’nın kadim zamanlarda seçmiş olduğu kimselerle yapmış olduğu sözleşmelere ve onlara göndermiş olduğu vahiylerin doğruluğunun ispatına vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte Tanrı *ahir zamanda* seçmiş olduğu kimselere (Mormonlara) ait oldukları köken (Yahudilik) hakkında bilgi vermekte, aynı zamanda vahyinin modern dönemlerde devam ettiğini ve bundan sonra da devam edeceğini ortaya koymaktadır. Bizzat Tanrı’nın vahyi olduğuna inanılan bu kitap Mormonlarca “*Tanrı’nın Sesi*” olarak isimlendirilmekte ve içerdiği emir ve direktiflerin tüm LDS kilise üyeleri üzerinde bağlayıcı bir etki gücüne sahipliği konusunda hiçbir tereddüt bulunmamaktadır.¹²⁹

Öğreti ve Anlaşmalar kitabının içeriğine bakılacak olduğunda başlıca yedi konu üzerinde durulduğu ve bu konuların önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu konular şu şekilde özetlenebilir:

1. *Tanrı’nın insanlığa uyarıları* (İnsanların Tanrı’ya itaat etmeleri, kendilerini bekleyen sona hazırlık yapmaları yönündeki ikazlar, Zion’un mahiyeti ve

¹²⁷ **Doctrine and Covenants**, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Salt Lake City, 1981 versiyonu, Section 137 ve 138.

¹²⁸ **D&C**, Explanatory Introduction.

¹²⁹ Milton R. Hunter, **Pearl of Great Price Commentary**, Salt Lake City, BookCraft, 1951, s. 3.

özellikleri ile birlikte halklara liderlik yapan yöneticilere hitap eden uyarılardan oluşmaktadır.)

2. *Mesih'in Kurtuluş Planı* (Baba, Oğul ve Kutsal Ruh, yaratılış, insanın sorumluluğu, kurtuluşa nasıl ereceği, İsa Mesih'in yeryüzüne gelişi, diğer kiliselerin sunduğu yanlış doktrin ve öğretiler, Tanrı Krallığı'nın mahiyeti gibi konularda bilgiler içermektedir.)
3. *Kutsal Yazılar* (Mormon Kitabı ile ilgili vahiyler, Smith'in yapmış olduğu çeviriyi Tanrı'nın inayetiyle tamamlaması, kitap için yapılan tanıklıklar, Smith'e verilen ilhamla İncil'in doğru yorumunun oluşturulması gibi konular etrafında şekillenmektedir.)
4. *Kiliseye ait rahiplik kurumu* (Tanrı'nın gerçek papazlığının tekrar tesis edilmesi, papazlığın orijinal haline dönmesinin sağlanması, peygamberlik ve ilk başkanlık kurumu, On iki Havariler Meclisi, Yüksek Konsil ve alt rahiplik birimleri gibi konular bu bağlamda ele alınmaktadır.)
5. *Kilise Organizasyonu ve Yönetimi; kilise üyelerine verilen emir ve direktifler* (Tanrı tarafından kilisenin kurulumundan itibaren üyelere ait tutulan kayıtlar, kilise tarihi, kilise toplantılarının yapılış şekli, Zion'un toplanmasına yönelik emirler, bu doğrultuda Mormonlarca yapılan göçler, kilise ve tapınak binalarının inşası ve genel olarak Mormon cemaatine yönelik direktiflerden oluşmaktadır.)
6. *Misyonerlik Eğitimi ve Çalışmaları* (Dinden dönme veya irtidat hareketleriyle ilgili açıklamalar ve Mormon misyonerliğinin temel noktaları ele alınmaktadır.)
7. *Kişisel eğitim ve üyelere yönelik bireysel talimatlar*

Kitapta bu konular bağlamında farklı alt konulara da temas edilmekle birlikte genel olarak bu tablo bizlere *Öğreti ve Anlaşmalar*'ın anlaşılmasında metnin tamamını kuşatıcı bir perspektif sunmaktadır.¹³⁰

¹³⁰ Bkz. John W. & Jeannie Welch, **The Doctrine & Covenants by Themes**, Salt Lake City, BookCraft, 1985, s. 11-17.

3. Paha Biçilmez İnci (The Pearl of Great Price)

Mormon ilahiyat literatüründe en az *Mormon Kitabı* ve *Öğreti ve Anlaşmalar* kitabı kadar öneme sahip bir diğer yazılı kaynağı *Paha Biçilmez İnci* oluşturmaktadır. Bu kitap İsa Mesih'in Ahir Zaman Azizleri Kilisesi'nin sahip olduğu pek çok önemli doktrin ve inancı insanlara aktarabilmek amacıyla Joseph Smith tarafından oluşturulmuş ve kendi döneminde yayınlanmıştır.¹³¹

Paha Biçilmez İnci, Âdem'den başlayarak Joseph Smith'e kadar gönderilen tüm peygamberlerin esasen bir ve aynı mesajın devam ettiricileri olduğunu ve Smith'in bu silsilenin ihya hareketini üstlenmiş önemli bir üyesi olduğunu ortaya koymaktadır. Kitaba göre kadim peygamberlerin tamamı aslında Smith'e verilen ezeli ve ebedi İncil'in aynısını tatbik etmişlerdir.¹³² Yaratılışın görkemi, hayatın anlamı ve amacı, insanın ebedi doğası ve kaderine sürekli vurgular yapmakta olan *Paha Biçilmez İnci* aynı zamanda var olan tüm canlıların bu dünya öncesinde metafizik olarak var edildiklerinden söz etmektedir. Fakat ifade ettiğimiz gibi bu kitap özellikle İbrahim ve Musa gibi önceki peygamberlere verilen vahiylerin ihyasını iddia etmekte, dolayısıyla bir bakıma yaklaşık 4000 yıldır kayıp olan bu öğretilerin de orijinal halleriyle gün yüzüne çıkarıldığını ifade etmektedir.¹³³

Tanrı'nın mahiyeti ve insanoğluyla ilişkisi bağlamında Musa ve İbrahim'e verilen kitaplara göndermelerde bulunan *Paha Biçilmez İnci* içerik olarak "*Musa'nın Kitabı*", "*İbrahim'in Kitabı*", "*Matta*", "*LDS Tarihi*" ve "*İsa Mesih'in Ahir Zaman Azizleri Kilisesi'nin İnanç Maddeleri*" isimli bölümlerden oluşmaktadır.¹³⁴

"*Musa'nın Kitabı*" Joseph Smith'in yapmış olduğu İncil çevirisinden bir alıntı olmakla birlikte Tanrı'nın Musa'ya kendisini izhar edişini, cennetin, insanın ve yeryüzünün yaratılışını, Âdem ve Havva'nın kıssalarını, cennetten düşüşlerini ve Tanrı'nın insanı yeryüzünün egemen unsuru halinde var edişi gibi konuları içermektedir.¹³⁵

¹³¹ **Pearl of Great Price**, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Salt Lake City, 1981 versiyonu, Introductory Note.

¹³² Hunter, **Pearl of Great Price Commentary**, s. 4.

¹³³ Hunter, **A.g.e.**, s. 5.

¹³⁴ Bkz. **Pearl of Great Price**, Contents.

¹³⁵ Bkz. **Pearl of Great Price**, Mosses, Chapter 1-7.

“İbrahim’in Kitabı” ise 4000 yıl önce bizzat İbrahim tarafından papirüsler üzerine yazılmış kutsal yazıtların peygamber Smith tarafından yapılan çevirisinden oluşmaktadır. Genel olarak yaşamında kendisine yapılan zulümleri, Tanrı Yahve’nin onu düşmanlarından korumasını, sonrasında Ur şehrinden ayrılarak vaat edilen diyara ve Harran bölgesine gidişini, burada Tanrı Yahve’nin kendisine görünüşü, peygamber olarak görevlendirilişi ve Yahve ile aralarındaki ahitleşme gibi konuları içermektedir. Joseph Smith’in sözü geçmekte olan bu papirüsleri Tanrı’dan 1835 yılında mucizevi bir şekilde almış olduğuna inanılmaktadır ve sonrasında yapmış olduğu çeviri ilk olarak 1842’de Nauvoo’da yayınlamıştır.¹³⁶

Paha Biçilmez İnci içerisinde yer alan “Matta” başlıklı bölüm yine Smith’in yapmış olduğu İncil çevirisinden bir alıntı olmakla birlikte İsa Mesih’in Yerusalemler’in yıkılacağı yönünde vermiş olduğu haberdan başlayarak, onun ikinci kez dünyaya gelişi ve kötülükle yapacağı mücadeleleri konu almaktadır.¹³⁷

Kitapta bulunan “Tarih” başlıklı bölüm adından da anlaşılacağı üzere tarihi konular etrafında şekillenmekte ve özellikle peygamber Smith’in aile büyüklerinden itibaren geçmiş ataları hakkında açıklamalarda bulunmakta, Smith’in Tanrı ve Oğul İsa Mesih’le yaşadığı ilk vizyon tecrübesi, kendisine peygamberlik görevinin verilmesi ve genel kilise tarihi hakkında bilgiler vermektedir.¹³⁸

Paha Biçilmez İnci’nin son kısmını peygamber Smith tarafından Mart 1842’de bir bildiri halinde sunulan “İnanç Maddeleri” (The Articles of Faith) oluşturmaktadır. Aynı zamanda Mormon dininin bir çeşit *amentüsü* olan bu bildiri on üç maddeden oluşmakta ve Mormonluğun temel inanç esaslarını açığa vurmaktadır.¹³⁹

Söz konusu kitap şu anki mevcut halini 1921’de almıştır, o tarihe kadar içerdiği bölümler ayrı birer nüsha olarak elde tutulmuş, 1921’de bir araya getirilerek kitaplaştırılmıştır. Bu tarihten sonra yapılan tek değişiklik 1979’da kilise tarafından alınan bir karar doğrultusunda *Paha Biçilmez İnci*’nin iki bölümünün bu kitaptan çıkarılarak *Öğreti ve Anlaşmalar* kitabının 137 ve 138. bölümleri olarak eklenmesi

¹³⁶ Pearl of Great Price, The Book of Abraham, Chapter 1-5; bkz. Introductory Note.

¹³⁷ Pearl of Great Price, Joseph Smith-Matthew.

¹³⁸ Pearl of Great Price, Joseph Smith-History.

¹³⁹ Pearl of Great Price, The Articles of Faith.

olmuştur. Böylece anlam bütünlüğü açısından daha uyumlu bir kutsal metin koleksiyonu oluşturulacağı öngörülmüştür.¹⁴⁰

Anlaşıldığı gibi *Paha Biçilmez İnci* kitabı, öncelikle Joseph Smith'in İbrahimi gelenek içerisinde konumlandırılmasında ve peygamberliğinin öneminin ortaya konmasında son derece önemli bir role sahiptir. Her şeyden önce kurulan bu geleneksel bağ ve kutsal metinler aracılığı ile Smith, güvenilir ve *emin* bir şahsiyet olarak ön plana çıkarılmakta, bununla birlikte Tanrı'nın üstün bir peygamberi olarak kendisine verilen Mormon Kitabı başta olmak üzere yaşadığı vizyon ve almış olduğu *vahiyler* de onun toplum ve din tarihinde ne denli önemli bir yer teşkil ettiğini açığa vurmaktadır.

4. Kutsal Kitap/King James Versiyonu

Mormon kutsal metin veya ilahiyat literatüründe yer alan bir diğer önemli parçayı kuşkusuz "*Kutsal Kitap*" oluşturmaktadır. On üç madde halinde formüle edilmiş olan inanç esaslarında da belirtildiği gibi Mormonlar Kutsal Kitab'ın *doğru tercüme edildiği sürece* Tanrı'nın sözü olduğuna iman ederler. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, mevcut olan Kutsal Kitap çevirilerinin Tanrı sözü olduğunun reddine göndermede bulunulmuş olmasının yanı sıra diğer taraftan bu metnin bizzat peygamber Joseph Smith tarafından yapılmış bir çevirisinin bulunduğu ve dolayısıyla doğru çevirinin ancak o olduğuna yapılan temastır. Bu noktada Smith'in bütün İncil metnini çevirmemiş olduğunu ya da buna zaman bulamamış olduğunu, dolayısıyla ancak belirli bölümlerin çevrilebilmiş olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

Bu sebepten dolayı LDS Kilisesi resmi olarak Kutsal Kitap'ın King James versiyonu olarak bilinen klasik tercümesini referans kabul etmektedir. Kilisenin böyle bir tercihte bulunmasının arkasındaki temel neden ise Smith'in yapmış olduğu çeviride bu versiyonu kullanmış olmasıdır.

¹⁴⁰ Pearl of Great Price, Introductory Note.

B. Mormon İnanç Sistemi ve İbadetleri

1. Mormon İnanç Sistemi

a. Uluhiyet

i. İlâhi Baba

Mormon inancında Tanrı, her şeye gücü yeten, sonsuz güç ve kudret sahibi, her şeyi bilen kadir-i mutlak bir özelliğe sahip olmakla birlikte insan şeklinde ve aynen insan gibi etten ve kemikten oluşan fiziksel bir bedene sahiptir. Bu bağlamda antropomorfik bir Tanrı anlayışına sahip olan Mormon dini, insan bedeninin Tanrı'nın sahip olduğu bedenin bir örneğini oluşturduğunu, aradaki farkın ise Tanrı'nın her yönüyle “*mükemmel*” oluşunu ifade etmektedir. Her ne kadar insan pek çok yönüyle eksiklik ve zafiyet içerisindeyse de Mormon dininin sunduğu *sonsuz gelişim sürecinde (eternal progress)* esasen insana da *tanrılaşabilme* kapılarının her zaman açık tutulduğu belirtilmelidir.¹⁴¹

Uluhiyet konusunda Hristiyanlıktaki üçlü birlik öğretisini (trinity) reddeden¹⁴² Mormonlar teslisin her bir unsurunu ayrı birer varlık (tanrı) olarak gördüklerini özellikle vurgulamaktadırlar.¹⁴³ Dolayısıyla Baba, Oğul İsa Mesih ve Kutsal Ruh birbirinden bağımsız birer şahsiyet olup, bu üçlemenin zirvesinde İlâhi Baba bulunmakla birlikte her üç ayrı şahsiyet de aynı amaç için vardır. Eski Ahit'te *Elohim* olarak anılmakta olan¹⁴⁴ Tanrı anlayışına ek olarak Mormon inancında bir de *Ana Tanrıça* bulunmaktadır. Baba Tanrı-*God the Father* ve Ana Tanrıça'nın evlilikleri neticesinde Tanrı'nın ruhsal çocuğu olan insan var olmuştur. Bu anlayışa ek olarak bir taraftan dünyanın da içerisinde bulunduğu galaksinin mutlak ve yegane hakimi İlâhi Baba iken sonsuz uzay yapısı içerisinde pek çok gezegenin var oluşuna istinaden başka tanrıların da bulunabileceği Mormonlarca ucu açık bırakılan bir

¹⁴¹ Bkz. **Book of Mormon**, II. Nephi, 2: 24, 27: 27; I. Nephi, 1: 14, 7: 12, 11: 21; Mosiah, 2: 34; III. Nephi, 13: 14, 26-33; Ether, 12: 8; **D&C**, 20: 18, 110: 3, 130: 22; **Pearl of Great Price**, Moses, 6: 9; Abraham, 4: 27; Johanson, **What is Mormonism All About?**, s. 118.

¹⁴² Bkz. Anthony A. Hoekema, **The Four Major Cults**, Exeter, Devon, The Paternoster Press, 1972, s. 34.

¹⁴³ Bkz. “Godhead”, Bruce R. McConkie, **Mormon Doctrine**, Salt Lake City, Utah, Bookcraft, 1979, s. 319-321.

¹⁴⁴ Drew Williams, **Understanding Mormonism**, Indianapolis, Alpha Books, 2003, s. 15.

konudur. Bu noktadan hareketle esasen Mormonizm'in politeist bir yapı arz etmekte olduğu ifade edilebilmektedir.¹⁴⁵

Mormonizm'de Tanrı, insan ve yeryüzü başta olmak üzere her şeyin yaratıcısı olan, dolayısıyla kendisine sonsuz saygı ve hürmette bulunulması gereken, dualara icabet eden, insanlara karşı son derece şefkat ve merhamet besleyen, adaletli ve her şeyi kuşatan bir bilgiye sahip oluşu gibi özellikleriyle ön plana çıkarılmaktadır.¹⁴⁶ Tanrı dünyanın var oluşundan yahut Âdem'in Cennet'ten dünyaya düşüşünden itibaren insanlığın kurtuluşunu sağlamak adına onlara rehberlik edecek elçiler göndermekte ve onları kendi krallığına almak istemektedir. Bu bağlamda Tanrı bizzat kendi oğlu olan İsa Mesih'i yeryüzüne göndermiş ve insanoğlunun kurtuluşuna vesile kılmak adına onun yeryüzünde türlü zulüm ve işkencelere katlanmasına razı olmuştur.¹⁴⁷

İnsana düşen görev ise Tanrı'yı hakkıyla bilmek için elinden gelen tüm çabayı göstermektir. Bu da öncelikle Tanrı'nın varlığına ve insanoğluna karşı sonsuz bir sevgi beslediğine inanmak, yetkilendirdiği peygamberlerin sunmuş olduğu metin ve öğretilere bağlı kalmak, yasalarına itaat etmek ve kendisine sürekli dua ederek yardım istemeyi gerektirmektedir.¹⁴⁸

ii. Oğul İsa Mesih

Mormonizm'de uluhiyetin İlâhi Baba'dan sonra en önemli ikinci unsuru İsa Mesih'tir. İlâhi Baba ve Kutsal Ruh'tan ayrı bir varlık olarak İsa Mesih Tanrı'nın literal anlamda ilk evladı ya da *biricik oğlu*, dünyanın kurtarıcısı ve aynı zamanda yaratıcısı konumundadır.¹⁴⁹ Mormonizm'in kurtuluş teorisinin merkezinde bulunan figür olarak Tanrı oğlu İsa Mesih yaklaşık iki bin yıl önce Bethlehem'de bakire Meryem'den dünyaya gelmiş ve otuz üç yıllık yaşamının otuz yılını görevlendirildiği

¹⁴⁵ **Book of Mormon**, Alma, 12: 31; III. Nephi, 11: 36; **D&C**, 76: 58, 121: 28; Richard Abanes, **Becoming Gods**, Oregon, Harvest House Publishers, 2004, s. 111; Lee, **What Do Mormons Believe?**, s. 22.

¹⁴⁶ **Gospel Principles**, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Salt Lake City, 1978, s. 9.

¹⁴⁷ **Book of Mormon**, I. Nephi, 9:5, 17:36, 11: 17, 11: 22; II. Nephi, 2: 14; Enos, 1: 4; **D&C**, 6: 20, 20:19.

¹⁴⁸ **Book of Mormon**, Mosiah, 4: 9; Yuh. 14: 21; Yak. 1: 5.

¹⁴⁹ **Book of Mormon**, Mosiah, 3: 8; III. Nephi, 9: 15; I. Nephi, 10: 17, 11: 24; Mormon, 5: 14, 7: 5; **D&C**, 6: 21, 20: 21, 20: 27; **Pearl of Great Price**, Joseph Smith-History, 1: 17.

misyonu adına hazırlanmakla geçirmiştir. Ardından bütün insanlığın günahına kefarete olarak kendisini kurban olarak sunmuş; çarmıha gerilerek öldürülmeye mahkûm edilmiştir. Yeryüzünde geçirmiş olduğu süre boyunca hem Tanrı hem de insan olan İsa, tanrılığı sebebiyle ölmek gibi bir zorunluluğu olmamasına rağmen insanlık adına gönüllü olarak dünya hayatını sonlandırmıştır.¹⁵⁰

Mormonlar İsa Mesih'in çarmıhta ölümünün ardından gömüldüğüne, bunun hemen ardından Amerika kıtasında bulunan Yahudilere görünerek, onların arasında bir takım mucizeler gösterdiğine ve öğretilerini sunduğuna, sonrasında da üçüncü gün mezarından kıyam ederek tekrar Tanrı katına yükseldiğine inanmaktadırlar. İlerleyen süreçte Mesih'in yeryüzüne ikinci kez geleceğine ve bin yıl boyunca yeryüzünde Tanrı'nın eşsiz hükümrانlığını ikame edeceğine de inanılmakta, bundan dolayı gerçek kurtuluşun İsa Mesih'in yaşam, ölüm ve yeniden dirilme öğretilerinin kabulüyle mümkün olacağı ifade edilmektedir.¹⁵¹

Mormon inancına göre İsa Mesih insanlar arasında yaşamış, etten ve kemikten vücuda sahip bir insan olmakla birlikte diğer taraftan Eski Ahit'te Yehova ya da Yahve adıyla anılan kişi olması dolayısıyla da o aynı zamanda mükemmel bir Tanrı'dır.¹⁵² Dolayısıyla Eski Ahit'te konu edilen İbrahim ile kendisinden gelecek kuşakların kutsanması konusunda ahitleşen şahsiyet bizzat Tanrı Oğlu İsa Mesih'tir. Aynı zamanda Mormon dininin kurucusu olan Joseph Smith'in ilk vizyon tecrübesinde İlâhi Baba'yla birlikte görünerek Smith'e yeryüzündeki tüm kiliselerin tahrif edilmişliği ve *gerçek kilisenin* kurulması gerekliliği konusunda vahiyde bulunmuş olan şahsiyet de yine Oğul İsa Mesih'tir.¹⁵³

¹⁵⁰ Bkz. **Book of Mormon**, I. Nephi, 11: 18; II. Nephi, 17: 14; Helaman, 5: 12; Mosiyah, 15: 1-4.

¹⁵¹ **Book of Mormon**, III. Nephi, 11: 18-30, 9: 1, 12: 1-2, 15: 11-24, 27: 13-22, I. Nephi, 11: 32-22, 19: 9; Mosiyah, 15: 1-7, 15: 21-26; II. Nephi, 2: 8, 9: 6-13.

¹⁵² Bkz. Luk. 24: 39; Lee, **What Do Mormons Believe?**, s. 23.

¹⁵³ **Book of Mormon**, Mosiyah, 15: 1; III. Nephi, 15: 4; Ether, 3: 13-16; Moroni, 10: 31.

iii. Kutsal Ruh

Mormon inancında ulûhiyetin üçüncü basamağını ya da unsurunu oluşturan Kutsal Ruh, genel olarak Mormon Kitabı'nda vaftizin hemen sonrasında Tanrı tarafından insana verilen ilahi bir lütuf, bir esin kaynağı ya da bir kutsama olarak görülmektedir. Böylece insan Tanrı'nın sonsuz krallığının sınırlarına dahil olmakta, yüce bir *ruhsal rehber* kavuşmakta ve büyük bir iç huzurla dolmaktadır. Bu bağlamda örneğin Mormon Kitabı'nda Tanrı oğlu İsa Mesih'in insanlığa doğruluğu göstermek adına, ihtiyaç duymadığı halde vaftiz olduğundan ve hemen ardından Kutsal Ruh'un bir güvercin biçiminde üzerine indiğinden, ayrıca kim İsa adıyla vaftiz olursa Kutsal Ruh'un aynı şekilde kendisine de verileceğinden söz edilmektedir.¹⁵⁴

Kutsal Ruh Mormon Kitabı'nda sık sık Baba ve Oğul'la birlikte kullanılan bir kavram olmakla birlikte, teslisin ilk iki unsurunu yani Baba ve Oğul'u desteklemek, onların sunmuş oldukları öğretileri pekiştirmek adına hizmet etmektedir. Meleklerin Kutsal Ruh'un gücüyle konuştukları, peygamberlere verilen vahiylerin esasen Kutsal Ruh'un birer yansıması olduğu, Mormon misyonerlerinin gittikleri uzak bölgelerde karşılaştıkları zorluklarla mücadele edebilecek gücü bizzat Kutsal Ruh'tan almış oldukları gibi ifadeler de Mormon Kitabı'nda Kutsal Ruh ile ilgili yer alan diğer açıklamaları oluşturmaktadır. Öte yandan dine giriş için yapılan vaftiz töreninde kişinin Baba ve Oğul'a ilaveten Kutsal Ruh'un adıyla kutsanılması gerekliliği, bu vaftizin ardından kişinin Kutsal Ruh ile dolduğu inancı da belirtilen bir diğer önemli noktayı oluşturmaktadır.¹⁵⁵

Son olarak Mormon dininin İlâhi Baba ve Oğul İsa Mesih için cismani bir beden tanımlaması yaparken Kutsal Ruh'u cismânî değil tamamen ruhânî bir varlık olarak betimlemekte olduğu belirtilmelidir.¹⁵⁶

¹⁵⁴ **Book of Mormon**, II. Nephi, 31: 6-13, 32: 5; Moroni, 2, 10: 5.

¹⁵⁵ **Book of Mormon**, II. Nephi, 31: 18, 32: 3; III. Nephi, 11: 25, 27, 36; **D&C**, 5: 16, 8: 3, 35: 19; **Pearl of Great Price**, Moses, 6: 59.

¹⁵⁶ **Book of Mormon**, Mosiyah, 7: 27, Ether, 3: 15-16; **D&C**, 20: 18.

b. Yeryüzüne Düşüş ve Asli Günah

Mormonlar her şeyin yaratıcısı olan Tanrı'nın¹⁵⁷ yeryüzünü var etmeden önce cennette ilk insanlar olan Âdem ve Havva da dahil olmak üzere milyarlarca ruh ile birlikte yaşamakta olduğuna inanmaktadırlar.¹⁵⁸ Dolayısıyla aslında tüm insanlar her ne kadar hatırlayamıyorlarsa da hayatlarına bu dünyada değil cennette başlamışlardır.¹⁵⁹ Bu anlamda ruhun ezeli ve ebediliğine yer verilen Mormon inancına göre Tanrı'nın insanın nihâi durumu ile ilgili amaçlarını gerçekleştirebilmesi için her şeyin bir zıddını var etmesi gerekmiş ve bu sebeple de cennetteki *yaşam ağacına*¹⁶⁰ zıt olarak bir de *yasak meyveyi* yaratmıştır. Bundan sonra insan Tanrı tarafından istediği gibi hareket etme konusunda özgür bırakılmıştır. Fakat yaratılış itibarıyla zayıf karakterli olan insan, Mormon Kitabı'na göre daha öncesinde Tanrı'nın gözünde kötü olan bir şeyi yapmaya çalıştığı için lanetlenen bir meleğin (Şeytan) kendilerini kandırması sebebiyle yasak meyveyi yemiştir. Esasen başlangıçta bir melek olan fakat sonrasında Tanrı'nın lanetine uğrayarak *Şeytanlaşan* bu varlık Tanrı'nın huzurundan kovularak büyük bir pişmanlık yaşamış ve bu sebeple de bütün insanları perişan etmeye azmetmiştir.

Şeytan'ın Havva'ya “iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırt ederek Tanrı gibi olacaksınız” kandırmacısıyla yaklaşp Âdem ve Havva'yı bu günaha sürüklemesinin ardından Tanrı onları *Aden* bahçesinden kovmuş ve böylece insanın yeryüzüne düşüşü gerçekleşmiştir.¹⁶¹

Yeryüzünde çoğalarak büyüyen insanoğlu için Tanrı, ölümlü bedeninde yaşarken tövbe edebilmesi amacıyla insan çocuklarının ömrünü uzatmış ve kendilerine anne babalarının yasayı çiğnediklerinden dolayı kaybolduklarını bildirerek tövbe etmelerini emretmiştir. Bu düşüş süreci oğul İsa Mesih'in yeryüzüne gelip insan çocuklarını söz konusu düşüşten fidiye ile kurtaracağı zamana kadar devam etmiştir. Bunun sonrasında ise artık insanoğlu düşüşten kurtarıldığı için iyiyi kötünden ayırt etmeyi bilebilecek ve sonsuza kadar özgürleşecektir.¹⁶²

¹⁵⁷ **Book of Mormon**, Mosiyah, 3: 8

¹⁵⁸ **Pearl of Great Price**, Abraham, 3: 23.

¹⁵⁹ Lee, **What Do Mormons Believe?**, s. 28.

¹⁶⁰ Bkz. **Book of Mormon**, I. Nephi: 8.

¹⁶¹ **Book of Mormon**, II. Nephi, 2: 15-20.

¹⁶² **Book of Mormon**, II. Nephi, 2: 20-27.

Mormon inancında yeryüzü insanın bir sınav ve imtihan yeri, insanın Tanrı'yla karşılaşmaya hazırlanacağı bir mekan olarak görülmektedir. İşte bu inanç doğrultusunda daha en başında Tanrı'nın, oğlu İsa Mesih'i insanlara bir fidye olarak gönderme planının bir parçası olarak ilk insan Âdem ile Havva yasak meyveden yemiş ve böylece insanlığın yeryüzünde var oluşu gerçekleşmiştir.¹⁶³

Öte yandan Mormon inancı geleneksel Hristiyan düşüncesinden ayrı bir biçimde *asli günah* öğretisini reddetmektedir. Oğul İsa Mesih'in fidye ile insanlığın kurtuluşunu sağlaması sayesinde son bulan bu düşünce doğrultusunda Mormonlar tüm bireylerin günahsız olarak dünyaya geldiğine, doğuştan her hangi bir günahın getirilmediğine ve her bireyin ancak kendi işlemiş olduğu günahların sorumluluğunu üstleneceğine inanmaktadırlar.¹⁶⁴

c. Cennet ve Cehennem

Mormon inancında ölüm ve *yargılamadan* sonra Tanrı'nın insanları ödüllendireceği ya da cezalandıracağı birbirinden ayrı üç ayrı kategori bulunmaktadır. Esasen dünya yaratılmadan önce ruhsal olarak Cennet'te Tanrı ile birlikte yaşayan, sonrasında maddesel anlamda yolculuğuna yeryüzünde devam eden insanoğlu burada ruhsal gelişimini tamamlayarak ait olduğu yere, Cennet'e dönme arzusundadır. Aynı şekilde Tanrı da bizzat kendi çocukları olan insanlarla sonsuza kadar birlikte yaşamayı istemekte, fakat bunun için insanoğlunun bunu hak etmesini, dolayısıyla ciddi bir itaat sürecinden geçmesini öngörmektedir.¹⁶⁵

Mormon inancına göre beden elbisesini giyerek dünyaya gelen Tanrı'nın ruhani çocukları burada hayatın amacı olan inançlı bir şekilde yaşamayı ve tekrar cennette Tanrı ile birlikte yaşamak adına gerekli olan gelişim sürecini tamamlamayı gerçekleştirmek zorundadırlar.

Buna göre yeryüzündeki yaşamını tamamlayan kimse hak etmiş olduğu dereceye göre üç ayrı Tanrı Krallığı'na girebilir. Sözü edilen bu krallıklar Göksel (Celestial), Dünyevi (Terrestrial) ve Telestial Krallık olarak isimlendirilmektedir. Bu

¹⁶³ **Book of Mormon**, Alma, 12: 24-27.

¹⁶⁴ **Pearl of Great Price**, The Articles of Faith, 2; ayrıca bkz. Johanson, **What is Mormonism All About?**, s. 169.

¹⁶⁵ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 16; Johanson, **What is Mormonism All About?**, s. 149.

krallıklar için en başta kişisel hak ediş, yani bireysel çaba ve işlenilen iyi ameller önem arz etmektedir.

İlâhi Baba ve Oğul İsa Mesih bu krallıklardan en üstünü ya da en yücesi olan Göksel Krallık'ta yaşamaktadırlar.¹⁶⁶ Bu bağlamda tüm Mormonlar ulaşılabilir en yüce ideal olan bu krallığa girebilmek ve sonsuza kadar Tanrı ve Mesih'le yaşayabilmek adına büyük bir çaba sarf ederler. Fakat bu makama erişebilmek için kişi dünyadaki imtihanını başarı ile tamamlamış, Tanrı ve Mesih'e katıksız iman etmiş, Mormon inanç esaslarına sıkı sıkıya bağlı kalarak tüm emirleri eksiksiz yerine getirmiş, bir başka deyişle tüm hayatını Mormon dinine göre tanzim etmiş olmalıdır.¹⁶⁷

Göksel Krallık da kendi içerisinde üç tabakadan oluşmakta olup bunların en üst katmanına ulaşabilmek için dünya yaşamındayken evlilik törenini Mormon tapınağında gerçekleştirmiş olmak ön şartı bulunmaktadır. İkinci ve üçüncü kademeler ise sahip olmuş oldukları dini olgunluk düzeyine göre evliliklerini tapınakta gerçekleştirmemiş ya da evliliklerinden sonra Mormonluğa geçiş yapmış olan dindar Mormonlar için hazırlanmıştır. Fakat her iki durumda da yaşamını Mormon olarak tamamlamış olan kimseler bu cennette sonsuza kadar aileleriyle birlikte huzur dolu bir yaşam süreceklerdir. Bu krallıkta olan kimseler istedikleri zaman diğer krallıklarda bulunan kimseleri ziyaret etme ya da görme serbestliğine sahipken diğerleri buna yetkili değildir. Bununla birlikte ergenliğe ulaşmadan ölmüş olan çocukların da bu krallık içerisinde yerlerini alacakları Mormon Kitabı'nda belirtilen bir husustur.¹⁶⁸

İkinci bir krallık olan ve Dünyevi Krallık (Terrestrial Kingdom) şeklinde isimlendirilen yer ise yeryüzündeki yaşamında Mormon dinini kabul etmemiş olmakla birlikte erdemli ve ahlâki bir hayat sürmüş olan kimselere ya da ölümden sonra Tanrı'nın yargılama sürecine kadar geçen zamanda Mormon dinini benimsemiş olan kimselere tahsis edilmiştir. Zira Mormon inancında ölümden sonra da ruhlar arasında tebliğ devam etmekte, dolayısıyla dünya yaşamında *hakikati* bulamamış olan kimseler için *ikinci bir şans* niteliğinde değerlendirilebilecek bir din değiştirme

¹⁶⁶ **Book of Mormon**, Alma, 18: 30; Johanson, **What is Mormonism All About?**, s. 161.

¹⁶⁷ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 17-18; Mark P. Leone, **Roots of Modern Mormonism**, Cambridge, Harvard University Press, 1979, s. 33.

¹⁶⁸ **D&C**, 131: 1-4; 137: 10; ayrıca bkz. Williams, **Understanding Mormonism**, s. 54.

hususu mümkün olabilmektedir. Fakat diğer taraftan bu krallıkta bulunanlar dünyadaki yaşamlarında Mormon dinini benimsememiş olmanın bir bedeli olarak sonsuza kadar sevdiklerinden ayrı, yalnız başlarına kalacak, sürekli bir hoşnutsuzluk ve yalnızlık hissi duyacaklardır.¹⁶⁹

Dünyevi Krallık, Göksel Krallık yanında son derece aşağı bir seviyede bulunuyorsa da Mormon dininin farklı dinlerde olmalarına rağmen erdemli bir yaşam sürmüş kimseler için ne derece iyimser ve müsamahakâr bir bakışa sahip olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Telestial Krallık olarak isimlendirilen üçüncü krallık ise dünyadaki yaşamlarında ve aynı zamanda *yargılama* aşamasına kadar olan ruhsal dünyada Mormon dinini benimsememiş olanların, Tanrı'yı, İsa Mesih'i ve öğretilerini yok sayarak, yalancılık, büyücülük, sahtekârlık, ve zînâkârlık gibi türlü günahkarlıklarda bulunan kimselerin şiddetli bir azap ve yakıcı bir ateşle cezalandırılacakları yer olarak tanımlanmaktadır. Mormon inancına göre cehenneme tekabül eden bu krallıkta bulunacak olanların sayısı uzayda bulunan sonsuz sayıdaki yıldızlarla karşılaştırılabilecek kadar çok olacaktır.¹⁷⁰

d. Peygamberlik Kurumu

Mormon inancında ilk insan olan Âdem'le başlayan peygamberlik tarihi Eski Ahit geleneğinde yer alan diğer peygamberlerle sürdürülmüş, sonrasında Mormon Kitabı'nda sözü edilen Lehi peygamber önderliğinde Kudüs'ten Amerika kıtasına uzanmış ve burada da Tanrı'nın görevlendirdiği kimselerce bu gelenek devam etmiştir.

Mormonizm'in en dikkat çekici özelliklerinden ve aynı zamanda geleneksel Hristiyan düşüncesinden ayrılan en belirgin farklarından biri kuşkusuz peygamberlik kurumunun devam etmesine olan inancıdır. Buna göre Tanrı başlangıçtan beri insanlara göndermiş olduğu peygamberler silsilesini sona erdirmemiş, tam aksine gelişen zaman ve şartlara göre yeni vahiylerle elçilerini destekleyerek bu geleneği

¹⁶⁹ D&C, 76: 72-78; bkz. Williams, *Understanding Mormonism*, s. 55.

¹⁷⁰ D&C, 76: 82-110.

devam ettirmiş ve hali hazırda devam ettirmektedir. Bu bağlamda Mormon inancına göre Joseph Smith modern zamanların ilk peygamberidir.¹⁷¹

Joseph Smith ile başlayan modern peygamberler zinciri bugüne değin devam etmiştir; 98 yaşındaki on beşinci lider ve peygamber Gordon B. Hinckley'in 27 Ocak 2008 itibariyle vefatının ardından kilise, 4 Şubat'ta bir basın açıklaması düzenleyerek Mormon cemaatin yeni dünya liderinin Thomas S. Monson olduğunu açıklamıştır.¹⁷² Monson'a kadar uzanan peygamberler dizisi şöyle sıralanmaktadır: Joseph Smith (1805-1844), Brigham Young (1801-1877), John Taylor (1808-1887), Wilford Woodruff (1807-1898), Lorenzo Snow (1814-1901), Joseph F. Smith (1838-1918), Heber J. Grant (1856-1945), George Albert Smith (1870-1951), David O. McKay (1873-1970), Joseph Fielding Smith (1876-1972), Harold B. Lee (1899-1973), Spencer W. Kimball (1895-1985), Ezra Taft Benson (1899-1994), Howard W. Hunter (1907-1995),¹⁷³ Gordon B. Hinckley (1910-2008) ve halihazırdaki lider ve peygamber Thomas S. Monson.¹⁷⁴

Burada Monson'un çalışmamızı Utah'da sürdürdüğümüz sırada bir önceki peygamber Hinckley'in yardımcılığını yaptığını ifade etmek isteriz. Mormon kilisesinde verilen tüm idari görevlerin belirli bir hiyerarşi ve hizmet olgunluğuna göre düzenlendiği göz önüne alınacak olduğunda Monson, Gordon B. Hinckley'den sonra sözü edilen bu temayül gereği kilise liderliğine getirilmiştir.

Ahir Zaman Azizleri Kilisesi'nin ve Mormon cemaatin liderliğini yapan, bunun yanı sıra Tanrı'dan vahiy ve esinler alabildiğine inanılan, dolayısıyla sözleri sıradan bir insanın sözlerinden çok daha büyük bir öneme sahip olan bu karizmatik kişilik sayesinde güncel anlamda Mormonlarla ilgili oluşabilecek her türlü problem geciktirilmeksizin çözüme kavuşturulabilmektedir. Böylece bir taraftan cemaat içerisinde söz konusu olabilecek muhtemel fikir ayrılıkları türünden problemler daha başlamadan sona erdirilebilmektedir. Bir başka ifadeyle *yaşayan peygamber*

¹⁷¹ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 12.

¹⁷² Bkz. (Çevrimiçi), <http://newsroom.lds.org/ldsnewsroom/eng/news-releases-stories/thomas-s-monson-named-16th-church-president>, 7 Şubat 2008.

¹⁷³ Bkz. Richard Neitzel Holzapfel and William W. Slaughter, **Prophets of the Latter Days**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 2003, s. 5.

¹⁷⁴ Bkz. Ek 3, **Resim 8** ve **9**, s. 176.

geleneği, ihtilaf halinde ilâhi vahiy destekli bir çözüm imkânı sunarak iç sürtüşmelerin bir mezhepleşmeye yol açmasını engellemektedir.¹⁷⁵

Mormonlar için bir lider ve peygamber olan kişinin Tanrı'dan vahiy ve esinler alma gibi özelliklerinin yanında kendisine iman eden kişilerin nicel çoğunluğu da son derece önem arz etmektedir. Örneğin bu bağlamda Smith'in öğretilerini yaymaya başladığı ilk on dört yıl içerisinde bağlılarının sayısını birkaç kişiden yirmi altı bin kişiye çıkarmış olduğu Mormonlarca önemle vurgulanan bir noktayı oluşturmaktadır.¹⁷⁶

Süregelen bu anlayış doğrultusunda Tanrı, yeryüzündeki peygamberi aracılığıyla çocukları olan insanoğluya daimi bir iletişim halinde olmakta, böylece cennet ve yeryüzü arasında sürekli güncellenen aktif bir bağ oluşturulmaktadır.¹⁷⁷

Mormonlar peygamberlik kurumunun devam ettiğine yönelik inançlarına ek olarak aynen İsa Mesih'in sahip olduğu gibi son derece dindar *havarilerin* birer örneklerinin de hali hazırda yaşamakta olduğuna inanmaktadırlar. Yani peygamberlik kurumu nasıl devam etmekte ise havarilik de bir bakıma bu şekilde sürdürülmektedir.¹⁷⁸ Özetle söylenecek olursa peygamberlik, havarilik ve vahiy konularında kadim dinlerden¹⁷⁹ oldukça farklı bir düşünme biçimine sahip olan Mormonluk, Yahudi, Müslüman ve Hristiyan geleneğin bakışını "tarihi donuklaştırma" ya da İslami literatürle ifade edilecek olursa "Sünnetullah'a müdahale etme" olarak değerlendirmekte, bu anlamda bu dinlerin peygamberliğin ve vahyin sona erdiğine yönelik söz konusu inançlarını eleştirmektedir.¹⁸⁰ Zira Mormonlar değişimin sürekli ya da sonsuz olmasından hareketle, geçici ve zaman içinde değişime açık olan tüm sorunların nihâi ya da biricik cevabının olamayacağını düşünmektedirler.¹⁸¹

¹⁷⁵ Yasin Aktay, "Mormonlar", **Çağdaş Dünya Dinleri**, Ed. Şinasi Gündüz, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007, s. 427; Johanson, **What is Mormonism All About?**, s. 32.

¹⁷⁶ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 12.

¹⁷⁷ Lee, **What Do Mormons Believe?**, s. 4.

¹⁷⁸ Bkz. Ek 3, **Resim 10**, s. 177.

¹⁷⁹ Burada *kadim dinler* kavramıyla daha çok Yahudilik, İslam ve Hristiyanlık kastedilmektedir.

¹⁸⁰ Johanson, **What is Mormonism All About?**, s. 32.

¹⁸¹ L. Jackson Newell, "Mormon Prophets and Modern Problems", **Sunstone**, vol. 5, no: 4, July-August, 1980, s. 37.

2. İbadetler

a. Vaftiz

Mormon inancında vaftiz¹⁸² dine giriş adına zorunlu bir ritüel olup, geçmiş tüm günahlardan arınmayı sağladığına ve ilk insan Âdem'den bu yana bir gelenek halinde devam ettiğine inanılan, dine girişin ilk adımını oluşturmaktadır.¹⁸³ Bunun yanında bizzat Tanrı oğlu İsa Mesih'in de sırf insanlara bu gerçeği göstermek adına bir İncil şahsiyeti olan vaftizci Yahya eliyle bu ritüeli gerçekleştirmiş olması Mormonlar için vaftizin önemini ve hayatiyetini bir kat daha artırmaktadır.¹⁸⁴

Mormon dinine girmek isteyen kişi misyonerlerce ya da bir kilise görevlisi rehberliğinde vaftiz edilebilmektedir. Bütün vücudun suya daldırılması şeklinde özetleyebileceğimiz bu ritüelin yapılma şekli ve bu esnada vaftizci kişinin söylemesi gereken ifadeler Mormon Kitabı'nda bizzat İsa Mesih tarafından öğretilmektedir. Buna göre vaftizi yapan kişi vaftiz öncesinde şu kısa cümleyi dillendirir: "İsa Mesih'in vermiş olduğu yetkiyle seni Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz ediyorum, âmin."¹⁸⁵ Bunun ardından kişi suyun içerisinde ayakta duran kendisini vaftiz edecek kişi tarafından bütün vücudu ıslanacak bir şekilde suya daldırılarak ritüel tamamlanır.¹⁸⁶

Vaftiz esnasında kişinin bedeninin bir kısmının suya temas etmemesi ya da vaftiz cümlesinde bir hata yapılması durumunda uygulama baştan alınarak tekrar edilmek zorundadır. Zira bu uygulama bizzat Tanrı adına, onun vermiş olduğu direktif doğrultusunda bir kutsiyet kazanma, sahip olunan tüm günahlardan arınarak Kutsal Ruh armağanını elde etme ritüeli olup son derece önem arz etmektedir.¹⁸⁷

Bu noktada Mormonizm'in geleneksel Hristiyan düşüncesinden farklı olarak çocuklar için vaftiz uygulamasını öngörmediğini; hatta bunu şiddetle eleştirdiğini kaydetmek gerekmektedir. Zira Mormon Kitabı'na göre vaftize ihtiyacı olanlar günahkârlardır, oysa çocuklar ne imana ne de herhangi bir günaha sahiptirler.

¹⁸² Bkz. Ek 3, **Resim 16**, s. 181.

¹⁸³ **Book of Mormon**, II. Nephi, 9: 23-24; **Pearl of Great Price**, Moses, 6: 52, 64-66.

¹⁸⁴ Mat. 3: 14, 16; Mar. 1: 9.

¹⁸⁵ **Book of Mormon**, III. Nephi, 11: 25; Dennis and Marti Lythgoe, **You're A Mormon Now**, Salt Lake City, Olympus Publishing Company, 1983, s. 8.

¹⁸⁶ **Book of Mormon**, III. Nephi, 11: 26-40; **D&C**, 20: 73-74.

¹⁸⁷ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 18; **Book of Mormon**, III. Nephi, 12: 1-2; **D&C**, 39: 23.

Dolayısıyla Mormon inancında zaten günahsız olan çocukların vaftiz edilmesi Tanrı ile alay etmek olarak değerlendirilmekte ve eleştirilmektedir.¹⁸⁸

Bununla birlikte yeri gelmişken Mormon dininin kendinden önceki dönemlerde kilisenin öğreti ve mesajları kendisine ulaşmadan ölmüş olan kimseler için de vaftiz uygulamasında bulunduğu değinilmelidir. Mormon inancına göre hayatlarını kaybetmiş olan kimseler de “*hakikati*” ya da “*gerçek dini*” seçme adına deyim yerindeyse ellerinde bir şans daha bulundurmaktadırlar. Bunun için LDS kilise üyeleri başta kendi ölü yakınları adına vaftiz olmakta, böylece Mormon dinini benimsemeden bu dünyadan ayrılan yakınlarını da Tanrı Krallığı’na dâhil etmektedirler.¹⁸⁹

Bu bağlamda Mormonlar yeni doğan ve daha önce ölmüş olan akrabalarına ait bilgilerin kayıt altına alınmasıyla oluşan Genoloji (Genealogy) çalışmalarına son derece önem vermektedirler. Soy araştırmasına dayalı bir çalışma olan Genoloji kapsamında her Mormon kendi soyağacı araştırmasından sorumlu görülmektedir. Mormonlarla özdeşleşen bu çalışmalar neticesinde bugün dünyadaki en büyük soy araştırma merkezi oluşmuş ve halihazırda Utah-Salt Lake City’de faaliyetlerine devam etmektedir. Burada ailelerin geriye dönük ölmüş tüm akrabalarının belirlenmesi ve ailelerin yeni doğumlarla artan üyeleri her bir aile için özellenen soyağaçlarına mikro-film teknolojileri kullanılarak eklenmektedir. Sayıları sürekli artan mikrofilmlerin saklanması için uygun hava ve sıcaklık koşullarının korunduğu büyük bir ambar tarzında dizayn edilen bu araştırma merkezi Mormonlar adına aile araştırmalarının kayıtlarını tuttuğu gibi küresel ölçekte adeta dünyanın da soyağacını çıkarmaktadır. Sözü edilen bu merkez Aile Tarihi Kütüphanesi (The Family History Library) ismiyle de anılmaktadır ve halihazırda bu kütüphanede şimdiye kadar künyesi oluşturulmuş iki milyardan fazla kişinin kaydı bulunmaktadır. Ayrıca gerekli görülen araştırmaların yapılabilmesi ve çok daha büyük kitlelere ulaşılabilmesi adına internet üzerinden bu kütüphaneye ulaşılacak bir internet erişim adresi bulunmaktadır.¹⁹⁰

¹⁸⁸ **Book of Mormon**, Moroni, 8: 5-25.

¹⁸⁹ **D&C**, 124: 29, 33; 127: 5-10; 128; 138: 33.

¹⁹⁰ Bkz. www.familysearch.org.

b. Öşür/Ondalık (Tithing)

Mormonlar dinlerinin bir gereği olarak her yıl kazançlarının en az onda birini kiliseye vermek zorundadırlar.¹⁹¹ Türkçeye öşür olarak çevirebileceğimiz “*Tithing*” uygulaması kilisenin finansal anlamda desteklenmesi, yeni tapınakların inşa edilmesi ve eğitim alanındaki faaliyetlerin geliştirilmesi gibi alanlarda önem taşımaktadır. Böylece kilisenin gerek cemaat üyeleri adına düzenlediği organizasyon ve aktivitelerin daha verimli hale getirilmesi, gerekse Mormon olmayan kimselere yönelik yapılan misyonerlik faaliyetleri konusunda kiliseye ciddi bir destek sağlanmış olmaktadır.¹⁹²

Eski Ahit peygamberlerinden İbrahim’e dayandırılmakta olan bu uygulama¹⁹³ Ahir Zaman Azizleri Kilisesi tarafından 1838 yılında başlatılmış ve bugüne değin canlılığını yitirmeden devam ettirmiştir. Uygulamanın kilise tarafından başlatıldığı dönemlerde genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan Mormon cemaatinin kazanmış olduğu ürün ve mahsulün onda birinin kiliseye aktarılması şeklinde ortaya konan bu uygulama, herhangi bir kazancı olmayan üyeler içinse on günde bir kilise hizmetlerinde bulunmak şeklinde formüle edilmiştir. 1800’lü yılların sonlarına gelindiğinde ise söz konusu uygulama LDS Kilisesi tarafından nakit ödeme şekline çevrilmiştir. Aynı zamanda dönemin Mormon lider ve peygamberi kilise mensuplarından öşrün tam ve eksiksiz toplanması konusunda Tanrı’dan bir vahiy aldığını belirtmiş ve bu dönemden sonra LDS Kilisesi gelirlerini iki kat artırarak hızlı bir zenginleşme sürecine girmiştir.¹⁹⁴

Hiçbir şekilde yoruma açık olmayan ve Mormon olmanın olmazsa olmaz şartlarından biri olarak göze çarpan bu finansal yardımın kilise mensuplarından toplanması ve ihtiyaç duyulan alanlarda kullanılmasından bizzat kilise yönetimi sorumludur. Esasen her bir kilise üyesi yıllık gelirinin onda birini kiliseye vermek durumundaysa da bu oran minimum olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla kişi Tanrı ile arasındaki yakınlık derecesine göre bu ödemeyi artırmakta sonuna kadar serbesttir. Başka bir deyişle öşür yahut ondalık uygulaması kişinin İncil hukukuna değer verip

¹⁹¹ Tek. 28: 22; Luk. 18: 12.

¹⁹² D&C, 119: 1-5; Johanson, **What is Mormonism All About?**, s. 200.

¹⁹³ **Book of Mormon**, Alma, 13: 15.

¹⁹⁴ Lee, **What Do Mormons Believe?**, s. 55.

vermediğini, veriyorsa ne kadar verdiğini test etmek adına kullanılan temel kriterlerden biri olarak kabul edilmektedir.¹⁹⁵

Her yılın sonunda, genellikle Aralık ayının son iki haftasında Mormon kilise üyeleri kendileri ve aileleri adına vermeleri gereken öşür miktarını teslim etmek için piskoposa giderler. Ortalama on beş dakika kadar süren görüşmede piskopos kilise kayıtlarından hareketle ailenin ödemelerinin düzenliliğini kontrol ederek bilgi paylaşımında bulunur.¹⁹⁶

Sözü edilen iki haftalık sürenin sonunda LDS Kilise yönetimi toplanan öşürlerin hesaplanması ve var olan açıkların belirlenmesi adına bir bütçe toplantısı düzenler. Gerçekleştirilen bu toplantı sonunda toplanan öşürün ne kadar olduğu, kimlerin eksik verdiği yahut hiç vermemiş olduğu alenen ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla öşrü eksik vermek ya da vermemiş olmak bir bakıma Mormon cemaati içerisinde saygınlığın yitirilmesi anlamına da gelmektedir. Bu sebeple söz konusu uygulama bir taraftan dindarlık ölçütü olarak işlev görmekle birlikte diğer yandan cemaat içerisinde kazanılacak ya da kaybedilecek saygınlığın da bir göstergesidir. Zira yapılan toplantıda gelirinin onda birini vermekle yükümlü iken bu miktardan fazla miktarda bağışta bulunan üyelerin kimler olduğu deklare edildiği gibi öşrünü hiç vermemiş olan kimseler de gün yüzüne çıkmaktadır.

Buradan hareketle bir taraftan samimi ve dindar kilise üyelerinin canı gönülden bu ödemeyi yaparlarken diğer taraftan üzerlerinde oluşabilecek sosyal baskı endişesiyle öşrünü ödemek zorunda hisseden Mormon Kilise üyelerinin var olduğu da yadsınmaması gereken önemli bir sosyal gerçeklik olarak ifade edilmelidir.

¹⁹⁵ Ramazan Işık, “Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma”, **CÜİFD**, c. X/1, 2006, s. 183.

¹⁹⁶ Dennis and Marti Lythgoe, **You’re A Mormon Now**, s. 30.

c. Oruç

Mormon dininde bir diğer önemli ibadeti her ayın ilk Pazar günü tüm kilise üyelerince tutulan oruç oluşturmaktadır.¹⁹⁷ Belirli bir süre zarfında hiçbir şey yememe özelliği ile İslam geleneğindeki oruç ibadetine benzetilmekte olan bu uygulamada farklı olarak oruç tutulan günün iki öğün tutarı *Kilise Oruç Bağışı Fonu*'na bağışlanır. Bu şekilde bir taraftan kilisenin fakir ve muhtaç üyelerine yardım edilerek durumlarının iyileştirilmesi, diğer taraftan ise dünyanın farklı bölgelerinde bulunan misyoner gençlerin desteklenmesi adına önemli bir maddi gelir sağlanmış olur.¹⁹⁸

Oruç bağışı olarak isimlendirilen bu uygulama Mormonlarca dindarlık bakımından Tanrı'ya bir yakınlaşma vesilesi olarak görülmektedir. Dolayısıyla kiliseye verilecek tutar her ne kadar iki öğünün nakit karşılığı olarak belirlenmişse de pek çok Mormon bu limitin üzerinde bağışta bulunmaktadır. Kilisenin misyonerlik departmanı, toplanan bu yardımların önemli bir kısmını dünyanın pek çok farklı bölgesinde misyon görevinde bulunan misyonerlerine ulaştırarak bireysel ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli bir kaynak oluşturmuş olur. Nihayetinde yapılan tüm bu örgütsel dağılım ve harcamalarla *Tanrı Krallığı*'na hizmette bulunulmuş olmaktadır.

Bu ibadet Mormonlarca son derece önemsenmekte olup bu önemden dolayı hemen hemen tüm kilise üyeleri her ayın ilk Pazar günü bütün aile bireyleriyle birlikte dualar ederek bu günün manevi havasından mümkün mertebe istifade etmeye çalışmaktadırlar.

Öşür uygulaması yeni Mormon tapınak ve kiliselerinin inşası, kilise basını-yayın dökümanlarının masraflarının karşılanması, yeni ülkelerde misyon merkezlerinin oluşturulması gibi daha çok dış dünyaya dönük genişlemeyi öngören amaçlar için kullanılırken, *oruç bağışı* daha çok Mormon cemaati içerisinde kullanılan bir finansal yardım işlevi görmektedir.

¹⁹⁷ **Book of Mormon**, Alma, 6: 6; Omni, 1: 26.

¹⁹⁸ Lee, **What Do Mormons Believe?**, s. 56; Dennis and Marti Lythgoe, **You're A Mormon Now**, s. 6; Johanson, **What is Mormonism All About?**, s. 196.

d. Dualar

Mormonlar için dua günlük yaşamın kendi süreğenliği ve yoğunluğu içerisinde kişinin Tanrı ile bağıını koparmadığının, onu sürekli hatırında tutuyor olduğunun ve kişiye sunduğu nimetlerin şükrünün bir ifadesi olarak son derece önem taşımakta olan bir ibadettir. Bu sebeple Mormonlar neredeyse hemen her bir araya geliş ya da toplantı öncesi ve sonrasında Tanrı'ya minnettarlıklarını sunma adına duada bulunmaktadır. Yapılacak olan konuşma ya da herhangi bir eylemin Tanrı'nın lütfu ve inayetiyle bereketlenmesi ve amacına ulaşması adına bu yerine getirilmesi gereken önemli bir husustur.

Her kilise üyesi bireysel olarak sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa herhangi bir ritüele ve belirli sözlere bağlı kalmaksızın *kişisel duada* bulunur. Böylece birey güne başlarken Tanrı ile olan özel bağ ve iletişimini güncellemekte, akşama kadar geçecek olan süre zarfında Tanrı'nın esirgemesi ve koruması altına girmiş olmaktadır. Akşam yapılan dua ile de bir taraftan o gün içerisinde istifade edilen nimetler ve Tanrı'nın kişiyi kötülüklerden korumasına bir teşekkür olarak duada bulunmaktadır.

Bununla birlikte her akşam aileyle birlikte yapılan bir dua daha söz konusudur. *Aile duası*¹⁹⁹ olarak anılan bu uygulamada tüm aile üyelerinin kendilerince bu duaya katkıda bulunmaları arzu edilmektedir. Bu dua aracılığı ile Mormon aile değerleri ve aile üyelerinin bir aradalığı pekiştirilmiş olmakla birlikte, İlâhi Baba'nın çocukları olarak cennette Tanrı'yla sürececek sonsuz ailenin bir modeli olma şuuru da tazelenmiş olmaktadır.

Ayrıca Mormonlar daha önce de vurguladığımız gibi, hemen her toplantıda dua etmektedirler. Özellikle Pazar günleri kiliselerle yapılan Rahiplik (Priesthood), Yardımlaşma Cemiyeti (Relief Society) ve Pazar Okulu (Sunday School) isimli toplantılarda, Ekmek ve Su Ayini²⁰⁰ başta olmak üzere pek çok ritüelin öncesi ve sonrasında ya da bir kilise liderinin konuşması sonrasında dua kaçınılmaz olarak ön plana çıkmakta olan bir uygulamadır.²⁰¹ Yeri gelmişken Utah'ta bulunan bir Mormon üniversitesi olan Brigham Young Üniversitesi'nde katılmış olduğumuz kimi

¹⁹⁹ Bkz. Ek 3, **Resim 18**, s. 182.

²⁰⁰ Bkz. Ek 3, **Resim 19**, s. 182.

²⁰¹ Bkz. Dennis and Marti Lythgoe, **You're A Mormon Now**, s. 7.

derslerde sınıfta bulunan öğrencilerin dersin başlamasından hemen önce öğretim görevlisiyle birlikte toplu olarak duada bulunduklarına şahit oluşumuzu Mormonların duaya günlük yaşamlarında ne denli yer ayırdıklarını göstermek bağlamında aktarmakta fayda görmekteyiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MORMONİZM - MODERNİTE İLİŞKİSİ

Mormonluk tarih içerisinde her ne kadar salt dinsel bir yapılanma olarak ortaya çıkmışsa da ilerleyen süreçte cemaatinin toplumsallaşma yolunda büyük bir gelişme kat etmesiyle sosyal bir gerçeklik kazanmıştır. Zaman içerisinde değişen ve gelişen Mormon toplumu bir taraftan da modernite²⁰² ile etkileşime girmiş ve kendi içerisinde bu etkileşimi özümseyerek incelenmeye değer son derece farklı bir çerçeve sunar hale gelmiştir. Yazar ve düşünür Thomas O'Dea'nın 1957 yılında kaleme aldığı "*The Mormons*" adlı eserinde belirttiği gibi "Mormonizm kendi değer ve kavrama biçimleriyle kendi toplumsal bilincini ve kültürel havzasını oluşturmaktadır."²⁰³ Kültürün bir dünya görüşü veya dünyayı algılayış biçimi olduğu ifade edilecek olursa gerçekten de Mormonizm'in kendi teoloji ve tarihine bağlı kalarak kendine özgü bu dünya görüşünü ve hayata bakışını bizzat gerçekleştirdiğini belirtmemiz gerekmektedir.

Biz bu bölümde sosyal ve kültürel bir gerçeklik olarak önümüzde durmakta olan Mormonizm'in moderniteyle olan ilişkisini modernitenin doğurduğu üç sorunsal olarak kabul edilen *kimlik*, *sosyal adalet* ve *ahlâk* bağlamında irdelemeye çalışacağız. Bu şekilde Mormonizm'in modernitenin doğurduğu bu sorunsalları kendi perspektifinden çözümleme şekillerini irdelemekle birlikte, bu çözümleme çerçevesinde ürettiği kendine özgü *kimlik* anlayışını, toplumsal anlamda sahip olduğu *sosyal adalet* düşüncesini ve gerek bireysel gerekse toplumsal olarak tesis etmeye çalıştığı *ahlâkî* yaşantı kuramını, bu bağlamda oluşturduğu davranış biçimlerini ortaya koymaya gayret edeceğiz.

²⁰²**Modernite:** *Modernite* kavramı, Modernleşme, Modernizm gibi kavramlarla ilişkili ama bunlara indirgenemeyecek olan bir kavramdır. Benzer bir kavramsal alana dayansalar da bu kavramların hepsi tarihsellikleri bakımından öncelikle birbirlerinden ayrılırlar. Bir süreç olarak *Modernite*, ekonomik ve toplumsal koşulları itibarıyla esas olarak 16.yüzyıldan itibaren ele alınıp değerlendirilmelidir. *Modernite* kavramı bu bağlamda, gelenek ile karışıklık ve kopuş halinde bireysel, toplumsal ve politik yaşam alanlarının tamamındaki dönüşümü ya da değişimi adlandırmaktadır. Felsefi gücünü 18.yüzyıl Aydınlanma felsefesinden alan *Modernite*, Akıl'ı ve İnsan'ı merkezi nosyonlar olarak belirler, toplumsal yaşamı rasyonalize eder, Din'i toplumsal yaşamda geriletir, laisizmi ilke olarak benimser, özgürleşmeyi ilkeleştirir. Modernite öznenin ve özgürlük fikrinin yaygınlaşıp güçlenmesi,ve bunların tüm siyasal ve felsefi düşüncenin merkezi durumuna gelmesiyle anlamını bulur. Bkz. "Modernity", **The Blackwell Dictionary of Twentieth-Century Social Thought**, ed. William Outwaite and Tom Bottomore, Oxford, Blackwell Publishers Ltd., 1994, s. 391.

²⁰³ Thomas O'Dea, **The Mormons**, Chicago, The University of Chicago Press, 1975, s. 68.

A. Kimlik

Kimlik kavramının genel geçer bir tanımının yapılamaması ve yapılan tanımların da birbirinden farklı birçok ögeyi içermesi dolayısıyla biz burada konumuz gereği bu ayrımlara girmeden gerek kişisel ve gerekse toplumsal kimliğin genel olarak üzerinde hem fikir olunan “kendini bir *öteki* karşısında konumlandırma”²⁰⁴ bağlamında ele alacağız.

Dolayısıyla kimlik algılaması olarak ortaya koymaya çalışacağımız bu çerçevede kimliğin dışavurumları ya da izdüşümleri olarak tanımlayabileceğimiz bir takım semboller, toplumsal anlamda benimsenen kimi davranış biçimleri ve tutumlar değerlendirme alanımıza girmektedir.

1. Mormonizmin Kimlik Algılaması

a. Köken Oluşturma

Mormonizm’in kimlik algılayışını ve bağlılarına gerek bireysel gerekse toplumsal düzlemde bir kimlik sağlama biçimini ortaya koymadan önce tarihsel olarak “Mormon” kimliğinin oluşumuna değinmek yerinde olacaktır.

“Mormon” adı önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi Joseph Smith’e verilmiş olduğuna inanılan ve içeriğinde M.Ö 600 yılından M.S 400 yıllarına uzanan İsrail’in kayıp kabilelerinin tarihinin bulunduğu kutsal levhalara bu bilgileri kaydeden son peygamberlerden birinin adıdır.²⁰⁵ Mormon Kitabı’ndan edindiğimiz bu bilginin yanı sıra bugün kullanılmakta olan “Mormon” kavramı ise özellikle 1830 ve 1840’lı yıllarda Mormon olmayan kimselerce kilise üyelerini aşağılamak ve onları tahkîr etmek amacıyla bir alay ifadesi olarak kullanılmış²⁰⁶ ve süreç içerisinde LDS kilise üyelerince de bu isim benimsenmiştir.

Bugün sosyal yaşam içinde “Mormon” terimi her ne kadar olumsuz bir çağrışım yapmıyormuş gibi görünüyorsa da kilise üyelerinin günlük ilişkilerinde bu

²⁰⁴ Bkz. Anthony Giddens, **Sosyoloji**, çev. Cemal Güzel, Ankara, Ayraç Yay., 2005, s. 29-30.

²⁰⁵ Bkz. “Introduction”, **Book of Mormon**.

²⁰⁶ Bkz. Hal Cannon, “Jokelore: Laugh ‘till It Hurts”, **Utah Holiday**, c. 6, sa. 1, October 18-November 8, 1976, s. 8.

kavramı kullanmaktansa kendilerine “LDS” denmesini tercih etmeleri kayda değer bir nokta olarak önümüzde durmaktadır.

Mormon kimliğini şekillendiren en önemli unsurların başında kuşkusuz Mormonların kendilerine ait farklı bir tarih oluşturma ve okuma biçimlerinin olması gelmektedir. Bilindiği gibi Mormonlar köklerinin Amerika’nın da ilk yerlileri olan İsrailoğulları’na dayandığına inanmakta, dolayısıyla kendilerini esasen İsrail yurduna ait görmektedirler. Fakat bu âidiyet Mormon inancında farklı bir tezahür biçimine sahiptir. Şöyle ki, esasen Mormonlar kendilerini Ortadoğu coğrafyasındaki İsrail’in değil yeni *İsrail*’in yani Amerika’nın çocukları olarak görmektedirler. Dolayısıyla sözü edilen bu *yeni İsrail’in yeni Yahudileri* anlayışı Mormonluğun kimliksel dışavurumunu tam olarak ifade etmekte olan bir kavramdır.

Zaten her Mormon çocuk esasen soyunun İsrail’e dayanmakta olduğu, dolayısıyla kutsanmış ve seçilmiş bir nesilden gelmekle ayrı bir kişisel önem kazanmakta olduğu öğretisiyle donanmakta ve ardından bu düşünsel mirası sahiplenen çocuk kendisini bireysel anlamda seçilmiş bir insan olarak görmeye başlamaktadır. Başka bir ifadeyle her Mormon daha küçük yaşlardan itibaren düşünsel planda bizzat Tanrı tarafından seçilmiş bir kavmin, seçilmiş bir toprağın seçilmiş bir ferdi olarak hayata bakışını oluşturmaya başlamaktadır.²⁰⁷

Kendilerini sözü edilen bu düşünceyle Yahudilerle ilişkilendiren Mormonlar bir yandan tarih boyunca bulundukları bölgelerden sürülmelerini Yahudilerin Mısır’dan sürülmeleri ile eşleştirmekte, bu sürgün ve göçlerin neticesinde Tanrı’nın vaat edilmiş toprakları olarak görülen Salt Lake City şehrine varışlarını da bir Kudüs algılaması ile özdeşleştirmektedirler. Buna göre Tanrı’nın Krallığı ya da başka bir deyişle “Amerika’daki Kudüs”²⁰⁸ bu topraklarda kurulacaktır. Kimi Mormonlar Amerika’nın Kudüs’ü olacak Salt Lake City şehrinin Kudüs’le özdeşleştirilmesinde biraz daha ileri giderek İsrail yakınlarındaki Ölüdeniz ile Salt Lake City şehrine ismini veren Tuz Gölü’nü de birbirlerine muâdil olarak görmektedirler.

²⁰⁷ Bkz. Leone, **Roots of Modern Mormonism**, s. 41.

²⁰⁸ Aktay, “Amerika’da Kudüs’ü Kurmak İçin: Mormonlarda Din ve Değerler Eğitimi”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, c. 1, sa. 3, 2003, s. 27.

b. Konjonktürel Yenilenme ve Kolektif Bilinç

Mormonizm toplumsal bir hareket olarak ortaya çıktığı ilk zamanlardan bu yana sürekli bir devinim içerisinde evrilerek bugünlerine ulaşmıştır. Geçirmiş olduğu tarihsel süreçteki bu hareketlilik Mormonizm'in kendi karakteristiği üzerinde de son derece etkili olmuştur. Mormonizm'in sosyal bir yapılanma olarak kendi sürecini oldukça başarılı bir şekilde devam ettirebilmesinin en önemli sebeplerinden birisi ortaya çıkmış olduğu toplumun değerlerini ve değişmekte olan kültürü kendi içinde çok iyi özümsemesi ve buna bağlı olarak değişen kültürle beraber kendini de yenileyebilmesidir.²⁰⁹ Mormonizm'in bu başarısında hiç kuşkusuz daha önce sözünü ettiğimiz “yaşayan modern peygamber” anlayışları ya da başka bir deyişle peygamberlik kurumunu devam ettirmeleri de son derece büyük bir önem taşımaktadır.²¹⁰ Bu anlayış sayesinde ortaya çıkan problemler ile teolojileri arasında dinamik bir gerilim sağlanmakta ve karşılaşılan pek çok problem Tanrı'nın müdahalesi ve peygamberin açıklamasıyla kısa süre içerisinde çözümlenmektedir. Bu diyalektik ilişki modern dönemlerde kendisini daha fazla ön plana çıkarmış, zamanın önlerine getirmiş olduğu yeni şart ve imkânlar ile Mormon teolojisi adetâ yeniden ve yeniden biçimlendirilmiştir. Esasen cemaatin başında, yaşamakta olan bir peygamberin varlığı ve ortaya çıkan toplumsal problemlere karşı *icthad kapısının sürekli açık bulunuşu* Mormonların tüm üstesinden gelmek zorunda olan sorunları birer birer çözmelerini ve yaşamlarına bütün olağanlığınca devam etmelerini sağlamaktadır. Kutsal ile profan²¹¹ dünya arasındaki bu sıkı, işlevsel ve geçirgen bağ Mormon teolojisinin en güçlü dinamiklerinden birini oluşturmakta ve hatta seküler dünyanın kendisini bireysel alana zorlaması ile daha da güçlenmektedir. Zira dinsel bir zemin üzerinde şekillenmekte olan bu yapı adına ne kadar büyük ve zorlu problemlerle karşılaşılırsa o denli etkili çözümler üretilmekte, böylece teolojileri bir kat daha güç kazanmaktadır.²¹²

²⁰⁹ Leone, **Roots of Modern Mormonism**, s. 2.

²¹⁰ Bkz. Leone, **Roots of Modern Mormonism**, s. 168.

²¹¹ Profan (Profane) : Kutsal olmayan ya da kutsallıkla ilişkisi kesilmiş, kutsaldan arınmış ve dindışı olan. Bkz. “Profan (Profane)”, Şinasi Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 311. Ayrıca bu bağlamda bkz. Mircea Eliade, **Kutsal ve Dindışı**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Gece yay., 1991.

²¹² Bkz. Leone, **Roots of Modern Mormonism**, s. 169.

Bu bağlamda Mormonizm kendi doktrinlerini değişen zemin ve şartlara uydurma noktasında gerektiğinde yeniden gözden geçirmeyi hatta bazen tamamen değiştirmeyi başarabilen bir akım olarak karşımızda durmaktadır. “*Text- context*” ya da “*metin-bağlam*”²¹³ ilişkisi açısından da incelenebilecek olan bu duruma Mormon tarihinde örneklik teşkil edecek oldukça önemli tecrübeler bulunmaktadır.

Kaldı ki bir dinsel oluşum olarak bizzat Mormonizm’in ortaya çıktığı konum itibariyle gerek zamanının ve gerekse kendi dönemine ait toplumsal beklentilerin bir uzanımı olarak varlık kazandığını söylemek mümkündür. Bu süreçte başta hareketin kurucusu olan Joseph Smith’in içinde yetişmiş olduğu aile ortamı ve ailesinin sahip olduğu dinsel arka plan, o dönemdeki toplumun genel temâyülleri ve buna ilave olarak Smith’in zihninde oluşan fıkırsel birikim ve elbette onun psikolojik olarak içinden geçtiği süreçlerin tamamının rol oynadığı söylenebilir. Mormonizm’in doğuşuna kaynaklık eden söz konusu etkenleri birinci bölümde ele aldığımız için burada tekrar buna dönmeyi gerekli görmemekteyiz.

Mormonizm’in sözünü ettiğimiz değişimsel daha doğrusu konjonktürel yapılanma biçiminin en önemli örneğini kuşkusuz dinin sahip olduğu poligami (çok eşlilik) öğretisinde zaman içerisinde gitmek zorunda kaldığı radikal değişiklikler oluşturmaktadır. Poligami geleneği dinin kurucusu olan peygamber Joseph Smith’ten beri Mormonizm’in bir doktrini olarak sürdürülmüş, fakat 1862 yılında bu uygulama federal hükümet tarafından yasaklanmıştır. Hükümet tarafından konan bu yasağın ardından çok eşlilik geleneğini devam ettirenler hakkında soruşturma ve takibatlar başlatılmış, para ve hapis cezalarına gidilmiştir. Bu süreç kiliseyi ve bağlılarını zor durumda bırakmış, artan baskılar sonucunda dönemin LDS Kilisesi lideri ve peygamberi Wilford Woodruff 1890 yılında gelen yeni bir vahiy doğrultusunda artık bu geleneğin devam ettirilmesinin doğru olmadığını açıklamış ve bunu üyelerine deklare etmiştir. Hükümetçe yasaklanmış olan bu uygulamanın Tanrı tarafından da ortadan kaldırıldığının ifade edilmesi üzerine resmi anlamda LDS Kilisesi bu uygulamaya son vermiş, bir başka şekilde ifade edecek olursak; kilise yeni *bağlamın* “federal hükümetin sunmuş olduğu yetki çerçevesi” olduğunu bildirmiştir. Fakat

²¹³ Burada “*text*” ya da “*metin*” ifadeleriyle özel anlamda “*doktrin*” kavramını, “*bağlam*” veya “*context*” ifadeleriyle de oluşan sosyal şartlar bütünü ya da konjonktürü kastetmekteyiz.

bununla beraber “baskı altında gelen vahiy”²¹⁴ gerekçesiyle kimi Mormon üyeler gizli şekilde bu geleneği devam ettirme yoluna gitmişlerdir. Bu noktada araştırmamız dahilinde Utah eyaletinin görece kırsal bölgelerinde poligami geleneğini hâlâ devam ettiren bazı Mormonların yaşadığına tanıklık ettiğimizi belirtmek yararlı olacaktır.

Poligami uygulamasının LDS Kilisesi’nce sonlandırıldığı döneme kadar toplum tarafından sürekli bu gelenekleriyle özdeşleştirilen Mormonlar, tarihleri boyunca pek çok farklı bölgede Mormon olmayan kimselerle birlikte yaşamış, birçok kez buralardan zorunlu olarak ayrılmak, göç etmek zorunda kalmışlar ve daima inançlarını meşru olarak kabul ettirme uğraşısıyla meşgul olmuşlardır. Bu bağlamda erken dönem LDS kilise mensupları *Zionu* ya da diğer bir deyişle Tanrı Krallığı’nı yeryüzünde gerçekleştirebilmek adına adetâ bitmeyen bir *hicret* ya da *diaspora* gibi sürekli bir yerden başka bir yere göç etmek zorunda kalmışlardır.²¹⁵ Dolayısıyla Mormon kültür ve kimliğinin deşifre edilmesi adına uzun yıllar yaşanmış olan bu dışlanma ve kimi zaman da ambargo ile geçen diaspora yıllarının Mormon toplumsal hafızasında ne denli etkili olduğu gözden kaçırılmaması gereken önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri her ne kadar pek çok farklı dinsel gruba ev sahipliği yapıyorsa da Mormonluk bunlardan ayrı bir biçimde yalnızlaşmış ya da yalnızlaştırılmış, dolayısıyla bunun doğal sonucu olarak Mormon toplumu içe kapalı bir biçimde genişlemeye gitmek zorunda kalmıştır. Aynı şekilde bu yalnızlaş(tırıl)mış toplum pek çok diaspora hareketinde olduğu gibi tabiatıyla kendi içerisinde bir iletişim ve ticari ağ oluşturma yoluna gitmiş; gelişimini ve kalkınmasını kendi bünyesinde gerçekleştirme çabasına girmiştir.²¹⁶

Tarihlerinde inançlarından ve pratikteki kimi toplumsal normlarla örtüşmeyen uygulamalarından dolayı daima bulundukları yerlerden göç etmek zorunda kalan Mormonlar için esasen bu göç olgusu da Mormon kimliğinin oluşumunda son derece önemli bir etkiye sahiptir. Günün şartları altında Amerika’nın neredeyse bir ucundan diğer ucuna kadar yapılan göç, Mormon dinsel hafızasında son derece kurucu bir rol

²¹⁴ Aktay, “Mormonluk: Amerika’nın Ahir Zamanının Dini ve Azizleri”, **Milel ve Nihal**, c. 1, sa. 2, Haziran 2004, s. 109.

²¹⁵ Bkz. Ek 3, **Resim 13**, s. 179.

²¹⁶ Bkz. Armand L. Mauss, “Refuge and Retrenchment: The Mormon Quest for Identity”, **Contemporary Mormonism**, Ed.: Marie Cornwall, Tim B. Heaton and Lawrence A. Young, Chicago, University of Illinois Press, 1994, s. 24-25.

oynamıştır. Denilebilir ki, bu göç bir dinin kök salabilmesi için gerekli ızdırıp ve çile unsurunu, *Yahudilik'in Diasporası* yahut *İslam'ın Hicret'i* ile kıyaslanabilir bir biçimde Mormonizm'in bütünlüğüne çok köklü bir biçimde yerleştirmiştir.²¹⁷ Mormon ismiyle bütünleşmiş olan bu göç olgusu Mormonlara toplumsal anlamda kolektif bir bilinç ve yapılanma şuuru kazandırmış, kendi aralarında oluşturdukları son derece sağlam dayanışma bağlarını ortaya çıkarmıştır.²¹⁸

Mormonizm'in değişen zaman ve şartlara göre doktrinel yapısında düzenlemelere gitmesinin diğer bir önemli örneğini LDS Kilisesi'nin siyah ırka bakışı ve bu konudaki yaklaşımında gerçekleştirmiş olduğu radikal değişim oluşturmaktadır. LDS Kilise tarihinde siyah ırktan olan kimselere karşı takınılmış olunan dışlamacı tavır bilinen bir gerçektir. Özellikle ikinci Mormon peygamber Brigham Young'ın yaklaşımlarında bütün çıplaklığıyla kendisini açığa vuran bu dışlamacı tutum, esasen kilisenin siyah ırkın yeryüzünde ilk kanı döken Kabil'in soyundan geldiklerine yönelik inancına dayanmaktadır. Bundan ötürü LDS tarihinde uzun yıllar siyah ırktan olan kimselere Tanrı'nın lanetine uğramış insanları gözüyle bakılmış ve bu lanetten dolayı da siyahî kimseler Mormon dinine kabul edilmemişlerdir. Bu tutum doğal olarak siyah ırktan olan kimselerin Mormon Kilisesi'ne karşı ciddi bir öfke duymasına sebep olmuş, ilerleyen süreçte kiliseye yönelik tepkilerin artması, aynı zamanda kilisenin sınırlarını ülke dışına çıkarması ve pek çok siyahî insanla iletişim kurma zorunluluğu kiliseyi siyahîlere karşı takınılan bu tutumun değiştirilmesine zorlamıştır.

Diğer taraftan Amerika'da 1860'lı yılların başlarında meydana gelen iç savaşın²¹⁹ ardından siyahîlerin özgürlüklerini kazanmaları neticesinde Mormonların siyahîlere yönelik dışlamacı tutumları daha bir içinden çıkılmaz hal almış, tüm bu oluşan şartlar neticesinde LDS Kilisesi siyahîlerin de Mormonluğu tercih edebileceklerine dair bir elastikiyet sağlayarak onları kiliseye kabul etmeye başlamıştır. Fakat bununla birlikte yine de siyahîlerin kilise içerisinde yöneticilik ve rahiplik gibi mevkilere gelmelerine imkan tanınmamıştır. Nihayet 1960'lı yıllarda siyahîlerin tüm vatandaşlık haklarını kazanmalarının ardından 9 Haziran 1978

²¹⁷ Aktay, "Mormonlar", *Çağdaş Dünya Dinleri*, s. 425.

²¹⁸ Leone, *Roots of Modern Mormonism*, s. 27.

²¹⁹ "Amerikan İç Savaşı", *Vikipedi*, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Amerikan_%C4%B0%C3%A7_Sava%C5%9F%C4%B1, 19 Şubat 2007.

tarihinde Mormon lideri ve peygamberi Spencer W. Kimball, Tanrı'dan gelen bir vahiyle siyah ırkın üzerindeki lanetin kalkmış olduğunu ve dolayısıyla tüm renklerdeki erkeklerin kilise yönetiminde ve rahipliğinde bulunabileceklerini açıklamıştır.²²⁰

Mormon tarihine bakıldığında rahatlıkla görülebilecek olan “*text-context*” ya da “*metin ve bağlam*” arasındaki diyalektik bağ son zamanlarda ivmesini azaltmış bir şekilde devam etmektedir. Bugün itibariyle Mormonizm özellikle üyelerinin sahip olduğu ahlâki yaşama vurgu yapılarak, daha çok yorum zenginliğine dayanan ve akademik bir dile bürünmeye başlayan bir din olarak ön plana çıkarılmaktadır. Mormon tarihinde özellikle poligami geleneğinin federal hükümet tarafından yasaklanmasının ardından kilisenin almış olduğu karar –yahut peygamberin bu konu hakkında almış olduğunu ifade ettiği vahiy- ve LDS Kilisesi'nin siyah ırka bakışı gibi konularda oluşan konjonktür gereği gitmek zorunda kaldığı köklü değişimler sözünü ettiğimiz metin-bağlam ilişkisine, özellikle de bağlama göre kutsal metinde nasıl bir değişikliğe gidildiğine dair en güzel örnekleri oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi Mormonizm dinsel doktrinlerini zaman içerisinde karşılaşmış olduğu şartlar doğrultusunda, cemaatin başında bulunan peygamberin eliyle - dolayısıyla Tanrısal bir iradeyle- kendince meşru bir düzlemde değiştirme yoluna gitmektedir. Bugün itibariyle sözünü ettiğimiz konular gibi radikal değişikliklere sebep olabilecek yeni faktörlerin oluşmaması dolayısıyla yakın zaman diliminde bu denli büyük değişimleri gözlemlemek oldukça zordur. Sözünü ettiğimiz türden büyük değişimler olmasa da Mormonizm bugün doktrinel anlamda profesyonel teolog ve tarihçilerin eliyle yeniden ve yeniden yorumlanarak “*anlamın yeniden geliştirilmesi*” felsefî açılımıyla kendisini sürekli “*yeniden üreten*” bir din olarak idame ettirmekte ve bu bağlamda hermenötik bilimcilere de çok ciddi bir inceleme alanı sunmaktadır.

Bugün için *yeniden yorumlamanın* en önemli güncel ve pratik örneğini yılda bir defa Nisan ayında gerçekleştirilen *Mormon Genel Konferansı* (General Conferance) oluşturmaktadır.²²¹ Bu konferans dünyadaki tüm Mormonlar için son

²²⁰ Bkz. D&C, Declaration 2; ayrıca bkz. Leone, *Roots of Modern Mormonism*, s. 172; Johanson, *What is Mormonism All About?*, s. 43.

²²¹ Bkz. Ek 3, *Resim 24*, s.185.

derece önem arz etmekle birlikte burada başta kilisenin lider ve peygamberi olmak üzere en üst düzeydeki yöneticiler gündeme ve zamanın problemlerine ilişkin konuşmalar yapmaktadırlar. Sözleri aynı zamanda bir esin ve vahiy ürünü olan peygamberin ve yanındaki havarilerinin konuşmaları yukarıda sözünü ettiğimiz dinsel metnin ve yorumun yeniden üretilmesi noktasında son derece aktif ve etkili bir güce sahiptir.

Bunun yanında bugün LDS kiliselerinde her Pazar yapılmakta olan Pazar ayini toplantıları da söz konusu yeniden üretmeye güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bu seremonide haftalık olarak üyeleri ilgilendiren ya da gündemde olan konular hakkında kilise yetkililerince konuşmalar yapılmakta, var olan problemler güncel bir dille ele alınmaktadır. Dolayısıyla eğer ortada çözüm beklemekte olan bir problem varsa büyümeye imkân bulamadan ortadan kaldırılmakta, gerekliyse teolojik olarak yorumlanmakta ve böylece bir bakıma dinsel kavrama biçimi yepyeni bir açılım kazanmaktadır.²²²

c. Amerikanizm* ve Zion

Mormonizm bizzat Amerika'da ortaya çıkmış ve gelişmiş bir din olarak kendisini her ne kadar Hristiyanlığın özü yahut otantik yorumu olarak tanımlasa da Yasin Aktay'ın ifadesiyle "Amerikalılık bu dinin her yanına sinmiş durumdadır".²²³ Esasen uzun tarihi gelişimi boyunca poligami gibi Amerikan yaşam tarzına son derece aykırı uygulamalarının yanında Mormonizm pek çok özelliği ile tam bir "Amerikalı din" olarak değerlendirilmektedir.²²⁴

Yalnızca dinsel anlamda değil kültürel boyutta da yerli bir minyatür Amerikan kültürü olarak değerlendirilen Mormonluk,²²⁵ Amerikan kültür yapısının öngördüğü birçok özelliği bünyesinde barındırmaktadır. Bizzat Amerikan kültürünün

²²² Bkz. Leone, **Roots of Modern Mormonism**, s. 173.

* "Amerikanizm" kavramı merkezinde "Amerikalılık" veya "Amerikancılık" unsurlarını barındıran algılama biçimi yahut dünya görüşü anlamlarında kullanılmaktadır.

²²³ Aktay, "Mormonlar", **Çağdaş Dünya Dinleri**, s. 424.

²²⁴ Bkz. Merlin B. Brinkerhoff, Jeffrey C. Jacob, and Marlene M. Mackie, "Religious Tolerance: Mormons in the American Mainstream", **Dialogue: A Journal of Mormon Thought**, c. 20, sa. 3, Fall 1987, s. 90.

²²⁵ Nels Anderson, **Desert Saints**, Chicago, University of Chicago Press, 1966, s. xiv. Ayrıca bkz. John L. Sorenson, "Mormon World View and American Culture", **Mormon Culture**, Salt Lake City, New Sage Books, 1998, s. 81.

doğuşunda olduğu gibi yepyeni bir kimlik oluşumu fikri esasına dayalı Mormonizm, kültürel yapılanmasını üçlü bir sacayağı üzerine inşa etmektedir. Bunlar Tanrı'nın toplum içerisinde kurulmasını öngördüğü Tanrı Krallığı'nı esas alan bir *teoloji*, bu teolojinin merkezi konumunda bulunacak olan bir toprak bütünü, yani bir *Zion* ve bu zion toprağında kurulması öngörülen, dışarıdan bağımsız ve kendi başına yetebilen, tüm gereksinimlerini karşılayabilecek güce sahip bir toplum, bir *Tanrı Halkı* oluşturulmasıdır.²²⁶

Yukarıda tarihsel süreçlerine değindiğimiz şekilde, Mormonlar dinlerini özgürce ve kendilerine ait teokratik bir yönetim altında yaşayabilmek, diğer bir deyişle Tanrı Krallığı'nı tesis edebilmek için peygamber Brigham Young'ın Tanrı tarafından yönlendirilmesiyle kendileri adına Zion toprağı olarak Salt Lake vadisini yurt edinmişlerdir. Esasen kuzeyden güneye tüm Amerika'nın kendileri için Zion olduğuna inanan, hatta Tanrı'nın tüm kıtalar içerisinde Amerika kıtasını bizzat kendi eliyle seçmiş olduğuna inanan Mormonlar²²⁷ Salt Lake City şehrine ayrı bir önem atfetmekte, burayı kendileri için *özgürlüğün başkenti* olarak telakki etmektedirler. Yer sorununun çözümlenmesiyle birlikte kültürel yapılanma bağlamında zaten Tanrı Krallığı anlayışına dayalı bir teolojiye sahip olan Mormonizm, ikinci unsur olan bu teolojiye pratik düzlemde geçerlilik kazandırılacak Zion toprağı bulma gereksinimini de karşılamış olmaktadır.

Böylece sözü edilen üçlü sacayağının iki bloğu oluşturulmuş, dolayısıyla son kısım olan Zion'daki Tanrı Halkı'nın hazırlanması aşamasına geçilebilecek bir zemin oluşturulmuştur. Bu noktadan sonra ise Tanrı Krallığı'nı oluşturacak kimselerin sürekli üreterek ve çaba göstererek gelişmiş yepyeni bir toplum, daha doğrusu bir Tanrı halkı oluşturması ve oluşturulan bu toplumun da hiçbir harici desteğe gereksinim duymaksızın ikâme edilmesi gerekmektedir.

İşte bu noktada Amerikan toplumunun genelini kapsayan Protestan ahlâkının öngörmüş olduğu sürekli çalışma ve üretme anlayışı Mormonizm tarafından benimsenmiş ve daima teşvik edilen önemli bir husus haline gelmiştir. İkinci Mormon peygamberi Brigham Young önderliğindeki Mormonlar bugün yaşamakta

²²⁶ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 51.

²²⁷ Winthrop S. Hudson, **Religion in America**, New York, Charles Scribner's Sons, 1973, s. 192; ayrıca bkz. Fischer, **Portrait of a Prophet**, s. 185.

oldukları Salt Lake bölgesine daha ilk gelişlerinde bizzat peygamberin direktifiyle adetâ birer *bal arısı* gibi çalışmışlar, ortaya konulan bu çalışkanlık ve üretkenlik de şekillenmekte olan Mormon kimliğinin ana unsuru haline gelmiştir. Zira ileride değineceğimiz gibi bugün kullanılmakta olan Utah eyalet bayrağında dahi Mormonlara özgü bu çalışma ve üretme azmi *arıkovanı* simgesi ile ifadesini bulmaktadır. Bununla birlikte Mormonlar kendileri için Tanrı Krallığı'nın diğer bir deyişle Zion'un kurulacağı topraklar olan bu yerleşim yerini kendi dinsel öğretileri ve peygamberlerinin sunmuş olduğu şehir planı doğrultusunda oluşturmuş, böylece adetâ kurulan yeni şehre de dinsel bir kimlik kazandırmışlardır. Örneğin şehrin tüm koordinatları sıfır noktasına Mormon tapınağının kurulması ve bu noktadan itibaren dört ana yön doğrultusunda diğer noktaların konumlandırılması şekliyle oluşturulmuştur.²²⁸ Dolayısıyla bugün Salt Lake City şehrinde ele aldığınız her hangi bir adres sizlere o noktanın Mormon tapınağı ile arasındaki uzaklığı net olarak verebilmektedir.²²⁹ Bu tutumun zihinsel geri planında Mormonların mekanın *kutsal*la ilişkilendirilmesi adına tapınağın adeta dünyanın merkezinde (Salt Lake City) konumlandırılması kabulü yahut algısının bulunduğu göz önünde bulundurulmalıdır.²³⁰

Yine Protestan ahlâkıyla özdeşleştirilebilecek bir başka unsur olan *iş ahlâkı* konusunda da Mormonlar sahip oldukları hassasiyetleri ve iş yaşamındaki dürüstlükleri ile tüm ülke çapında kendilerinden söz ettirmektedirler.

Diğer taraftan politik konularda son derece devletçi, milliyetçi ve ülke çıkarlarının sonuna dek savunulması yönünde tavır alan Mormonlar özellikle 11 Eylül tarihinde gerçekleştirilen New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin bulunduğu İkiz Kuleler'e yapılan saldırı sonrasında Amerika'nın Ortadoğu politikalarını desteklediklerini daha yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır. Esasen Mormonlar için Amerika'da yaşayan, devletine ve milli çıkarlarına bu denli bağlı ikinci bir sosyal grubun olmadığını söylemek muhtemelen yanlış bir ifade

²²⁸ Bkz. Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 38. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mircea Eliade, **Kutsal ve Dindışı**, s. 13-28 ve 39-46.

²²⁹ Örneğin bulunduğunuz yerin adresinin 700 South 300 East olması durumunda, bu sizin Mormon Tapınağı'na yedi blok güney ve üç blok da doğu istikametinde uzak olduğunuzu göstermektedir. (Her bir blok arası yaklaşık yüz metre olarak belirlenmiştir.)

²³⁰ Michael Hicks, "Poetics/Noetics The Salt Lake Temple", **Sunstone**, c. 13:1, sa. 69, January 1989, s. 43.

olmayacaktır. Gerçekten de Amerika'nın tanıdığı özgürlükler bağlamında kendilerine verilen serbest bir biçimde dinlerini yaşayabilme ve hareket edebilme imkânına her seferinde minnettar olduklarını vurgulayan Mormonlar gerek yasalara uygun bir yaşam sürme ve gerekse ülke politikalarına sahip çıkma ve destekleme konularında son derece devletçidirler. Sahip oldukları bu vatansever ve devletçi yapıları Mormonları özellikle FBI ve CIA gibi önemli Amerikan güvenlik kurumlarında tercih edilen kimseler kılmaktadır.²³¹

Mormonizm'in sözünü ettiğimiz bu devletçi yapısı esasen *Mormon Amentüsü* olarak da isimlendirebileceğimiz "*The Articles of Faith*" de bulunan, krallara, başkanlara ve yönetimi altında bulunulan tüm kanun yapıcılara katıksız itaati emreden doktrinel bir dayanaktan ileri gelmektedir.²³² Bu doktrinel dayanak Mormonları yaşadıkları tüm ülkelerde bağlı oldukları devlet otoritesine ya da siyasi iradeye itaate sevk etmekte ve bu da onları dâima otoriteyle barışık ve devletçi bir yapıya zorlamaktadır. Bu bağlamda Utah'ın istatistiklerde Amerika'da en az suç işlenen, yasaların en disiplinli olarak icra edildiği ve sakinlerinin örnek birer Amerikan vatandaşı olarak gösterildiği eyalet olması gerçekten de kayda değer bir noktadır.²³³

Mormonizm'in dikkat çeken özelliklerinden birisi de geleceğe dair sürekli umut dolu bir bakışa sahip oluşu, bağlılarını daima pozitif düşünmeye sevk edişi ve bununla birlikte akıl, bilim ve teknolojiyle barışıklığıdır. Esasen tarih boyunca gericilik, ilkelik ve içe kapanıklılık gibi ithamlarla sürekli aşağılanan ve toplum tarafından dışlanan bir hareket olması dolayısıyla Mormonizm'in moderniteyle, bilim ve yenilenmeyle barışıklığı, kendisini dışa açma, tanıtmaya, bu sayede üzerindeki tarihsel önyargıyı ortadan kaldırma çabası olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde Mormonların gerek bireysel gerekse kurumsal düzeyde sürekli diyalog faaliyetlerine vurgu yapması da sözü edilen aynı amaç doğrultusunda anlaşılabilmektedir.

²³¹ Johanson, **What is Mormonism All About?**, s. 44, 68. Bkz. Robert Gottlieb & Peter Wiley, **America's Saints**, New York, G.P. Putnam's Sons, 1984, s. 234.

²³² **Art. of Faith 12**: "Biz krallara, başkanlara, yöneticilere, yargıçlara bağlı olup yasalara uymamız gerektiğine, yasalara saygı gösterip desteklememiz gerektiğine inanıyoruz."

²³³ Johanson, **What is Mormonism All About?**, s. 101.

d. Semboller: Kimliğin İzdüşümleri

Bir din, kültür ya da toplumsal kimliğin ortaya konmasında en etkin yollardan biri hiç kuşkusuz söz konusu kültür ya da kimliğe ait olan bir takım sembollerin deşifre edilmesidir. Amerikan toplum yapısı içerisinde başlı başına bir din ve alt kültür olarak değerlendirilen Mormonizm de hemen hemen bütün diğer din ya da kültürlerde olduğu gibi kendine özgü bir takım sembollere sahiptir. Bu bağlamda Mormonizm'e ait en önemli sembollerin başında Mormonların dünya merkezleri yahut zion topraklarını oluşturan Salt Lake City şehrindeki Mormon tapınağı gelmektedir.²³⁴ Mormonların mimarisinden duvar resimlerine kadar pek çok hususta bir çok sembolik figürle donatılmış bu tapınağa deyim yerindeyse Müslümanların Kabe'ye verdikleri değer oranında önem atfettikleri ifade edilebilir.

Duvarları granitten olan bu tapınağın mimari olarak Mormonların ilk inşa ettikleri Nauvoo tapınağına benzediği ifade edilmektedir. Mormonlar tapınakları *Tanrı'nın Evi* ve aynı zamanda *Üniversitesi* (The University of God) olarak görürler. Buradan hareketle kendileri de Tanrı'nın seçilmiş öğrencileri olmakta ve sözü edilen bu üniversitede Tanrı bilgisine ulaşmak adına her yaştan insana düzeyine göre eğitim verilmektedir.²³⁵ Mormon inancında tapınak Tanrı'nın ezeli ve ebediliğinin de yeryüzündeki bir sembolü olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Salt Lake City şehrindeki tapınağın duvarlarının yapımında zaman içerisinde aşınma, eskime ve yıpranmaya karşı en dayanıklı maddelerden biri olan granitin seçilmiş olması da bu düşüncenin bir uzanımı olarak değerlendirilebilmektedir.²³⁶

Tapınağın en üst ya da tepe noktasında altından yapılmış elinde bir borazan yahut boru tutan *Melek Moroni* heykeli bulunmaktadır.²³⁷ Moroni'nin elinde tutmuş olduğu boru esasen Yahudi geleneğindeki şofarla²³⁸ özdeşleşen bir nesne olmakla birlikte Yahudilerce yılbaşı günü olarak kutlanan ve aynı zamanda da Tanrı'nın yargı

²³⁴ C. Mark Hamilton, "The Salt Lake Temple: A Symbolic Statement of Mormon Doctrine", **The Mormon People**, Ed. Thomas G. Alexander, Provo-Utah, Brigham Young University Press, 1980, s. 103. Ayrıca bkz. Ek 3, **Resim 11**, s. 178.

²³⁵ Ardeth Greene Kapp, **The Temple Our Home Away From Home**, Salt Lake City, Deseret Book, 2003, s. 147.

²³⁶ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 22.

²³⁷ Bkz. Ekler, **Resim 12**, 179.

²³⁸ **Şofar**: Yahudi dinsel objeleri arasında önemli bir yere sahip olan ve dinsel törenlerle önemli günlerde çalınan bir tür boru. Şofar, koç, keçi ya da geyik boynuzundan yapılır, sığır boynuzu asla kullanılmaz. Bkz. "Şofar", Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 355.

günü olarak kabul edilen Roş Aşana'ya (Rosh Hashanah)²³⁹ kadar uzanmaktadır. İşte Mormon inancının en önemli sembollerinden biri olan melek Moroni'nin elinde tutmuş olduğu bu boru Yahudi geleneğindeki şofara öykünülerek ortaya çıkmış bir simge olup, Yahudilerin bu gününe benzer bir biçimde, geçmişi sorgulama, Tanrı'dan af ve merhamet dileme gibi anlamları açığa çıkarmaktadır. Bununla birlikte zamanın sonuna doğru yaklaşıldığına, başka bir ifadeyle içinde bulunulan zaman diliminin *son zaman* ya da *ahir zaman* olduğuna, dolayısıyla tüm insanlığın bir an önce tövbe ve pişmanlıkla Tanrı'ya dönmesi gerektiğine gönderme yapmaktadır.²⁴⁰ Bu bağlamda Mormon kilisesinin resmi ismi olan “İsa Mesih'in *Ahir Zaman* Azizleri Kilisesi” kavramı da bu temel sembolle birlikte zihinlerde uyandırılan anlamı pekiştirmede önemli bir işlev görmektedir.

Mormonizm'de melek Moroni ikonu en belirgin sembollerden biri olmakla birlikte pek çok Mormon kilisesinde yine Moroni'nin peygamber Joseph Smith'i ziyaretini, ona Tanrı'nın vermiş olduğu misyonu bildirmesini ve Mormon Kitabı'nın aslı olan altın levhaları kendisine verişini konu alan resim ve tablolar kullanılmaktadır.

Mormonizm'de Hristiyanlıktan farklı olarak *haç* simgesi kullanılmamaktadır. Çünkü Mormonlara göre haç sadece İsa Mesih'in acı çekerek can vermesinin bir ifadesi olarak görülmektedir, dolayısıyla Hristiyanlık için kadim bir sembol olan haç Mormonlar için esasen olumsuz bir anlam çağrıştırmaktadır. Başka bir şekilde ifade edecek olursak Mormonizm yeniden yapılanmacı, ihyâcı ve restore edici kimliğini Hristiyanlığın bu anahtar figürü üzerinde yapmış olduğu değişikliklerle bir kere daha ortaya koymaktadır.²⁴¹

Mormonizm'de melek Moroni'den sonra kullanılan ve aynı zamanda Mormonların anavatanı olarak kabul edilen Amerika'nın Utah eyaletini de simgeleyen diğer bir önemli sembol *arı kovanı*dır. Bu sembol gerek işgücü, endüstri ve gerekse toplumsal dayanışma bağlamında Mormonları sosyal anlamda temsil eden

²³⁹ **Roş Aşana:** Yahudilikte Tışri ayının ilk ve ikinci günü kutlanan bir çeşit yılbaşı festivali. Roş Aşana, şofar çalma günü ya da Yargı Günü olarak da adlandırılır. Yahudiler bugünde tanrının insanları yargıladığına ve gelecekteki kaderlerini belirlediğine inanırlar. Bu günden sonraki on gün “pişmanlık dönemi” olarak adlandırılır ve bu süre zarfında günahlarından pişman olup tövbe edenlerin bağışlanılacağına inanılır. Bkz. “Roş Aşana”, Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, s. 323.

²⁴⁰ Bkz. **D&C**, 20: 13-15.

²⁴¹ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 57.

bir figür olarak belirlemektedir. Arıların ortak bir lider önderliğinde aynı amaca hizmet etmek üzere tüm gayretleriyle çaba sarf etmeleri fikri esasına dayanan bu anlayışla Mormonlar yaşadıkları bölge olan Utah'ı bir *Arıkovanı* gibi görmekte ve ortaya koydukları üretim ve çalışkanlıklarıyla kendilerini adetâ arılarla özdeşleştirmektedirler.²⁴² Bugün hâli hazırda kullanılmakta olan Utah eyalet bayrağı bu simgelemi tüm çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.²⁴³ Buna göre mavi bir alan üzerinde eyaletin mührü bulunmakta, mührün ortasında arı kovanı ve kovanın her iki tarafında da zambaklar yer almaktadır. Zambaklar barışı temsil etmektedir. Kovanın üst kısmında *sürekli çaba* anlamında kullanılan ve eyalet sloganı yahut parolası olan “industry” ifadesi bulunmaktadır. Bayrak üzerinde bu semboller kuşatan çift taraflı Amerikan bayrağı ise Mormonlarca ülkelerine verdikleri sonsuz desteği ifade etmektedir. Bayrağın en üst noktasında bulunan *Amerikan kartalı* ise barışta ve savaşta korunmayı temsil etmektedir. Bunlara ilâveten bayrak üzerinde yazılı olan 1847 tarihi Utah'ın Mormonlarca kuruluşunu, 1896 tarihi ise eyaletin Birleşik Devletler'e katılımını belirtmektedir.

Görüldüğü gibi Mormonizm'de başlıca iki sembol ağırlıklı olarak ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi melek Moroni figürüdür, ki bu Mormonizm'in teolojik boyutunu ortaya koymaktadır. İkincisi ise Arıkovanı figürü olup, bununla da Mormonizm'in dış dünyaya dönük seküler ve sosyal yanı sembolize edilmektedir. Simge yahut sembollerde bu şekilde yansımaları bulan Mormonizm böylece adetâ ruh ve beden gibi çift boyutlu, tam ve eksiksiz bir toplum kimliğini oluşturmuş olmaktadır.²⁴⁴

²⁴² Bkz. Hanks, **A.g.e.**, s. 57.

²⁴³ Bkz. Ek 3, **Resim 21**, s. 183.

²⁴⁴ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 58. Mormonizm'deki sembolik ifadeler için ayrıca bkz. John D. Charles, **Endowed from On High**, Utah, Horizon Publishers, 1997, s. 41-69 ve Truman G. Madsen, “The Role of Religious Symbolism: East and West”, **Mormonism**, Ed. F. LaMond Tullis, Provo-Utah, Brigham Young University Press, 1978, 207-223.

B. Sosyal Adalet

1. Toplumsal Dayanışma

Mormon yaşamını zengin ve bütüncül kılan en önemli özelliklerin başında birincisi dış dünyaya açıklıkları, teknoloji ve bilimle barışıklıkları, ikinci olarak da özellikle Utah örneğinde görülebileceği gibi sahip oldukları “eşit toplum” ya da başka bir deyişle “sınıfsız toplum” anlayışları gelmektedir. Bu anlayış doğrultusunda Mormonlar için hedeflenen en büyük ideâl hiç kuşkusuz zengin ve fakir insanlar arasındaki ekonomik uçurumun ortadan kaldırılması, orta sınıfın olabildiğince genişletilerek sınıfsız bir toplum düşüncesinin hayata geçirilmesi gelmektedir.²⁴⁵ Elit olmayı ancak ruhsal ve manevi gelişim bağlamında kabullenen Mormonlar olgun ruhlardan örülü homojen bir toplumsal model ideâline bağlılıklarını deklare etmektedirler.²⁴⁶

Bu ideâlin toplumsal anlamda gerçekleştirilebilmesinin en önemli öncülü hiç kuşkusuz bireysel anlamda dayanışmaya önem verme, toplumun diğer üyeleriyle paylaşımsal bir ilişki kurma ve bulunulan mevkide *en iyi* olabilme düşüncesinin varlığıdır. Bu bağlamda Mormon liderlerin, eğitimcilerin ve toplumsal yapının temel kurumu olan aile içindeki ebeveynlerin sürekli üzerinde durdukları konulardan biri “*iyi bir Mormon olmak*”lığın ne anlama geldiğidir. Buna göre iyi bir Mormon her şeyden önce tüm insanları Tanrı ailesinin üyeleri olmalarından ötürü kardeşleri olarak görmeli ve her nerede bulunursa bulunsun orada en üst noktaya kilitlenmeli ve örnek bir lider olmayı amaçlamalıdır. Böylece elinde tutmuş olduğu konum itibarıyla kendi değerlerini Mormon olmayan kimselere çok daha rahat ve iyi bir biçimde gösterebilecek, dolayısıyla Tanrı halkına ve Zion’a en iyi bir biçimde hizmet etmiş olacaktır.²⁴⁷

²⁴⁵ Leone, **Roots of Modern Mormonism**, s. 148.

²⁴⁶ Armand L. Mauss, “Culture, Charisma, and Change: Reflections on Mormon Temple Worship”, **Dialogue: A Journal of Mormon Thought**, c. 20, sa. 4, Winter 1987, 78.

²⁴⁷ O’Dea, **The Mormons**, s. 220-221.

Mormonlar için başkalarına hizmet etmek bizzat İsa Mesih'in öğretilerinin temelini oluşturmaktadır.²⁴⁸ Bu sebeple tüm LDS kilise üyeleri *kurtarıcının* öğrencileri olarak komşularına ve içlerinde bulundukları topluma hizmet etmeye teşvik edilirler.

Mormon dininin ön görmüş olduğu ibadetlerin önemli bir kısmı kilise üyelerinin gerek kişisel maneviyatlarına yönelik gelişimi öngörürken diğer taraftan ekonomik anlamda Mormon toplumunun kalkınmasını ve iyileştirilmesini sağlamaya yönelik bir açılım sunmaktadır. Örneğin daha önceki bölümlerde ele aldığımız *öşür* (*tithing*) ve *oruç bağışı* uygulamaları sözü edilen bu duruma en güzel örnekleri oluşturmaktadır.

İfade edildiği gibi Mormonizm, LDS kilise bağlısı her üyenin yıllık olarak kazanmış olduğu gelirinin onda birini kiliseye bağış olarak vermesini öngörmektedir. Böylece kilise gerçekten büyük miktarlarda gelir sağlamış olmakta ve bu sağlanan gelirlerle de yeni kiliselerin yapımı, eğitim faaliyetleri, kiliseye ait dökümanların farklı dillere çevrilmesi ve misyonerlerin maddi olarak desteklenmesi gibi pek çok alanda yatırımlar yapmaktadır.

Öşürün daha çok LDS Kilisesi'nin küresel ölçekteki hedeflerine hizmet etmesinin yanı sıra Mormonların her ayın ilk Pazar günü tuttıkları oruç gününün yemedikleri iki öğün miktarını içeren ve "*oruç bağışı*" olarak adlandırılan bir diğer finansal geliri de doğrudan Mormon toplumunun ekonomik kalkınması adına kullanılmaktadır. Buna göre her Mormon üye yememiş olduğu ve oruçla geçirdiği asgari iki öğünün karşılığı olan parasal miktarı kilise görevlisine teslim ederek toplumsal kalkınma ve gelişmeye ortak olmaktadır.

Tüm bunların yanında kilise, kendi kendine yeten bir toplum idealine hizmet etmek amacıyla, 1936 yılında esasen kökleri Joseph Smith'in düşüncelerine dayanan bir Refah Programı'nı (Welfare Program/Plan) hayata geçirmiş ve zaman içerisinde bu sistemi zenginleştirerek bu günlere taşımıştır.²⁴⁹ Bu bağlamda en büyüğü Salt Lake City'de bulunan ve Welfare Square²⁵⁰ olarak adlandırılan, içerisinde un, konserve, süt ürünleri gibi temel ihtiyaç malzemelerinin üretiminin yapıldığı bir

²⁴⁸ Bkz. **Mosiah**, 2: 17: "...insanlara hizmet ettiğiniz zaman yalnızca Tanrınıza hizmet edeceğinizi öğrenebilmeniz için söylüyorum."

²⁴⁹ O'Dea, **The Mormons**, s. 216.

²⁵⁰ Bkz. Ek 3, **Resim 22-23**, s. 184.

kompleks bulunmaktadır. Bir çeşit *açık market* görevi görmekte olan bu tesislerden ihtiyaç sahibi kilise üyelerine nakdi ve ayni yardımlar yapılmaktadır. Örneğin ihtiyaç sahibi bir LDS kilise üyesi bu kuruma gelerek kiliseden refah yardımı talebinde bulunduğu, kilise bu talepte bulunan ihtiyaç sahibinin kendi kendini idare etmeye yetecek düzeye gelene kadar ihtiyaçlarını karşılamakta ve ona yardımda bulunmaktadır. Bu yardımlar aynı zamanda üyelerin eğitimlerini ilerletmelerine, mesleki becerilerini geliştirmelerine, kendi finansmanlarını sağlamalarına, gıda üretiminde bulunup, depolamalarına kadar hem fiziksel, hem de duygusal ve manevi anlamda sağlıklı olmalarını kuşatan geniş bir çerçeveye sunmaktadır.

Oldukça geniş bir alan üzerine kurulu olan, sözü edilen bu kompleksin içerisinde un, ekmek, konserve, kutu ve süt ürünleri fabrikaları, ihtiyaç sahibi kilise üyelerine yardım edilebilmesi adına bir iş bulma kurumu, yine ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmak üzere toplanan elbise yardımlarından oluşan bir süpermarket ve tüm bu yapılan yardım ve faaliyetleri idare ve organize eden bir de Bishop Store kurumu bulunmaktadır.

Kurulan bu kompleksin 1944 Nisan'ına kadar sahip olduğu tarla ve çiftlikler, kömür ocakları ve fabrikalarıyla birlikte 2.500.000 dolar değerinde bir gayrimenkule sahip olduğu, bunun yanı sıra 1947 yılına kadar 1.500 yardım projesinin tamamlanarak bu projeler kapsamında yaklaşık 300.000 insana yardımda bulunulduğu ifade edilmektedir. Uzun bir geçmişe dayanan bu proje halen tüm canlılığını korumakta ve bu gün itibarıyla de LDS Kilisesi'nin en önemli organizasyonlarından birini oluşturmaktadır.²⁵¹

Kilisenin sahip olduğu on binlerce hektarlık arazi ve tarlalardan elde edilen tahıl ürünleri ilk olarak Refah (Welfare) Sistemi içerisindeki sözü edilen bu fabrikalara getirilerek işlenmektedir. İşlenen ve paketlenen ürünler Salt Lake City başta olmak üzere dünyanın pek çok bölgesindeki yardıma muhtaç kilise üyelerini desteklemek ve onlara kısmen de olsa yardımda bulunulması amacıyla gerekli görülen bölgelere gönderilmektedir. İfade edildiği kadarıyla bugün itibarıyla Etiyopya gibi pek çok fakir Afrika ülkesi LDS Kilisesi'nin bu *Refah Programı*

²⁵¹ Bkz. O'Dea, **The Mormons**, s. 218-219.

kapsamına alınmış olup buralara doğrudan gıda ve temel ihtiyaç yardım sevkiyatı yapılmaktadır.

Bu programın aksamadan yürütmesinin en çarpıcı tarafı ise pek çok kilise üyesinin haftanın belirli saatlerini hizmet maksadıyla bu komplekse gelip üretime yardımda bulunmak üzere ayırmalarıdır. Örneğin her hangi bir kilise üyesi kendi haftalık programı içerisinde hangi saatlerin hizmete müsait olduğunu Refah (Welfare) Planı yetkilisine bildirmekte, o da kendisine gelen tüm zaman çizelgelerini ve hizmet taleplerini göz önünde bulundurarak iş akışını belirli bir düzene sokmaktadır.²⁵²

Gerek bu Refah Programı'nın yetkilileri ile görüşmelerimiz sırasında almış olduğumuz bilgiler doğrultusunda, gerekse bizzat kilisenin resmi internet sitesinde ifade edildiği kadarıyla 2000 yılı içinde binlerce gönüllü kilise üyesinin bu sistem içerisinde yaklaşık iki yüz bin saat bu işleyişe ve üretime katkıda bulundukları belirtilmektedir.²⁵³

Diğer taraftan Mormon Kilisesi israfın önüne geçmek, böylelikle toplumsal kalkınmaya ivme kazandırmak ve aynı zamanda olası bir ekonomik krizde idâri yönetime yardımcı olabilme düşüncesiyle kilise üyelerini gıda stoğu yapmaya özendirmektedir. Böylelikle hemen tüm Mormon ailesinin evinde en az birkaç aylık gıda ihtiyaçlarını karşılayacak gıda stoğu bulunmakta, olası bir kıtlık yahut kriz durumunda toplumsal rahatlamayı sağlayacak gerekli donanım sağlanmış olmaktadır.²⁵⁴

LDS Kilisesi Refah Programı'nın yanı sıra dünya genelinde birçok insânî yardım projesinde de aktif olarak yer almaktadır. Örneğin kilisenin sponsorluğunda gönüllü bir organizasyon olarak kurulmuş olan *Ahir Zaman Azizleri Yardımlaşma Cemiyeti* çeşitli insânî yardımlarda bulunmak amacıyla yerel yönetimlerle ve sivil toplum organizasyonlarıyla iş birlikleri yapmakta; kıtlık, deprem ve sel gibi

²⁵² Welfare Square'de yaptığımız incelemelerimiz sırasında bir çok sivil kilise üyesinin un çuvallamaktan, konserve üretimine ve ekmek yapımına kadar pek çok birbirinden farklı alanda gönüllü olarak çalıştıklarına, kompleksteki daimi işçilere yardımda bulunduklarına tanık olduğumuzu ifade edebiliriz.

²⁵³ Bkz. (Çevrimiçi) http://www.lds.org/portal/site/LDSOrg/menuitem.b12f9d18fae655bb69095bd3e44916a0/?vgnnextoid=2354fccf2b7db010VgnVCM1000004d82620aRCRD&locale=0&sourceId=01e6759235d0c010VgnVCM1000004d82620a___&hideNav=1, 19 Mart 2007.

²⁵⁴ Dennis and Marti Lythgoe, **You're A Mormon Now**, s. 35.

felaketlerde ihtiyaç sahiplerine gerekli olan yardımı sağlama noktasında faaliyet göstermektedir. Bu yardımlar esnasında esasen her biri bir Mormon misyoneri olan kilise üyeleri kendi inançlarını insanlara aktarmaya gayret göstermektedir. Benzer bir biçimde farklı bölgelerde bulunan eğitimli kimi misyonerler de bölge halkına ihtiyaç duydukları zirâî, tıbbî ve çeşitli iş becerileri konularında bilgilendirici kimi girişim ve aktivitelerde bulunmaktadır.

C. Ahlâk

1. Bireysel ve Toplumsal Ahlâk

Mormonlar gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda ahlâki yapıya oldukça önem vermektedirler. Çocuk yaşlardan itibaren aile içerisinde, okullarda, kilisede ve muhtelif toplantı ve derslerde ahlâkîliğin faziletleri ve erdemleri konusunda sürekli bir eğitime tabi olan Mormonlar bu özellikleri ile ülke genelinde kendilerinden söz ettirmektedirler.

Bilgelik ya da erdemlilik bireysel anlamda Mormonlarca daha çok bedenî yapılması gereken veya yasaklanan davranış biçimlerine itaat etmek şeklinde anlaşılmaktadır. Bu bağlamda başta sigara ve alkol olmak üzere insan vücuduna zarar veren hiçbir maddeyi kullanmayan Mormonlar, çay, kahve ve kola gibi içerisinde kafein barındıran tüm içeceklerden uzak durmaktadırlar. Bilgelik sözü (Word of Wisdom) tanımlamasıyla formüle edilen ve insan bedeninin ilâhî ya da tanrısal bir mahiyete sahip olduğuna, dolayısıyla onun sürekli korunması gerektiğine dair inanca dayanan bu perhiz uygulaması sayesinde Mormonlar,²⁵⁵ bir taraftan da Amerika Birleşik Devletleri'nde eyalet itibarıyla en sağlıklı toplumsal bütünü oluşturmaktadırlar.

Dinsel bir hareket olarak Mormonizm Amerikan toplumu içerisinde her ne kadar dışlanan, kabul görmeyen bir yapı arz etmekteyse de Mormonlar kürtaj, pornografi, eşcinsellere yönelik oluşturulması öngörülen *eşit haklar* yasa tasarıları, Marksizm gibi dinselliği dışlayan ideolojiler ve yaratılış teorisini yadsıyan eğitim müfredatlarının protestosu gibi birçok toplumsal konuda diğer dini gruplarla ortak girişimlerde bulunmaktadır. Bu grupların başında Amerika'da oldukça hakim olan

²⁵⁵ D&C, 8-9.

Muhafazakar Hristiyan Sağ olarak tanımlanan Evanjelikler gelmektedir. Zira Evanjelikler sözü edilen konulardaki hassasiyetlerini sahip oldukları kilise ve iletişim ağları ile ülke gündemine taşıyabilecek önemli bir potansiyele sahiptirler. Bu bağlamda Mormonlar teolojik farklılıklarını bir kenara bırakıp bu son derece etkili toplumsal güce iştirak ederek ahlâkî anlamda hassasiyetlerini ortaya koymakta, böylelikle dinsel değerlerinin toplumsal yaşama dönük uzanımlarını Amerikan halkına ifade etme imkânına da kavuşmaktadırlar.²⁵⁶

Mormonizm'in insan yaşamına gösterdiği hassasiyet ve önemin dışa vurumu olarak varlık kazanan kürtaj karşıtlığına benzer şekilde Mormonlar nükleer silahlanma konusunda da son derece duyarlı bir bilince sahiptirler. İnsan yaşamını hangi düzeyde olursa olsun yok etmeye yönelik tüm uygulama biçimleri Mormonlar için ahlâkî zâfiyetin göstergesi anlamına gelmektedir.²⁵⁷ Bu bağlamda nükleer silahların üretimi, yaygınlaşması, taşınması ve teşvîki gibi insan yaşamını tehdit eden silahlanmanın tüm biçimlerini şiddetle eleştiren Mormonlar nükleer silahlanmayı *şeytanın dünyadaki en gerçek ve görünür şekli* olarak tanımlamaktadırlar.²⁵⁸

Bunun yanında geliştirilen bir kavram olarak “Sosyal İncil” (Social Gospel) tanımlaması Mormonlarca dinin sunmuş olduğu değerler ve erdemlerin sosyal yaşamda üretilmesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Başka bir deyişle dini öğretilerin sosyal yaşama bürünmüş canlı bir toplumsal bünye olarak algılanmasına karşılık gelen Sosyal İncil “komşu haklarının gözetilmesi” dinsel prensibinden başlayarak en geniş anlamda “Tanrı Krallığı’nın dünyada ikâme edilmesi”, “Tanrısal babalığın ve insanlığın kardeşliğinin” inşa sürecine göndermede bulunmaktadır. Aynı zamanda toplumsal değişimlerin ahlâkî değerlerden bağımsız olmaması gerekliliğine işaret eden bu süreç içerisinde Mormonlar yukarıda sözünü ettiğimiz Amerika’da ahlâkî konulardaki hassasiyetleriyle kendilerinden söz ettiren Evanjelik Hristiyanlardan oluşan “Moral Majority” (Ahlâkî Çoğunluk) gibi sivil toplum

²⁵⁶ Brinkerhoff, Jacob and Mackie, “Religious Tolerance: Mormons in the American Mainstream”, **Dialogue: A Journal of Mormon Thought**, c. 20, sa. 3, Fall 1987, s. 91.

²⁵⁷ Courtney Campbell, “Social Responsibility and LDS Ethics”, **Sunstone**, c. 9, sa. 2, Autumn 1984, s. 12.

²⁵⁸ Edwin B. Firmage, “Discipleship in The Nuclear Era”, **Sunstone**, c. 11:1, sa. 57, January 1987, s. 8-10.

kuruluşlarıyla yakın temaslar kurmakta ve zaman zaman birlikte hareket etmektedirler.²⁵⁹

Mormonlar tüm sosyal ilişki biçimlerinin insan yaşamındaki etki ve önemini göz önünde bulundurarak özellikle gençler için *kontrollü aktiviteler* düzenlemektedirler. Bir takım partiler, dans etkinlikleri, tiyatro yahut sinema aktiviteleri kilise yetkililerince özendirilmekte ve teşvik edilmektedir. Diğer taraftan sözü edilen dans içerikli pek çok organizasyon aynı zamanda kilisenin Mormon olmayan gençlerle temas sağlamasının da bir aracı olmaktadır. Bu tür ahlâki açıdan sakınca görülmeyen eğlencelerde Mormonlar için yasaklanan içeceklerin bulundurulmamasına özellikle dikkat gösterilir.²⁶⁰

Mormonlar toplumsal ahlâk bağlamında “İnanç Bildirisi”nde (Articles of Faith) yer verdikleri gibi her nerede olurlarsa olsunlar bağlı bulundukları idareye sonsuz bağlılıklarını ortaya koymaktadırlar. Bu sayede toplumsal huzursuzluk ve karmaşanın karşısında devletçi bir tavır içinde bulunan Mormonlar idari erke itaat, teşrif ve desteği ahlâkî bir yükümlülük olarak algılamaktadırlar.²⁶¹

Sosyal yaşamın cemaat içine dönük yüzünde oldukça muhafazakâr bir çizgi izleyen Mormon toplumunda bireyler İlâhî Baba’nın ailesinin birer ferdi olarak birbirlerine kardeş (brother and sister) olarak bakar ve buna uygun davranışlarda bulunurlar.²⁶²

Diğer taraftan ahlâki kural ve düzenlemelere muhalif bir tutumda bulunan kilise üyesine bir takım yaptırımlar uygulanabilmektedir. Kişinin daha çok sosyal anlamda cemaatle olan manevi bağlarının zarar görmesine sebep olabilecek kişisel hataları büyüklüğü oranında kendisine takınılacak tavır ve tutumu belirlemektedir. Kilise tarafından uygulanabilecek en ciddi yaptırım bireyin tüm kilise faaliyetleri ile olan ilişkisini sonlandırma anlamına gelen aforoz uygulamasıdır.²⁶³

Mormonlar aile kurumunun kutsallığına, kurulan bağların dünya hayatı ile sonlanmayıp sonsuza kadar devam edeceğine inanmaktadırlar. Aile Mormonlar için taşıdığı dinsel öneminin yanı sıra dünyadaki mutluluk ve başarının da en önemli

²⁵⁹ Campbell, “Social Responsibility and LDS Ethics”, s. 14.

²⁶⁰ Dennis and Marti Lythgoe, **You’re A Mormon Now**, s. 37.

²⁶¹ Bkz. **The Articles of Faith**, 12.

²⁶² Lythgoe, **You’re A Mormon Now**, s. 1.

²⁶³ Hanks, **Mormon Faith in America**, s. 21.

anahtarı olarak görülmektedir. Bu inançtan dolayı son derece güçlü birer aile kurma ve bunu koruma ideâli tüm Mormon bireylerde kendisini dışa vuran bir özellik olarak görülebilmektedir.²⁶⁴ Cinsellik konusundaki kurallara bağlılığa son derece önem atfetmekte olan Mormonlar, evlilik öncesi ikili ilişkilerin olabildiğince düzeyli olmasına özen göstermekte, ebeveynler ve öğretmenler bu anlamda gençlere sürekli hatırlatma ve uyarılarda bulunmaktadır. İfade edilmelidir ki, dini olarak öngörülen düzeyin dışına çıkan, başka bir deyişle evlilik öncesi uygunsuz cinsel ilişkide bulunan bir Mormon, kilise ile tüm bağlarının koparılmasını yani aforoz edilmeyi göze almış olmalıdır.

Günlük hayatta konuşma dilinde de oldukça hassas bir yaklaşıma sahip olan Mormonlar Eski Ahit'te On Emir'de yer alan "Tanrı'nın adını boş yere ağzına almayacaksın."²⁶⁵ ifadesini kendilerine rehber edinmekte ve bu bağlamda Tanrı ve İsa Mesih kavramlarını ancak sadakat ve bir hürmet amacı ile kullanmaktadırlar.²⁶⁶

Mormonlar yine On Emir'de geçen diğer bir buyruk olan Şabat günü ile ilgili emir uyarınca haftanın bir günü normal çalışma programlarına ara vererek bu günü aileleriyle birlikte geçirmektedirler. Fakat Yahudi inancından farklı olarak Mormonlar Cumartesi gününü değil Pazar gününü Şabat günü olarak kabul etmektedirler.²⁶⁷

Esasen Mormonlar peygamberleri aracılığı ile *Tanrı'yla sürekli güncellenen bir iletişime sahip olmaları* dolayısıyla ahlâkî konularda oluşabilecek gündelik sorunlar karşısında olabildiğince esnek bir düşünme biçimine sahiptirler. Zira gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda ahlâken üstesinden gelinmesi gereken bir durumun oluşması halinde cemaat liderlerinden birinin yahut bizzat peygamberin konuya müdahalesi tüm farklı yorumları ortadan kaldırmaya yetecek kadar güçlü ve bağlayıcı olmaktadır.²⁶⁸

²⁶⁴ Richard N. Ostling and Joan K. Ostling, **Mormon America**, New York, Harper Collins Publishers, 1999, s. 375. Ayrıca bkz. Daniel K. Judd, "Religiosity, Mental Health, and The Latter-day Saints", **Latter-Day Saint Social Life**, Ed. James T. Duke, Salt Lake City, Utah, Bookcraft Inc., 1998, s. 488 ve 489.

²⁶⁵ Bkz. Çık. 20: 7.

²⁶⁶ Ahir Zaman Azizleri Kilisesi üyeleri bu anlamda muhataplarına inançlarını açıklama ve anlatma bağlamında daha çok *Göksel Baba* (Heavenly Father) ifadesini kullanmaktadırlar.

²⁶⁷ Lee, **What Do Mormons Believe?**, s. 53.

²⁶⁸ Campbell, "Social Responsibility and LDS Ethics", s. 12.

Kaldı ki her bir Mormon ailesi için kilise tarafından görevlendirilen *ev öğretmenleri* “home teaching” olarak isimlendirilen eğitim düzenlemesiyle ayda en az bir defa olmak üzere rutin aralıklarla sorumlu oldukları evlere giderek aile bireylerinin karşılaştıkları sorun ve problemlere gerekli çözümlemelerde bulunmak adına ellerinden gelen gayreti göstermektedirler. Benzer şekilde her Mormon ailesindeki bayan üyelerin dinsel eğitimi ve kişisel problemleriyle ilgilenen yine kilise tarafından görevlendirilmiş bayan sorumlular bulunmaktadır. “Visiting Teaching” olarak adlandırılan bu düzenleme yoluyla da Mormon bayanların bireysel sorunlarına çözümler üretilme noktasında kişi ile kilise arasında oldukça aktif bir bağ sağlanmaktadır. Aileler için görevlendirilen bu öğretmenlerin karşılaşmış oldukları problemin büyüklüğüne bağlı olarak gerekli hallerde durum bir üst sorumluya, yani bayanlarla ilgili konularda Relief Society Başkanlığı’na, sorun erkeklerle ilgiliyse piskoposa rapor edilir.²⁶⁹

Görüldüğü gibi oluşan ahlâki bir sorunun çözülmesinde kendi içinde son derece dinamik bir analiz ve problem çözme mekanizmasına sahip olan cemaat yapısı öncelikle harekete geçmektedir. Sorunun toplumsal yaygınlığında yahut cemaatin önemli bir kısmının ortak problemi şeklinde tezahür edişindeyse bu kez Tanrı bizzat duruma müdahale ederek *seçilmiş* halkını içinde bulundukları problemlili durumdan çekip almaktadır. Bu bağlamda Mormon peygamberinin bir bakıma tam bir ahlâk kuramcısı yahut teorisyeni olduğundan söz edilebilir. Çünkü alışılmışın dışında olarak Mormonlar için peygamberin aslî görevi Tanrı’dan almış olduğu esinleri doğrudan halka aktaran bir tercümanlıktan çok cemaatinin ahlâkî yapısı ve gelişimini korumaktır. Aynı zamanda seküler yahut dünyevi işlere de çok fazla müdahalede bulunmaması peygamberin benimsemesi gereken tutumlardan biridir. Zira Mormon peygamberi İsa Mesih’in en yakın varisi ve takipçisi olarak aynen Mesih gibi her hangi bir dünyevi organizasyonun, bir politik ya da ekonomik amaçlı bir yapının taliplisi olmamalıdır. Dolayısıyla peygamberin ahlâk gibi manevi gelişime ve toplumu istikrar ve huzura erdirecek konulara ağırlık verip dünyevi işlerle daha az ilgilenmesinin yerinde olacağı öngörülmektedir.²⁷⁰

²⁶⁹ Dennis and Marti Lythgoe, **You’re A Mormon Now**, s. 3.

²⁷⁰ L. Jackson Newell, “Mormon Prophets and Modern Problems”, s. 38.

Mormonlar dinlerinin kendilerine sunmuş olduğu vizyon sayesinde aynı zamanda tüm ulus ve toplumlara alternatif bir ahlâk modeli olma noktasında çaba göstermektedirler. Mormonların toplumsal bir kurum olarak aileye verdikleri değerdan başlayarak küçük yaşlardan itibaren bireylere yükledikleri sorumluluklar ve bunların kişinin gelişimine paralel biçimde genişleyerek artması, dini değeri ve normların kişinin günlük yaşamında kapladığı alan ve iç içeliği gibi kapsamlı bir bütünü oluşturarak toplumsal bir örneklığe taşınması Mormon ahlâkının en temel özellikleridir.²⁷¹

2. Çalışma Ahlâkı (Work Ethic)

Mormon inancında ve sosyal yaşamında ahlâkın bir diğeri önemli boyutunu çalışma ya da iş ahlâkı oluşturmaktadır. Amerika’da baskın anlayış olan Protestanlığın iş yaşamındaki işlevselleşme sürecinde önemli bir yer teşkil eden “iş ahlâkı” farklı pek çok iş sahasında LDS üyelerince en güzel pratik örneklemelerden birini sunmaktadır.

Diğeri taraftan Mormonlarca eğitim ve iş yaşamının hayati derecede önemsenen bir konu olduğu belirtilmelidir. Zira eğitim ve çalışma sektörü teknolojiyi elde tutma, dolayısıyla toplumsal değışimi yakalama aracı olarak görölmektedir.²⁷² Bu düşünceden hareketle Mormon aileler mümkün olduğunca parasal konularda, eğitimde ve iş yaşamında güçlü olma ideâlini taşımaktadırlar. Bu bağlamda ev ve araba gibi temel ihtiyaç olarak görölenlerin dışında Mormon aileler basit ve sade bir yaşamı tercih etmektedirler. Finansal anlamda özerklik son derece önemli olduğundan borç almaktan da olabildiğince kaçınan Mormonlar cimrilik yaparak bir kenara para ayırma gibi tutumları son derece abes bulmaktadırlar. Fakat bununla birlikte daha önce de değindiğimiz gibi aile reisinin işsiz kalma ihtimali yahut olası muhtemel sürpriz bir krize önceden tedbirli olma bağlamında yiyecek, giyecek ve temel ihtiyaçlarla ilgili stoklar yapmaktadırlar.

Esasen Mormonlar benimsemiş oldukları dürüstlük, ahlâklılık, çok çalışma ve başkalarına hizmet etme gibi yaşam ilkelerini Tanrı’ya ve Oğul İsa Mesih’e

²⁷¹ Campbell, “Social Responsibility and LDS Ethics”, s. 14.

²⁷² Dennis and Marti Lythgoe, **You’re A Mormon Now**, s. 34.

bağımlılıklarının bir ifadesi olarak görmektedirler. Bizzat İsa Mesih'in yaşamını kendilerine bu anlamda rehber edinen Mormonlar zorda kalmış insanlara hizmet etmekte, erdemli bir yaşam sürmeye gayret göstermekte, aile bağlarını sürekli güçlü tutmaya çaba harcamakta ve bu sayede Mesih'e olan sevgilerini gösterdiklerini düşünmektedirler. Doğal olarak bu durum iş yaşamlarına da aynı şekilde yansımakta ve pek çok yerde Mormonlar bulundukları yerin örnek çalışanları olarak ön plana çıkmaktadırlar.²⁷³

Her şeyden önce Mormonların Utah'a gelişlerinin hemen ardından büyük bir çaba ve azimle tamamen çöllük bir arazi olan bu toprakları işlemeye başlayıp, kısa bir zaman dilimi içinde burada yepyeni bir toplum ve medeniyet kurma girişimlerinde gösterdikleri başarı sahip oldukları iş disiplinini en güzel şekilde ifade etmektedir.

Mormonlar için *kendini gerçekleştirme*, kişisel gelişim ve başarı dini bir prensip olarak benimsenmektedir. Bu şekilde birey inancı gereği her ne koşul ve statüde bulunursa bulunsun elinden gelenin en iyisini yapmaya gayret etmek durumundadır. Aynı zamanda Mormon bir birey profesyonel bir iş bilincine sahip oluşuyla, erdemliliği, bilgeliği, iletişim becerileri, adaleti gözeticiliği ve bunun gibi pek çok hassasiyetiyle bulunduğu konumda diğer kişilere örneklik teşkil etmelidir.²⁷⁴

İşçi olmaktan çok işveren konumunda olmayı hedefleyen Mormonlar için kilise liderleri gerek iş yaşamında gerekse sosyal hayatta sadelik, düzenlilik, mütevazilik ve şıklığı önermektedirler. Özellikle iş yaşamında daha önceki konularda da belirttiğimiz gibi kurumsal anlamda bağlı bulundukları idari yapıya sadakatleri, çalışan personel arasındaki uyumu olabildiğince göz önünde bulundurmaları ve sahip oldukları iş ahlâkları Mormonları bugün Amerika'da güvenlik ve istihbarat gibi son derece önemli görevlerde tercih edilen kimseler kılmaktadır.²⁷⁵

²⁷³ Eric A. Eliason, **Mormons & Mormonism**, Chicago, University of Illinois Press, 2001, s. 147.

²⁷⁴ Campbell, "Social Responsibility and LDS Ethics", s. 14.

²⁷⁵ Bu bağlamda Türkiye'deki görüştüğümüz Mormon cemaatinin bazı üyelerinin Adana İncirlik'te bulunan Amerikan askeri birliğinde görev yapmakta olan kimseler olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MORMON SOSYAL YAŞAMI - UYGULAMALI ARAŞTIRMA

Dinin insanın düşünce ve inanca dayalı değerlendirmelerini, zihinsel fonksiyonlarını içeren, her türlü tavır ve davranışlarını ve diğer insanlarla ilişkilerini ve kurumsal yönünü ifade eden sosyal yapısını belirleyerek disiplin altına alan bir sistem olduğu düşünüldüğünde²⁷⁶ Mormonizm'in de bu anlamda bağlılarına kendine özgü bir yaşam algılaması sunmuş olduğu ifade edilebilir.

Dolayısıyla bu bölümde dinsel bir yapı olarak Mormonizm, bağlılarına sunduğu toplumsal yaşamın birbirinden farklı pek çok noktasına uzanan yönleriyle saha araştırmasına dayalı bir biçimde ele alınacaktır. Böylelikle Mormon dininin sosyal yaşamdaki etkinliği ya da söz konusu dinin doktriner yapısının toplumsal algıda ve pratik düzlemde karşılığını ne şekilde bulduğu irdelenmeye çalışılacaktır.

A. Araştırma Yöntemi

Uygulamalı araştırma anket tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Sistematik veri toplama tekniklerinden biri olan anket çalışması, araştırma konumuz gereğince belirlenen örneklem doğrultusunda Amerika'nın Utah eyaletinde bulunan Brigham Young ve Utah Üniversitelerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerle yapılmıştır.

B. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Anket çalışmasının evreni Utah'ta yaşamakta Mormonlardan oluşmaktadır. Böylelikle Mormonların araştırmamızda yer verdiğimiz konulara bakışlarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Evrenin Utah'ta bulunan Mormonlar olarak seçilmesinin en önemli sebebi Utah eyaletinin Mormon dini ve toplumu için bir dünya merkezi olmasından ileri gelmektedir. Başka bir deyişle gerek teolojik ve gerekse demografik anlamda Utah Mormonlar için bir *başkent* konumundadır.

²⁷⁶ Bkz. Şinasi Gündüz, **Mitoloji ile İnanç Arasında**, Samsun, Etüt Yay., 1998, s. 13-14.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Mormonların eğitime son derece önem vermesi ve Utah eyaleti kapsamında Mormonların yoğunluk itibariyle Brigham Young ve Utah Üniversiteleri'nde eğitim almayı tercih etmeleri örneklem saptanması konusunda belirleyici olmuştur.

Anket çalışmasının örneklemini üniversite öğrencilerinden seçmemizin önemli bir diğer sebebi Mormonların misyonerlik konusundaki hassasiyetleri gereği genellikle genç yaşta misyonerliğe gönderilmeleridir.²⁷⁷ Başka bir deyişle üniversitelerde öğrenim gören Mormon öğrencilerin önemli bir kısmı misyon görevlerinde bulunmuş ya da yakın zamanda bu görevlerine gönderileceklerdir. Dolayısıyla gerek teolojik düşünüş ve gerekse sosyal hareketlilik düzleminde Mormonların en dinamik yapısını oluşturan üniversite gençliğidir.

Bu bağlamda Brigham Young Üniversitesi ve Utah Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan öğrencilerden seçmiş olduğumuz yaklaşık iki yüz kişilik denek grubu araştırma örnekleminizi oluşturmaktadır.

C. Araştırmanın Modeli

Anket formunun hazırlanmasında araştırmamızda irdelemek istediğimiz konular genel olarak kapalı uçlu sorular şeklinde, bir bölümü de kişisel kanaatleri korelasyon analizi gibi hassas bir takım analizlere tabi tutabilme olanağı sağlayan 5-li Likert Ölçeği ile modellenmiştir.

Soruların önemli bir kısmında cevap seçenekleri arasına “diğer” seçeneği eklenerek, anketi cevaplayan deneklerin soru formunun hazırlayıcısı ile ortak kanaatte olmadığı durumlarda kişisel cevaplarını ifade etmelerine fırsat tanınmıştır. Bu aynı zamanda bireylerin farklı görüşlerini deşifre edebilme ve anlayabilme adına önem taşımaktadır.

Soru formunun ilk kısmında deneklerin profil tanımlamalarının yapılabilmesi adına cinsiyet, yaş ve meslek gibi tanımlayıcı bilgileri amaçlayan sorular yer almaktadır. Bu tanımlayıcı soruların ardından deneklerin dini tercihleri, dindarlık düzeyleri, din-devlet ilişkilerini yorumlama biçimleri, Mormonizm'in sekülerlik ve moderniteyle olan ilişkisini değerlendirmeleri, kültürel, politik ve siyasal anlamda

²⁷⁷ Bkz. Ek 3 , Resim 25 ve 26, s. 186.

gelecekle ilgili öngörüler, sosyal bir kurum olarak aileye bakışları, İslam ve Müslümanları değerlendirme biçimlerini konu alan sorular gelmektedir.

D. Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri toplama aşamasında, örneklem için seçilen kurumlardan alınan izinler doğrultusunda öncelikle öğretim görevlileriyle görüşmeler yapılmış, ders müfredatlarının aksamaması göz önünde bulundurularak kendilerinden anket uygulaması için uygun bir tarih belirlemeleri talep edilmiştir.

Belirlenen tarihlerde iletişime geçilen University of Utah ve Brigham Young Üniversitesi öğretim görevlileriyle yapılan toplantılarda anket çalışmasının uygulama esasları konusunda gerekli bilgiler detaylı bir biçimde paylaşılmıştır. Anfi ve dersliklerde anket formları elden dağıtılmış ve deneklerden bu formları cevaplamaları istenmiştir. Bununla birlikte deneklere araştırmanın hangi amaçla ve ne şekilde yapıldığına dair bilgilerle beraber anket sorularının doldurulma yöntemine dair açıklayıcı bilgiler sunulmuştur.

E. Verilerin Analizi

Anket çalışmasının veri analizinde SPSS 10.0 (Statistics Programme for Social Scientists) programı kullanılmış, verilerin programa girişlerinin ardından yapılan analizlerden elde edilen bulguların grafikleri Microsoft Excel programında hazırlanmıştır. Anket analizinde istatistik yöntemlerinden çapraz tablolama metodu kullanılmıştır.

Öncelikle katılımcıların demografik özellikleri ve anket sorularına verdikleri cevapların frekans ve yüzde dağılımları tablo ve grafiklerle gösterilmiştir. Daha sonra Ki-kare²⁷⁸ ve çapraz tablolar kullanılarak ilişki analizi yapılmıştır. Ki-kare

²⁷⁸ **Ki-kare Testi:** Ki-kare (χ^2) testi özellikle sosyal bilimler alanındaki araştırmacılarca çok çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır. Uyumluluk seviyesi testi, ilişkilerin var olup olmadığının testi ve iki değişkenin birbirinden bağımsız olup olmadıklarının testi kullanım alanlarından bazılarıdır. Ki-kare testinde, Null hipotezi H_0 olarak *değişkenler arasında ilişki yoktur* varsayımı yapılmaktadır. Esasen χ^2 testi iki değişken arasında sistematik bir ilişkinin olup olmadığını belirlemeye yardımcı olmaktadır. Başka bir ifade ile χ^2 testi bir çapraz tabloda yer alan değişkenler arasındaki gözlenen ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bkz. (Çevrimiçi) http://web.sakarya.edu.tr/~altunr/site/DERS/PA/pazarlama_arastirmalari_hafta11, 18 Ocak 2008.

analizinin güvenilir olması için çapraz tablo gözelerindeki birim sayısının 5'in altında olmaması gerekmektedir. Böyle bir durumda değişkenler arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi daha çok çapraz tablo üzerinden yapılmaktadır.

F. Sayılı ve Hipotezler

Araştırmamız Mormon kültür ve sosyal kimliğinin Utah eyaleti bağlamında Amerikan toplumsal yaşamına etkisi, Mormonizm'in modernite ve sekülerlikle ilişkisi, Mormonların dindarlık düzeyleri, din ve devlet ilişkilerine bakışları, İslam dünyası ve Müslümanlar, özelde de Türkiye hakkındaki düşüncelerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Buradan hareketle çalışmamızda doğruluğunu test etmek istediğimiz hipotezlerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Mormonlar yüksek bir dindarlık düzeyine sahiptirler.
2. Mormonlar ABD'nin seküler olduğu kadar dinsel bir devlet olduğunu düşünmektedirler.
3. Mormonlar dinleriyle küreselleşme ve modernite arasında olumlu bir ilişkinin varlığına inanmaktadırlar.
4. Mormonlar dinlerinin sosyal yaşamda sekülerlik/laiklikle uzlaş halinde olduğuna inanmaktadırlar.
5. Mormonlar dinlerinin ileride büyük bir dünya dini olacağına inanmaktadırlar.
6. Mormonlar dinlerarası diyalog gibi faaliyetlerin gerekli olduğunu düşünmektedirler.
7. Mormonlar için misyonerlik dini bir sorumluluktur ve pek çok Mormon bu görevi genç yaşta yerine getirmektedir.
8. Mormonlar için aile kurumu sosyal yaşamda hayati bir öneme sahiptir.
9. Mormonlar İslam'ı ve Müslümanları Amerika için bir tehdit olarak görmemektedirler.

G. ARAŞTIRMA BULGULARI

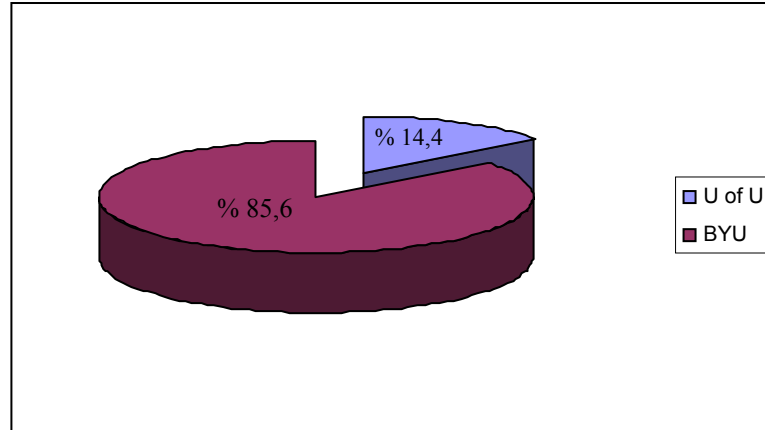
1. Araştırma Grubunun Genel Özellikleri

Anket çalışmamız 22 sorudan oluşan bir anket formu tasarlanarak 201 kişilik denek grubuna uygulanmıştır. Bu bölümde ankete katılan 201 kişinin demografik özellikleri ve anket sorularına verdikleri cevapların yüzde ve frekans dağılımları tablo ve grafiklerle gösterilmiştir.

Tablo 1: Ankete katılan deneklerin üniversitelere göre dağılımı

Üniversite	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
UNIVERSITY OF UTAH	29	14,4	14,4	14,4
BRIGHAM YOUNG UNIVERSITY (BYU)	172	85,6	85,6	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

Ankete katılanların % 14,4'ü (29 kişi) Utah Üniversitesi'nde, % 85,6'sı (172 kişi) ise Brigham Young Üniversitesi'nde eğitim almaktadır.

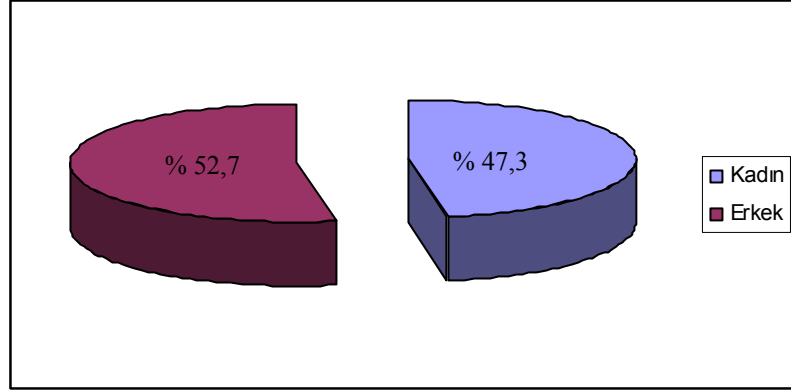

Şekil 1. Ankete katılan deneklerin üniversitelere göre dağılımı

Tablo 2: Ankete katılanların cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Kadın	95	47,3	47,3	47,3
Erkek	106	52,7	52,7	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

Tablo 2’de görüldüğü gibi ankete katılanların % 47,3’ü (95 kişi) kadın, % 52,7’si (106 kişi) erkektir.

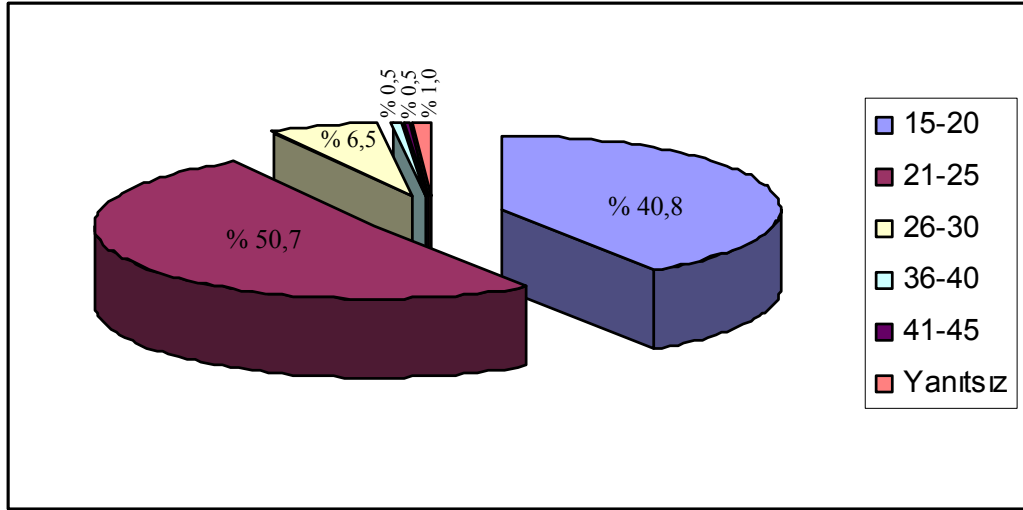

Şekil 2. Ankete katılanların cinsiyete göre dağılımı

Tablo 3: Ankete katılanların yaşa göre dağılımı

Yaş	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
15–20	82	40,8	41,2	41,2
21–25	102	50,7	51,3	92,5
26–30	13	6,5	6,5	99,0
36–40	1	0,5	0,5	99,5
41–45	1	0,5	0,5	100,0
Toplam	199	99,0	100,0	
Yanıtız	2	1,0		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanların % 50,7'si (102 kişi) 21–25, % 40,8'i (82 kişi) 15–20 ve % 6,5'i (13 kişi) 26–30 yaş grubunda yer almaktadır. Buna karşın 30 yaşın üstünde 2 kişi bulunmaktadır.

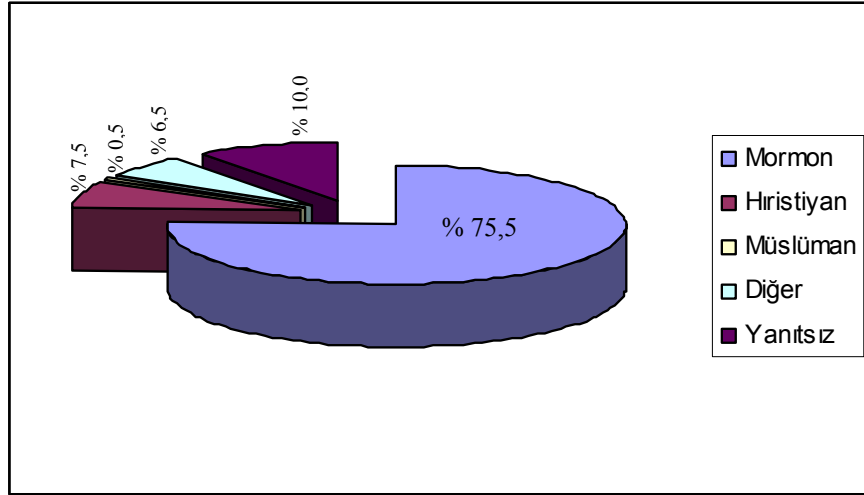

Şekil 3. Ankete katılanların yaşa göre dağılımı

Tablo 4: Ankete katılanların inançlarına göre dağılımı

Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Mormon	152	75,5	84,0	84,0
Hristiyan	15	7,5	8,3	92,3
Müslüman	1	0,5	0,6	92,8
Diğer	13	6,5	7,2	100,0
Toplam	181	90,0	100,0	
Yanıtız	20	10,0		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanlara “kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?” sorusu sorulduğunda, katılımcıların % 75,5’i (152 kişi) Mormon, % 7,5’i (15 kişi) Hristiyan, % 6,5’i (13 kişi) diğer ve 1 kişi de Müslüman olarak cevap vermiştir. % 10’luk (20 kişi) bir kesim ise bu soruyu yanıtız bırakmıştır.

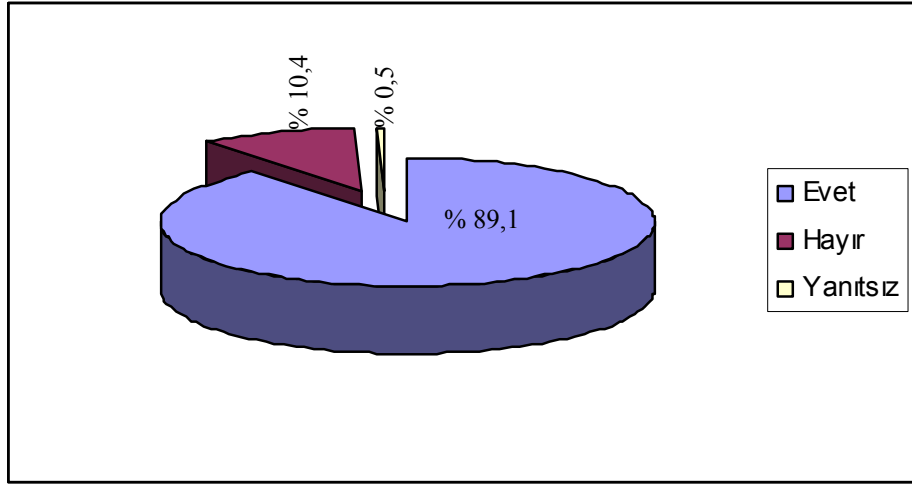

Şekil 4. Ankete katılanların inançlarına göre dağılımı

Tablo 5: Ankete katılanların dindarlıklarına göre dağılımı

Dindar mısınız?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Evet	179	89,1	89,5	89,5
Hayır	21	10,4	10,5	100,0
Toplam	200	99,5	100,0	
Yanıtız	1	0,5		
Toplam	201	100,0		

Tablo 5'te görüldüğü gibi ankete katılanların % 89,1'i (179 kişi) kendisini dindar olarak tanımlamış, % 10,4'ü (21 kişi) ise dindar olmadığını belirtmiştir.

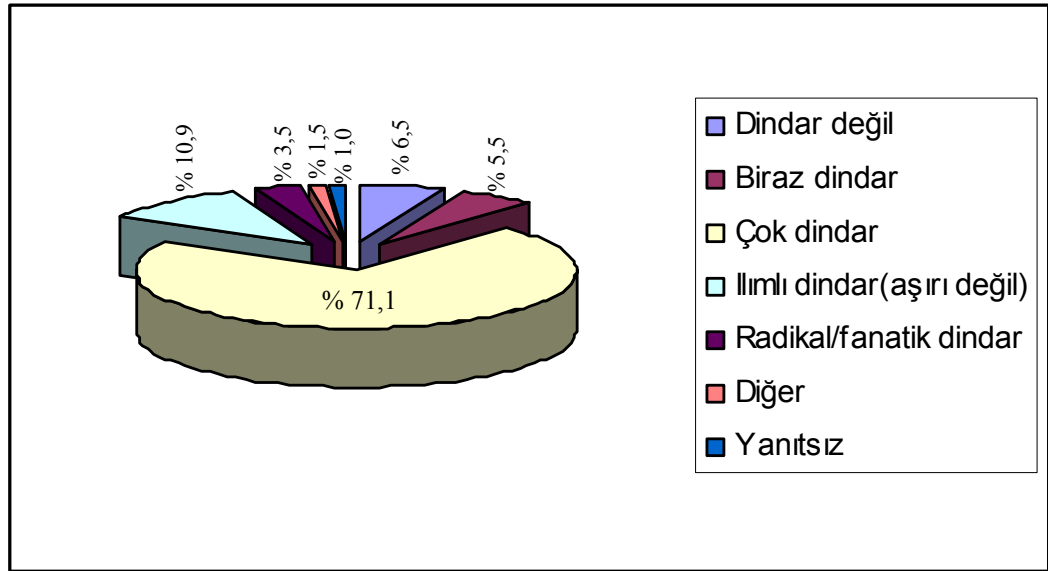

Şekil 5. Ankete katılanların dindarlıklarına göre dağılımı

Tablo 6: Ankete katılanların dindarlık seviyelerine göre dağılımı

Dindarlık seviyeniz nedir?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Dindar değil	13	6,5	6,5	6,5
Biraz dindar	11	5,5	5,5	12,0
İlmli dindar (aşırı değil)	22	10,9	11,1	23,1
Çok dindar	143	71,1	71,9	94,9
Radikal/fanatik dindar	7	3,5	3,5	98,5
Diğer	3	1,5	1,5	100,0
Toplam	199	99,0	100,0	
Yanıtsız	2	1,0		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanların % 71,1'i (143 kişi) kendilerini çok dindar, % 10,9'u (22 kişi) ılımlı dindar (aşırı değil), % 6,5'i (13 kişi) dindar değil, % 5,5'i (11 kişi) biraz dindar, % 3,5'i (7 kişi) radikal/fanatik dindar olarak tanımlamıştır. Bunun yanında katılımcıların % 1,5'i (3 kişi) “diğer” olarak dindarlık düzeylerini belirtmişlerdir.

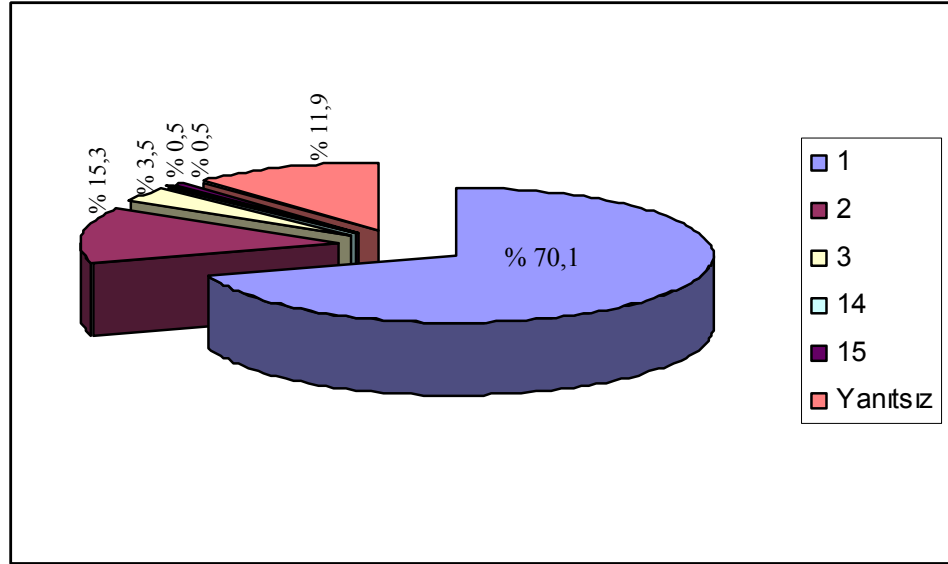

Şekil 6. Ankete katılanların dindarlık seviyelerine göre dağılımı

Tablo 7: Ankete katılanların kendilerini “Mormon” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Mormon	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	141	70,1	79,7	79,7
2.	27	13,4	15,3	94,9
3.	7	3,5	4,0	98,9
14.	1	0,5	0,6	99,4
15.	1	0,5	0,6	100,0
Toplam	177	88,1	100,0	
Yanıtsız	24	11,9		
Toplam	201	100,0		

Bu soruda katılımcılara birbirinden farklı on dört farklı kavramla kişisel önceliklerine göre kendilerini tanımlamaları istenmiştir. Buna göre kendisini birincil anlamda dinsel kimlikle tanımlayarak Mormon olarak görme, ankete katılanların % 70,1’i (141 kişi) için 1. sırada, % 13,4’ü (27 kişi) için 2. sırada ve % 3,5’i için (7 kişi) 3. sırada gelmektedir.

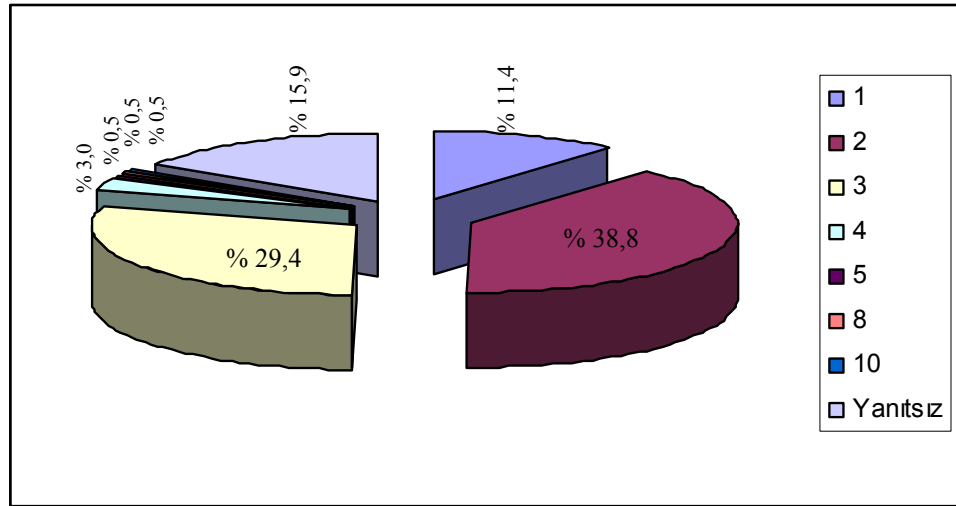

Şekil 7. Ankete katılanların kendilerini “Mormon” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 8: Ankete katılanların kendilerini “Amerikan” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Amerikan	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	23	11,4	13,6	13,6
2.	78	38,8	46,2	59,8
3.	59	29,4	34,9	94,7
4.	6	3,0	3,6	98,2
5.	1	0,5	0,6	98,8
8.	1	0,5	0,6	99,4
10.	1	0,5	0,6	100,0
Toplam	169	84,1	100,0	
Yanıtız	32	15,9		
Toplam	201	100,0		

Tablo 8’de Katılımcıların kendilerini Amerikan olarak tanımlamaları % 11,4’lük bir pay için (23 kişi) için 1. sırada, % 38,8’i (78 kişi) için 2. sırada ve % 29,47’ü (59 kişi) içinse 3. sırada gelmektedir.

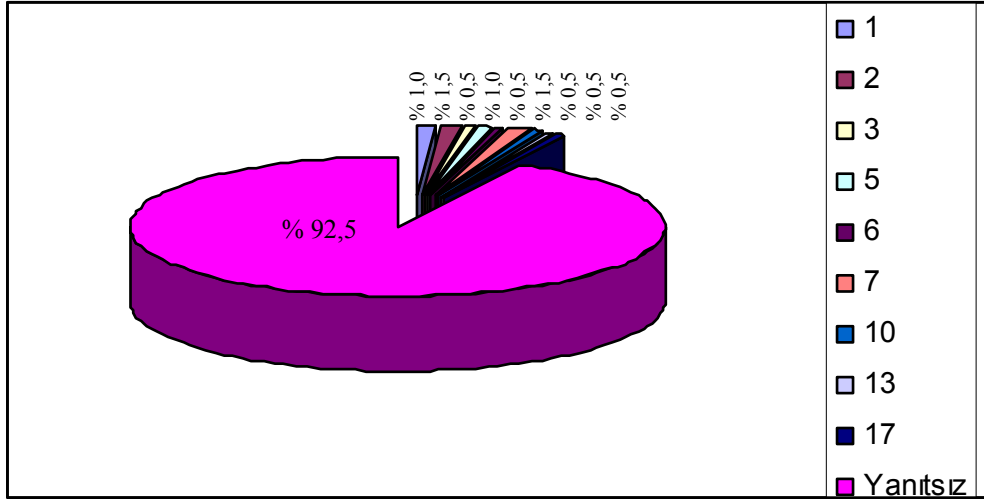

Şekil 8. Ankete katılanların kendilerini “Amerikan” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 9: Ankete katılanların kendilerini “Kökten dinci” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Kökten dinci	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	2	1,0	13,3	13,3
2.	3	1,5	20,0	33,3
3.	1	0,5	6,7	40,0
5.	2	1,0	13,3	53,3
6.	1	0,5	6,7	60,0
7.	3	1,5	20,0	80,0
10.	1	0,5	6,7	86,7
13.	1	0,5	6,7	93,3
17.	1	0,5	6,7	100,0
Toplam	15	7,5	100,0	
Yanıtız	186	92,5		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanlardan % 7,5’i (15 kişi) kökten dinci kavramını sıralamasına sokmuştur. Daha çok ikinci ve 7. sıralarda yer aldığı görülmektedir.

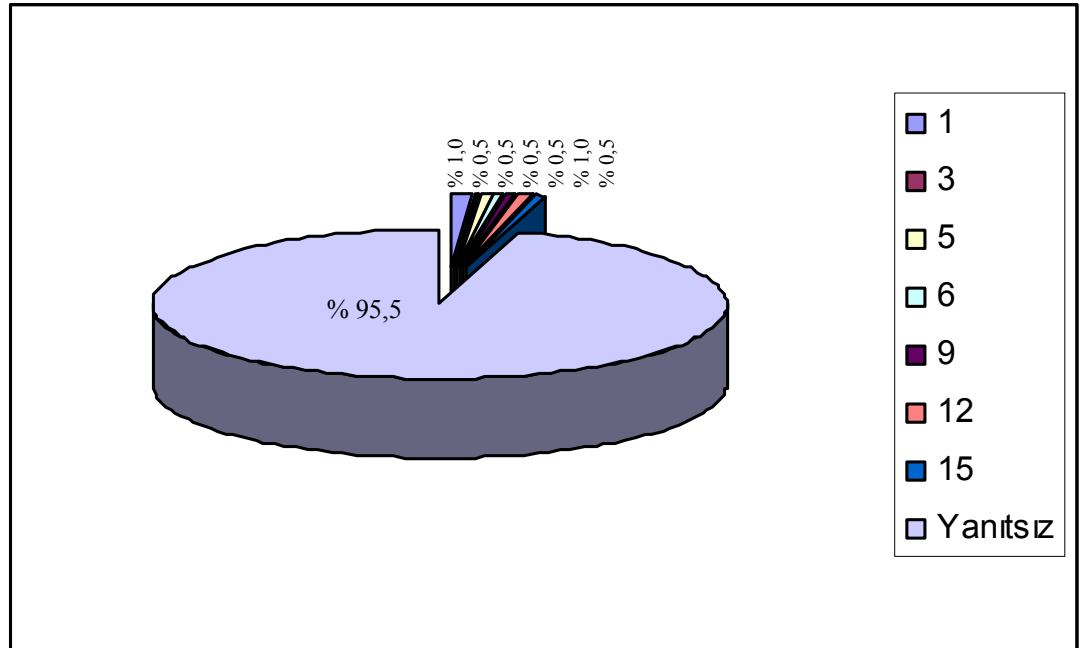

Şekil 9. Ankete katılanların kendilerini “Kökten dinci” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 10: Ankete katılanların kendilerini “Katolik” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Katolik	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	2	1,0	22,2	22,2
3.	1	0,5	11,1	33,3
5.	1	0,5	11,1	44,4
6.	1	0,5	11,1	55,6
9.	1	0,5	11,1	66,7
12.	2	1,0	22,2	88,9
15.	1	0,5	11,1	100,0
Toplam	9	4,5	100,0	
Yanıtız	192	95,5		
Toplam	201	100,0		

Katılımcıların %4,5’i (9 kişi) “Katolik” seçeneğini sıralandırmalarına almıştır. Kendisini “Katolik” olarak tanımlayan 2 kişi bu seçeneği 1. sıraya koyarken, 2 kişi de 12. sıraya koymuştur.

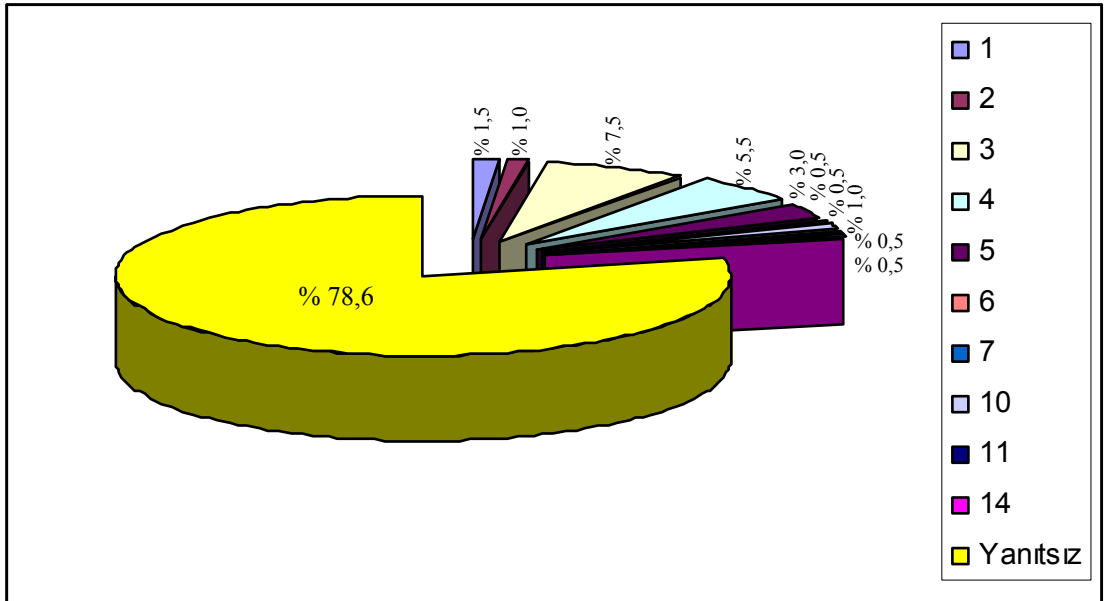

Şekil 10. Ankete katılanların kendilerini “Katolik” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 11: Ankete katılanların kendilerini “Gelenekçi” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Gelenekçi	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	3	1,5	7,0	7,0
2.	2	1,0	4,7	11,6
3.	15	7,5	34,9	46,5
4.	11	5,5	25,6	72,1
5.	6	3,0	14,0	86,0
6.	1	0,5	2,3	88,4
7.	1	0,5	2,3	90,7
10.	2	1,0	4,7	95,3
11.	1	0,5	2,3	97,7
14.	1	0,5	2,3	100,0
Toplam	43	21,4	100,0	
Yanıtsız	158	78,6		
Toplam	201	100,0		

Tablo 11 incelendiğinde katılımcıların % 1,5’i(3 kişi) için gelenekçilik 1. sırada, % 1’i(2 kişi) için 2. sırada, % 7,5’i(15 kişi) için 3. sırada, % 3’ü(6 kişi) içinse 4. sırada gelmektedir.

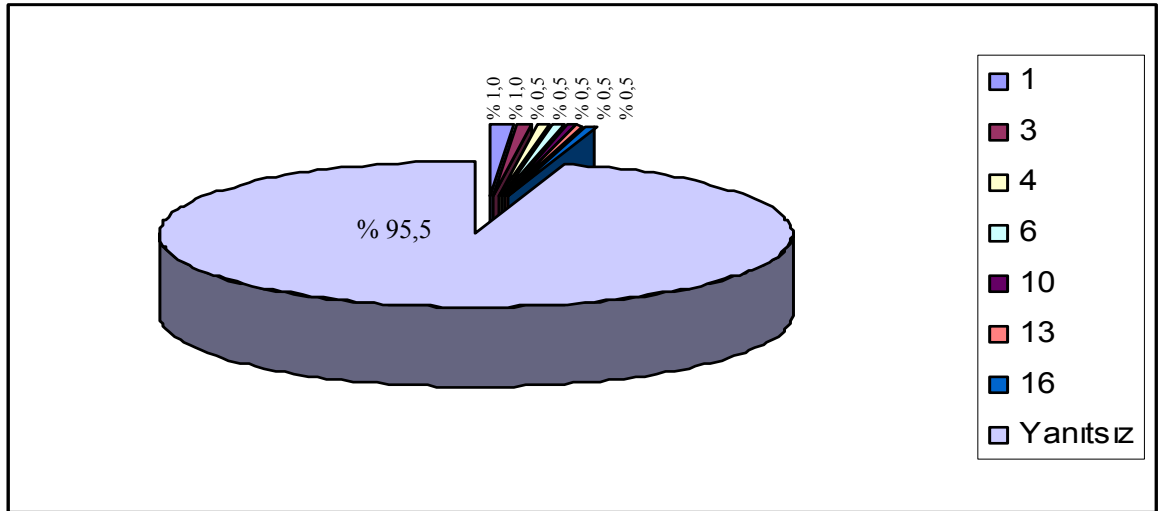

Şekil 11. Ankete katılanların kendilerini “Gelenekçi” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 12: Ankete katılanların kendilerini “Müslüman” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Müslüman	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	2	1,0	22,2	22,2
3.	2	1,0	22,2	44,4
4.	1	0,5	11,1	55,6
6.	1	0,5	11,1	66,7
10.	1	0,5	11,1	77,8
13.	1	0,5	11,1	88,9
16.	1	0,5	11,1	100,0
Toplam	9	4,5	100,0	
Yanıtız	192	95,5		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanlardan % 4,5’i (9 kişi) Müslümanlığa sıralamasında yer vermiştir. 2 kişi için “Müslüman” tanımlamasına 1. sırada yer verirken, 2 kişi de bu tanımlamaya 3. sırada yer vermiştir.

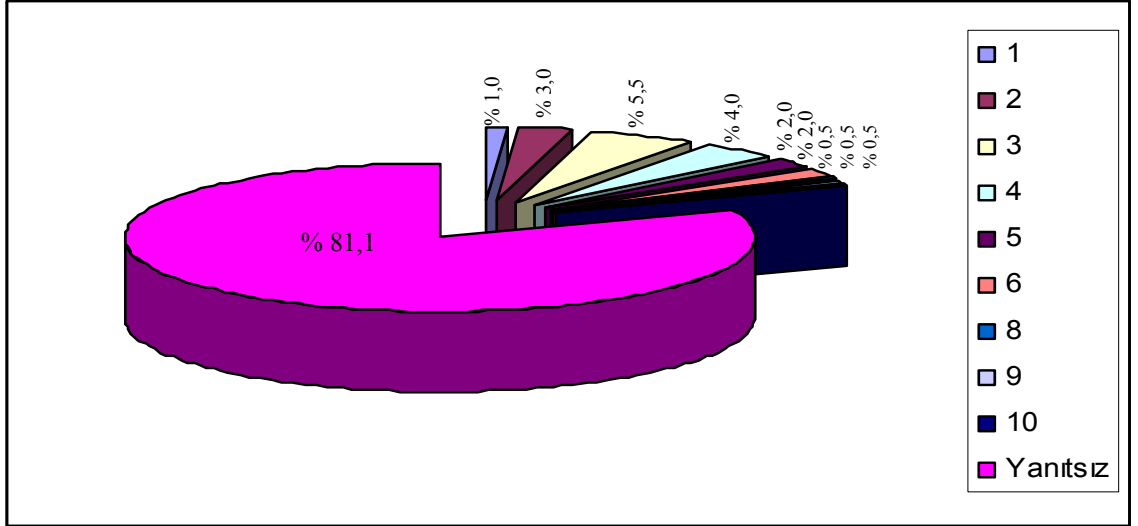

Şekil 12. Ankete katılanların kendilerini “Müslüman” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 13: Ankete katılanların kendilerini “Hümanist” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Hümanist	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	2	1,0	5,3	5,3
2.	6	3,0	15,8	21,1
3.	11	5,5	28,9	50,0
4.	8	4,0	21,1	71,1
5.	4	2,0	10,5	81,6
6.	4	2,0	10,5	92,1
8.	1	0,5	2,6	94,7
9.	1	0,5	2,6	97,4
10.	1	0,5	2,6	100,0
Toplam	38	18,9	100,0	
Yanıtsız	163	81,1		
Toplam	201	100,0		

Katılımcıların % 5,5’i (11 kişi) hümanistliği 3. sıraya, % 4’ü (8 kişi) 4. sıraya ve % 3’ü (6 kişi) 2. sıraya koymuştur.

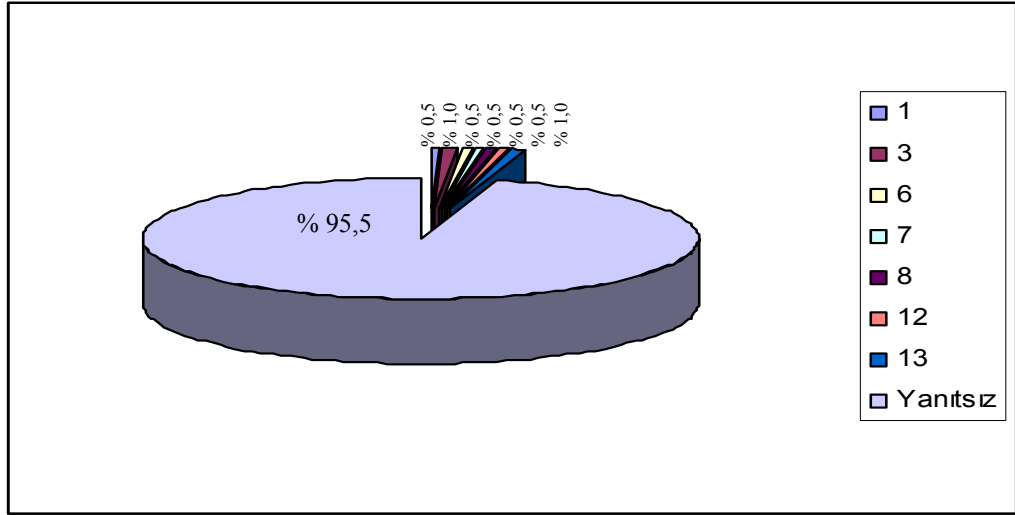

Şekil 13. Ankete katılanların kendilerini “Hümanist” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 14: Ankete katılanların kendilerini “Ortodoks” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Ortodoks	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	1	0,5	11,1	11,1
3.	2	1,0	22,2	33,3
6.	1	0,5	11,1	44,4
7.	1	0,5	11,1	55,6
8.	1	0,5	11,1	66,7
12.	1	0,5	11,1	77,8
13.	2	1,0	22,2	100,0
Toplam	9	4,5	100,0	
Yanıtız	192	95,5		
Toplam	201	100,0		

“Ortodoks” ifadesi için % 4,5 (9 kişi) sıralama belirtmiştir. Ortodoksluğu 2 kişi 3. sıraya koyarken, 2 kişi ise 13. sıraya koymuştur.

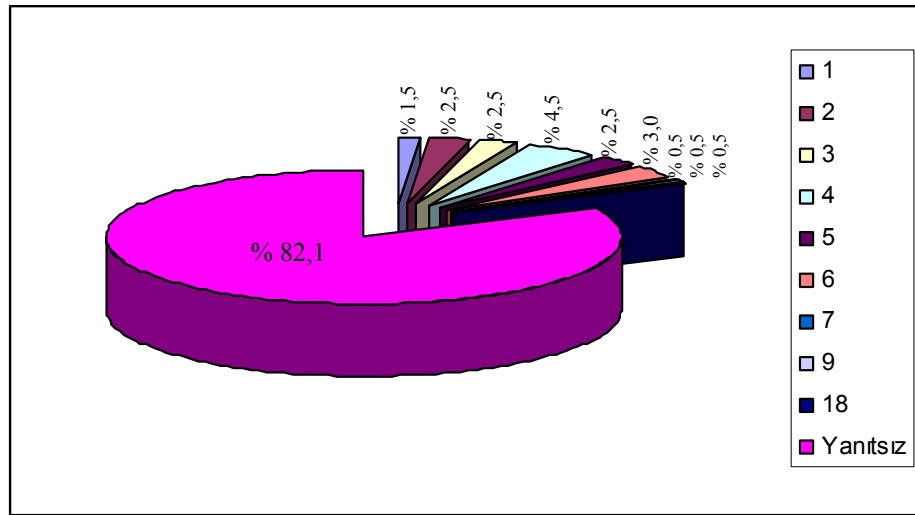

Şekil 14. Ankete katılanların kendilerini “Ortodoks” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 15: Ankete katılanların kendilerini “Modernist” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Modernist	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	3	1,5	8,3	8,3
2.	5	2,5	13,9	22,2
3.	5	2,5	13,9	36,1
4.	9	4,5	25,0	61,1
5.	5	2,5	13,9	75,0
6.	6	3,0	16,7	91,7
7.	1	0,5	2,8	94,4
9.	1	0,5	2,8	97,2
17.	1	0,5	2,8	100,0
Toplam	36	17,9	100,0	
Yanıtsız	165	82,1		
Toplam	201	100,0		

Katılımcıların % 4,5’i (9 kişi) için Modernistlik 4. sırada yer almaktadır, % 3’ü (6 kişi) 6. sırada ve % 2,5’i (5 kişi) içinse modernistlik 2. 3. ve 5. sırada yer bulmuştur.

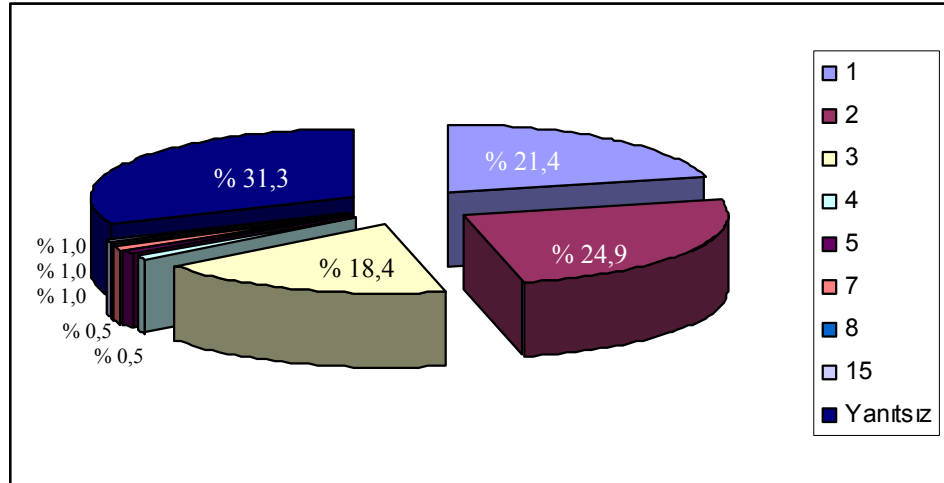

Şekil 15. Ankete katılanların kendilerini “Modernist” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 16: Ankete katılanların kendilerini “Hristiyan” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Hristiyan	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	43	21,4	31,2	31,2
2.	50	24,9	36,2	67,4
3.	37	18,4	26,8	94,2
4.	2	1,0	1,4	95,7
5.	2	1,0	1,4	97,1
7.	2	1,0	1,4	98,6
8.	1	0,5	0,7	99,3
15.	1	0,5	0,7	100,0
Toplam	138	68,7	100,0	
Yanıtsız	63	31,3		
Toplam	201	100,0		

Tablo 16’da görüldüğü gibi katılımcıların % 21,4’ü (43 kişi) için Hristiyanlık 1. sırada, % 24,9’u (50 kişi) için 2. sırada ve % 18,4’ü için (37 kişi) 3. sırada gelmektedir. Katılımcıların çok önemli bir bölümünün Mormon olduğu dikkate alındığında kendisini “Mormon” olarak görenlerin pek çoğunun aynı zamanda Hristiyan olarak da tanımlamada bulunduğu dikkat çekmektedir.

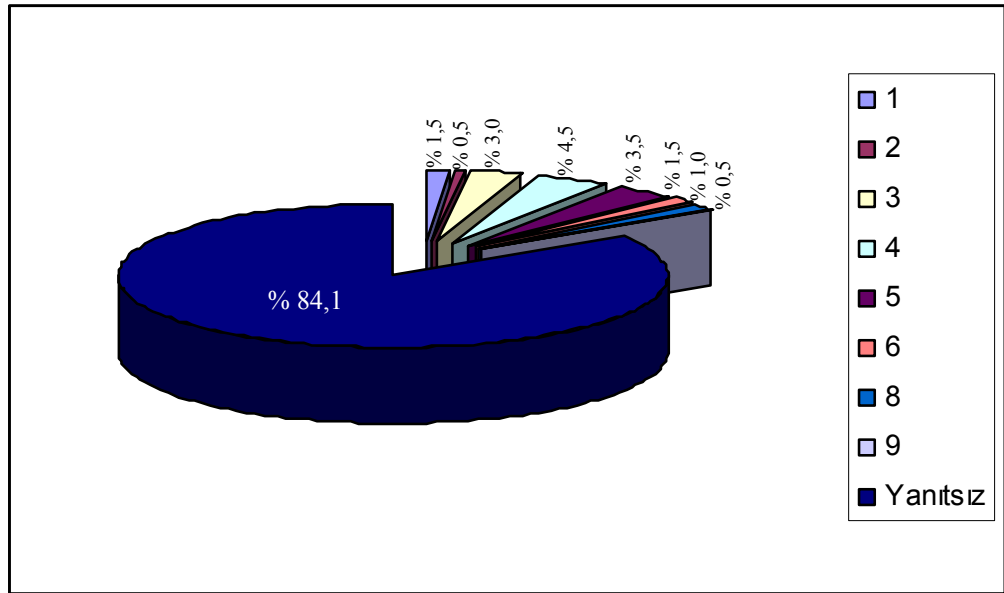

Şekil 16. Ankete katılanların kendilerini “Hristiyan” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 17: Ankete katılanların kendilerini “Ulusalıcı” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Ulusalıcı	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	3	1,5	9,4	9,4
2.	1	0,5	3,1	12,5
3.	6	3,0	18,8	31,3
4.	9	4,5	28,1	59,4
5.	7	3,5	21,9	81,3
6.	3	1,5	9,4	90,6
8.	2	1,0	6,3	96,9
9.	1	0,5	3,1	100,0
Toplam	32	15,9	100,0	
Yanıtız	169	84,1		
Toplam	201	100,0		

Katılımcıların % 4,5’i (9 kişi) için “ulusalcılık” 4. sırada, % 3,5’i (7 kişi) için 5. sırada ve % 3’ü(6 kişi) için 3. sırada yer almaktadır.

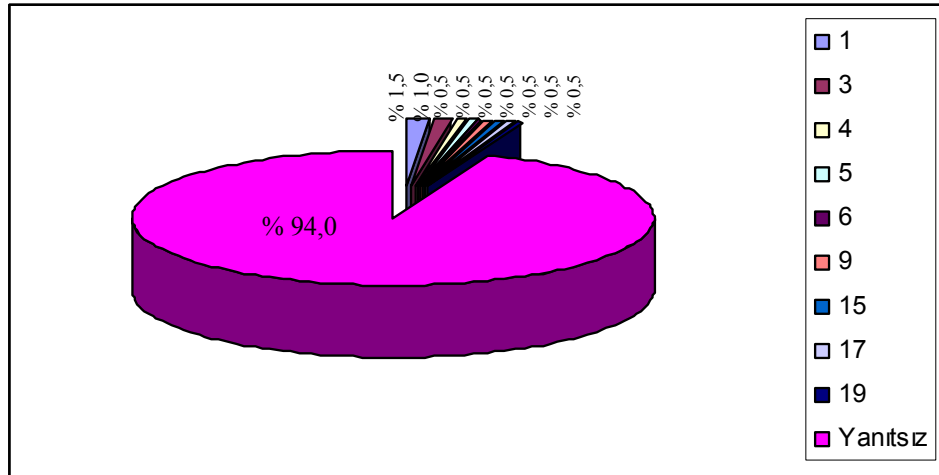

Şekil 17. Ankete katılanların kendilerini “Ulusalıcı” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 18: Ankete katılanların kendilerini “Protestan” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Protestan	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	3	1,5	25,0	25,0
3.	2	1,0	16,7	41,7
4.	1	0,5	8,3	50,0
5.	1	0,5	8,3	58,3
6.	1	0,5	8,3	66,7
9.	1	0,5	8,3	75,0
15.	1	0,5	8,3	83,3
16.	1	0,5	8,3	91,7
17.	1	0,5	8,3	100,0
Toplam	12	6,0	100,0	
Yanıtız	189	94,0		
Toplam	201	100,0		

Tablo 18’de görüldüğü gibi katılımcıların % 6’sı (12 kişi) Protestanlığı sıralamasına yerleştirmiştir. Katılımcılardan 3 kişi bu seçeneği 1. sıraya ve 2 kişi 3. sıraya koymuştur.

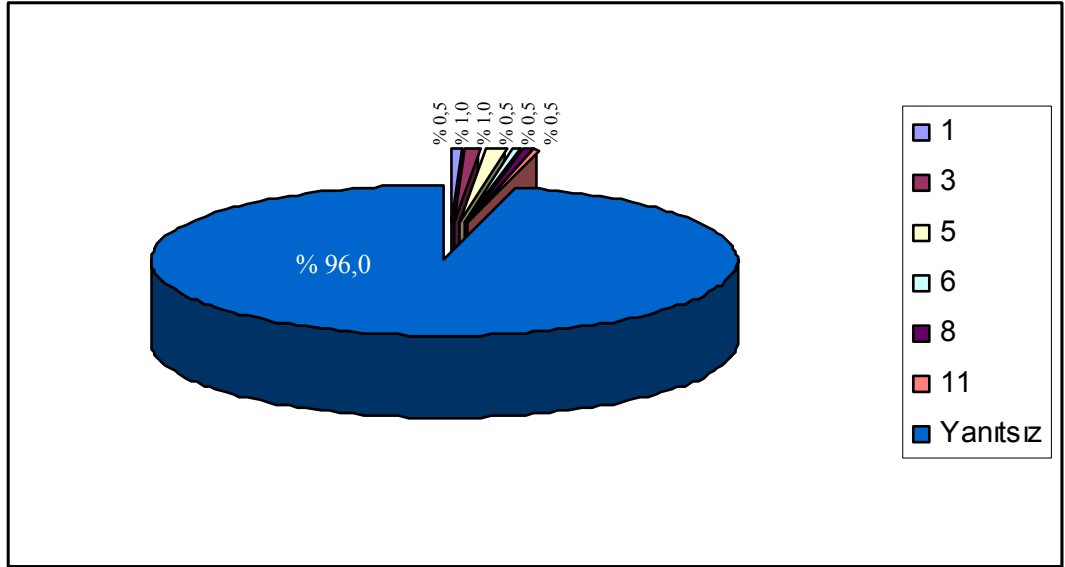

Şekil 18. Ankete katılanların kendilerini “Protestan” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 19: Ankete katılanların kendilerini Yahudi olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Yahudi	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	1	0,5	12,5	12,5
3.	2	1,0	25,0	37,5
5.	2	1,0	25,0	62,5
6.	1	0,5	12,5	75,0
8.	1	0,5	12,5	87,5
11.	1	0,5	12,5	100,0
Toplam	8	4,0	100,0	
Yanıtız	193	96,0		
Toplam	201	100,0		

Tablo 19’da görüldüğü gibi katılımcıların % 4’ü (8 kişi)Yahudiliği sıralamalarına koymuştur.

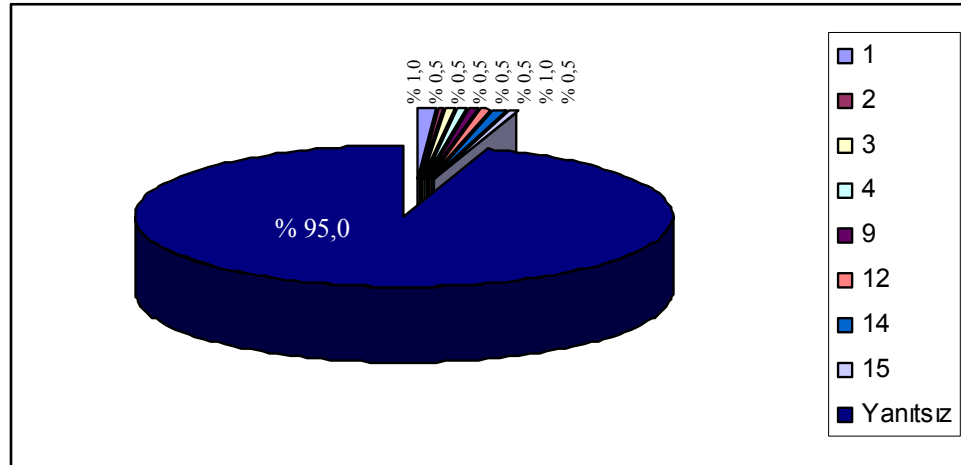

Şekil 19. Ankete katılanların kendilerini Yahudi olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 20: Ankete katılanların kendilerini Radikal/fanatik olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Radikal/fanatik	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	2	1,0	20,0	20,0
2.	1	0,5	10,0	30,0
3.	1	0,5	10,0	40,0
4.	1	0,5	10,0	50,0
9.	1	0,5	10,0	60,0
12.	1	0,5	10,0	70,0
14.	2	1,0	20,0	90,0
15.	1	0,5	10,0	100,0
Toplam	10	5,0	100,0	
Yanıtız	191	95,0		
Toplam	201	100,0		

Tablo 20’de görüldüğü gibi katılımcıların % 5’i (10 kişi) “radikal/fanatik” ifadesini sıralamalarına koymuştur.

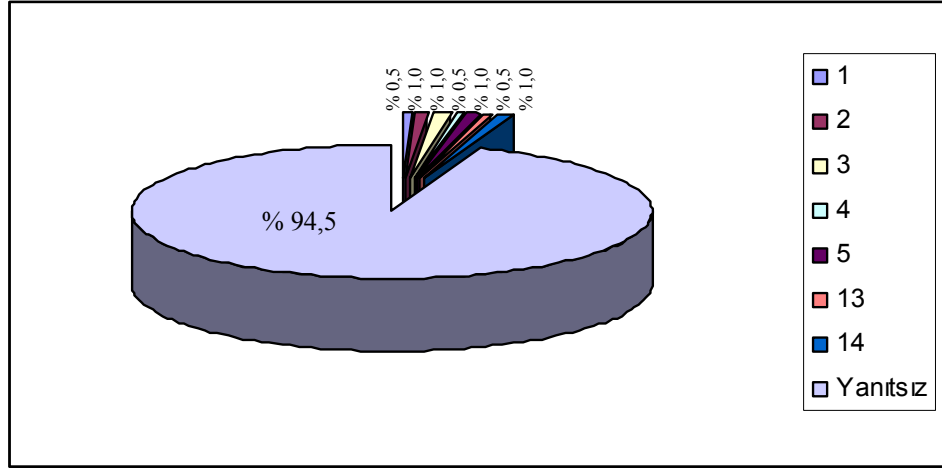

Şekil 20. Ankete katılanların kendilerini Radikal/fanatik olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 21: Ankete katılanların kendilerini Ateist olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Ateist	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	1	0,5	9,1	9,1
2.	2	1,0	18,2	27,3
3.	2	1,0	18,2	45,5
4.	1	0,5	9,1	54,5
5.	2	1,0	18,2	72,7
13.	1	0,5	9,1	81,8
14.	2	1,0	18,2	100,0
Toplam	11	5,5	100,0	
Yanıtız	190	94,5		
Toplam	201	100,0		

Katılımcıların %5,5'i (11 kişi) Ateistliğe sıralamalarında yer vermiştir. Buna göre "Ateistlik" 2 kişi için 2. ve yine 2 kişi için de 3. sırada gelmektedir.

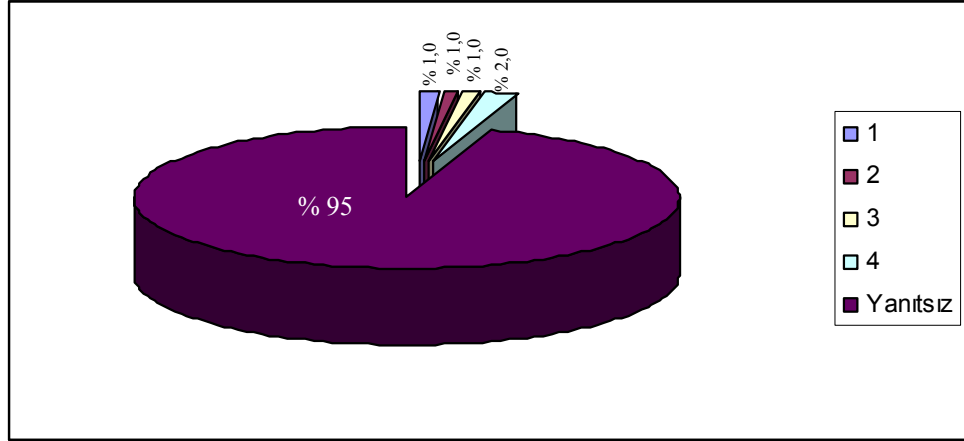

Şekil 21. Ankete katılanların kendilerini Ateist olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 22: Ankete katılanların kendilerini “Diğer” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Diğer	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	2	1,0	20,0	20,0
2.	2	1,0	20,0	40,0
3.	2	1,0	20,0	60,0
4.	4	2,0	40,0	100,0
Toplam	10	5,0	100,0	
Yanıtsız	191	95,0		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanların % 5’i (10 kişi) seçenekler arasında “Diğer” şıkkına yer vermiştir.

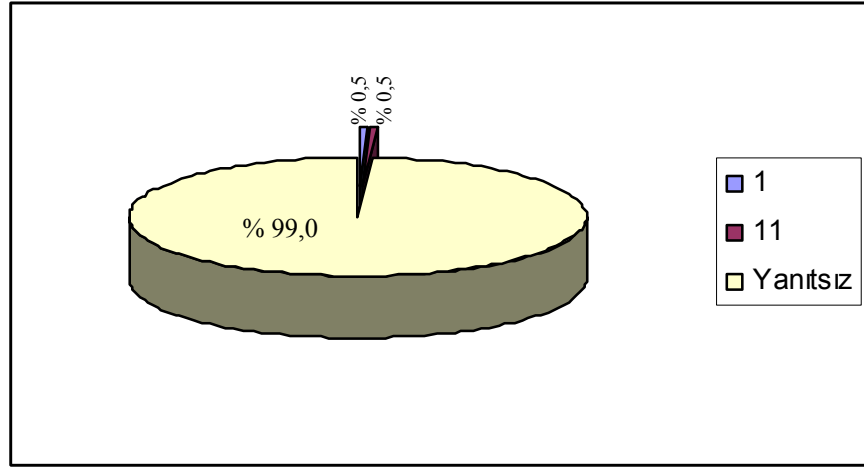

Şekil 22. Ankete katılanların kendilerini diğer olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 23: Ankete katılanların kendilerini “Hiçbiri” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Hiçbiri	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
1.	1	0,5	50,0	50,0
11.	1	0,5	50,0	100,0
Toplam	2	1,0	100,0	
Yanıtsız	199	99,0		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanlardan hiçbiri şikkını sıralamasına koyan 2 kişi vardır.

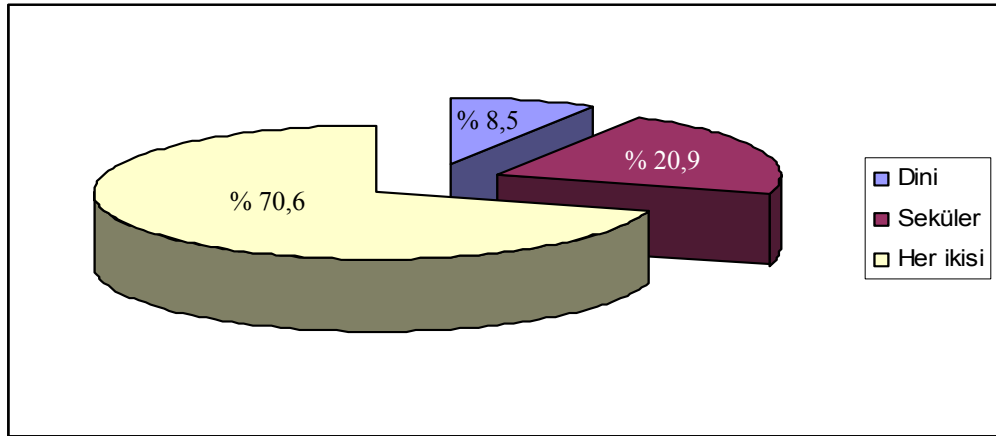

Şekil 23. Ankete katılanların kendilerini “Hiçbiri” olarak tanımlama sırasına göre dağılımı

Tablo 24: Ankete katılanların ABD'yi tanımlama biçimlerine göre dağılımı

ABD seküler/laik mi yoksa dini bir devlet midir?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Dini	17	8,5	8,5	8,5
Seküler	42	20,9	20,9	29,4
Her ikisi	142	70,6	70,6	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

Tablo 24'te görüldüğü gibi katılımcıların % 8,5'i (17 kişi) ABD'yi dini, % 20,9'u (42 kişi) seküler ve % 70,6'sı (142 kişi) ise hem dini hem seküler bir devlet olarak tanımlamaktadır.

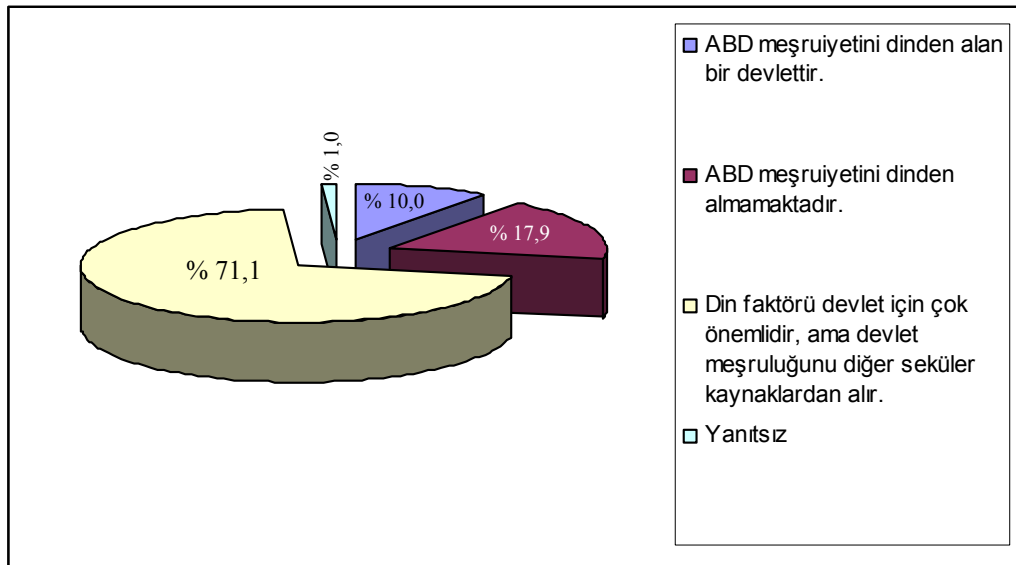

Şekil 24. Ankete katılanların ABD'yi tanımlama biçimlerine göre dağılımı

Tablo 25: Ankete katılanların ABD’deki din ve devlet ilişkileri hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Aşağıdaki tanımlamalardan hangisi ABD'deki din ve devlet ilişkisini açıklamaktadır?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
ABD meşruiyetini dinden alan bir devlettir.	20	10,0	10,1	10,1
ABD meşruiyetini dinden almamaktadır.	36	17,9	18,1	28,1
Din faktörü devlet için çok önemlidir, ama devlet meşruluğunu diğer seküler kaynaklardan alır.	143	71,1	71,9	100,0
Toplam	199	99,0	100,0	
Yanıtsız	2	1,0		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanların % 10’u (20 kişi) ABD için “ABD meşruiyetini dinden alan bir devlettir.”, % 17,9’u (36 kişi) “ABD meşruiyetini dinden almamaktadır.” ve % 71,1’i (143 kişi) “Din faktörü devlet için çok önemlidir, ama devlet meşruluğunu diğer seküler kaynaklardan alır.” şeklinde düşünmektedir.

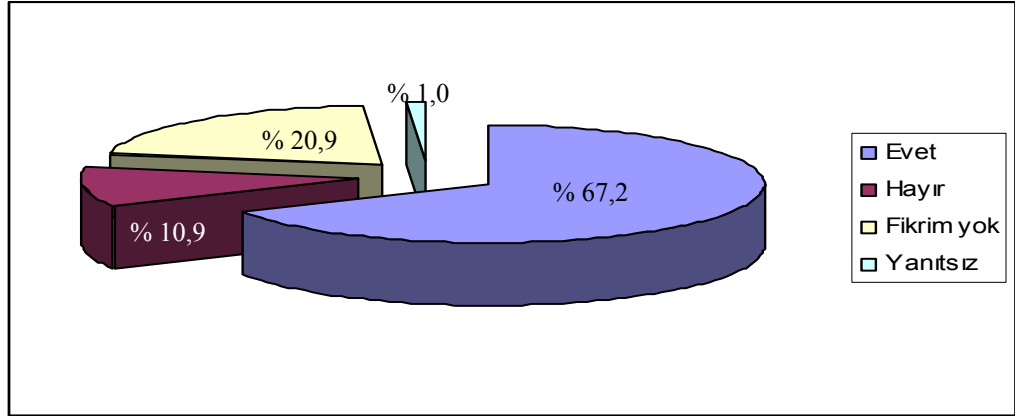

Şekil 25. Ankete katılanların ABD’deki din ve devlet ilişkisi hakkındaki düşüncelerine göre dağılım

Tablo 26: Ankete katılanların Mormonizm ile küreselleşme arasındaki ilişki hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Mormonizm ve küreselleşme arasında olumlu/pozitif bir ilişki/korelasyon var mıdır?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Evet	135	67,2	67,8	67,8
Hayır	22	10,9	11,1	78,9
Fikrim yok	42	20,9	21,1	100,0
Toplam	199	99,0	100,0	
Yanıtsız	2	1,0		
Toplam	201	100,0		

Katılımcıların % 67,2'si (135 kişi) Mormonizm ve küreselleşme arasında olumlu bir ilişki olduğunu, % 10,9'u (22 kişi) ise bu ikisi arasında olumlu bir ilişkinin olmadığını düşünmektedir. Diğer taraftan katılımcıların % 20,9'u (42 kişi) konuyla ilgili fikri olmadığını belirtmiştir.

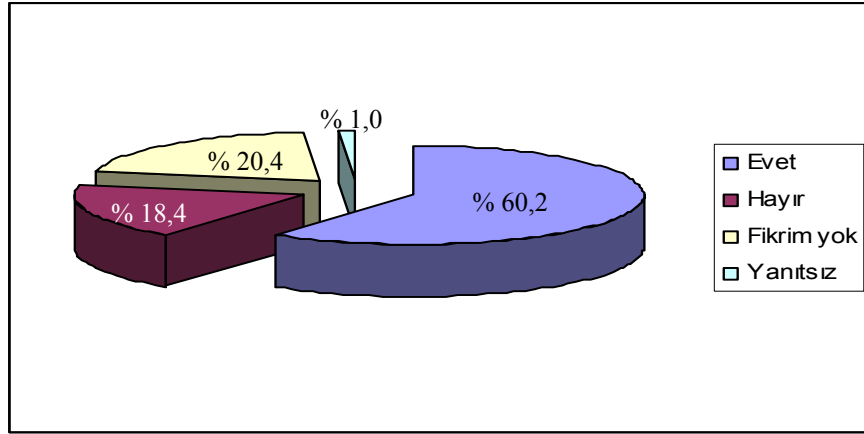

Şekil 26. Ankete katılanların Mormonizm ve küreselleşme arasındaki ilişki hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Tablo 27: Ankete katılanların Mormonizm ve sekülerlik/laiklik ilişkisi hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Mormonizm sosyal yaşamda sekülerlik/laiklikle uzlaşa içinde midir?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Evet	121	60,2	60,8	60,8
Hayır	37	18,4	18,6	79,4
Fikrim yok	41	20,4	20,6	100,0
Toplam	199	99,0	100,0	
Yanıtız	2	1,0		
Toplam	201	100,0		

Tablo 27 incelendiğinde katılımcıların % 60,2'si (121 kişi) Mormonizm'in sosyal yaşamda sekülerlik/laiklik ile uzlaşa içinde olduğunu, % 18,4'ü (37 kişi) uzlaşa halinde olmadığını düşünmektedir, % 20,4'ü (41 kişi) ise konuyla ilgili fikrinin olmadığını belirtmiştir.

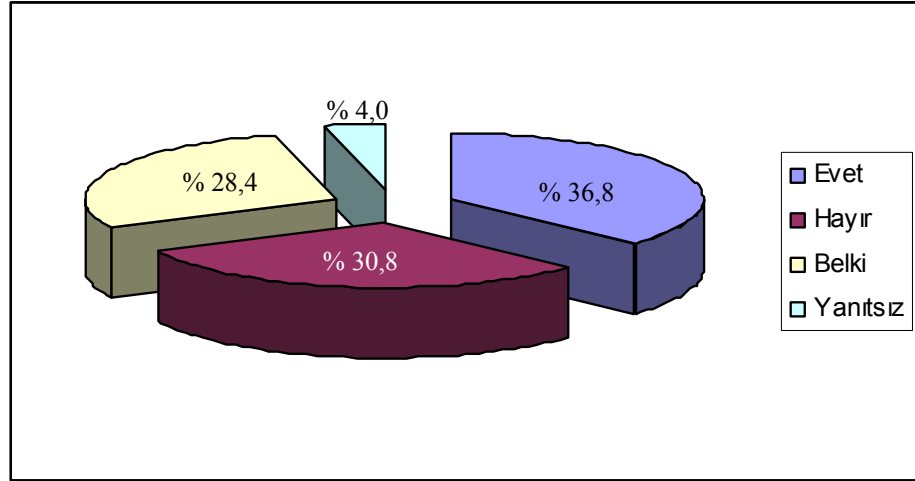

Şekil 27. Ankete katılanların Mormonizm ve sekülerlik/laiklik ilişkisi hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Tablo 28: Ankete katılanların Mormonizm'in gelecekte bütün dünyaya hakim olması durumu hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Mormonizm gelecekte bütün dünyaya hakim olacak mı?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Evet	74	36,8	38,3	38,3
Hayır	62	30,8	32,1	70,5
Belki	57	28,4	29,5	100,0
Toplam	193	96,0	100,0	
Yanıtsız	8	4,0		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanların % 36,8'i (74 kişi) Mormonizm'in gelecekte bütün dünyaya hâkim bir din olacağına inanmaktayken, % 30,8'i (62 kişi) bunun gerçekleşmeyeceğini düşünmektedir. % 28,4'lük (57 kişi) bir kesim ise bu konuda herhangi bir fikir belirtmekte çekimser kalmaktadır.

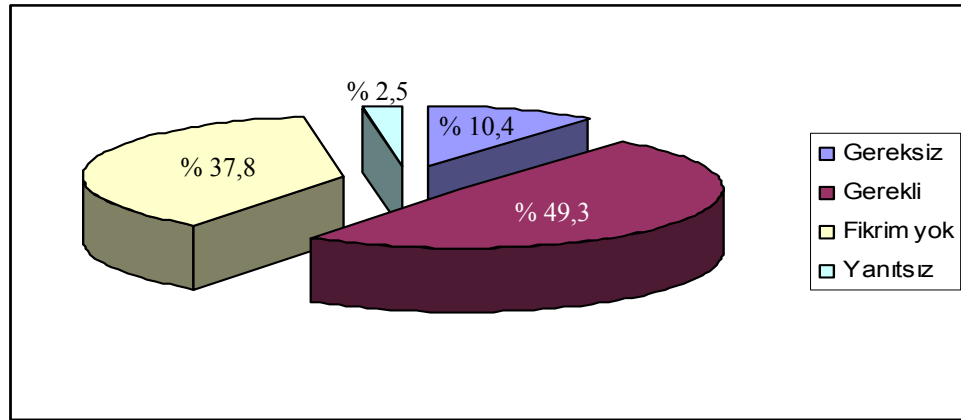

Şekil 28. Ankete katılanların Mormonizm'in gelecekte bütün dünyaya hakim olması durumu hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Tablo 29: Ankete katılanların “dinler arası diyalog” faaliyetleri hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Dinler arası diyalog faaliyetlerine nasıl bakıyorsunuz?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Gereksiz	21	10,4	10,7	10,7
Gerekli	99	49,3	50,5	61,2
Fikrim yok	76	37,8	38,8	100,0
Toplam	196	97,5	100,0	
Yanıtsız	5	2,5		
Toplam	201	100,0		

Tablo 29’da görüldüğü gibi katılımcıların % 10,4’ü (21 kişi) dinler arası diyalog faaliyetlerinin gereksiz olduğunu, % 49,3’ü (99 kişi) gerekli olduğunu ve % 37,8’i (76 kişi) konuyla ilgili fikrinin olmadığını belirtmiştir.

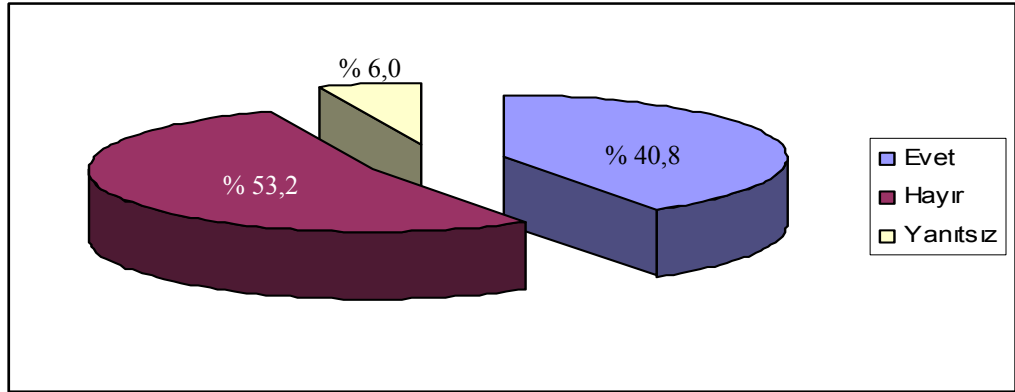

Şekil 29. Ankete katılanların dinler arası diyalog faaliyetleri hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Tablo 30: Ankete katılanların “Misyon” görevinde bulunma durumlarına göre dağılımı

"Misyon" görevinde bulundunuz mu?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Evet	82	40,8	43,4	43,4
Hayır	107	53,2	56,6	100,0
Toplam	189	94,0	100,0	
Yanıtız	12	6,0		
Toplam	201	100,0		

Katılımcıların % 40,8'i (82 kişi) misyon görevinde bulunmuş ve % 53,2'si (107 kişi) misyon görevinde bulunmamıştır.

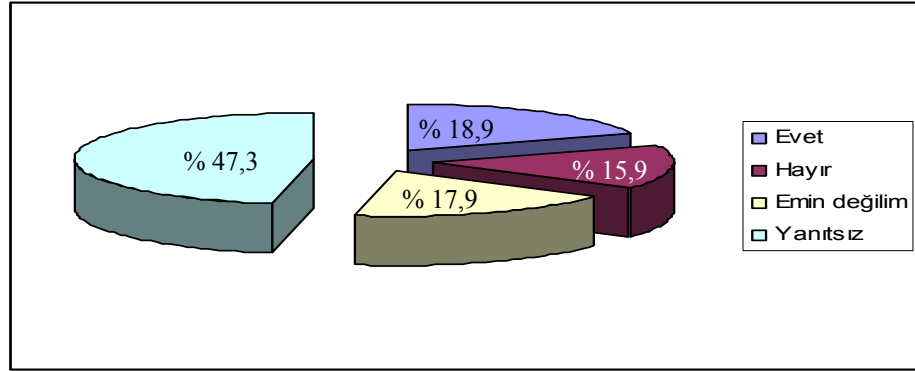

Şekil 30. Ankete katılanların “Misyon” görevinde bulunma durumlarına göre dağılımı

Tablo 31: Ankete katılanlardan “Misyon” görevinde bulunmayanların ileride bu görevi yapma durumlarına göre dağılımı

Eğer cevabınız "hayır" ise önümüzdeki yıllarda misyon görevini yapmayı düşünüyor musunuz?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Evet	38	18,9	35,8	35,8
Hayır	32	15,9	30,2	66,0
Emin değilim	36	17,9	34,0	100,0
Toplam	106	52,7	100,0	
Yanıtsız	95	47,3		
Toplam	201	100,0		

Daha önce misyon görevini yapmayan kişilerin % 35,8'i (38 kişi) ileride misyon görevinde bulunacağını, % 30,2'si (32 kişi) bulunmayacağını ve % 34'ü (36 kişi) henüz emin olmadığını belirtmiştir.

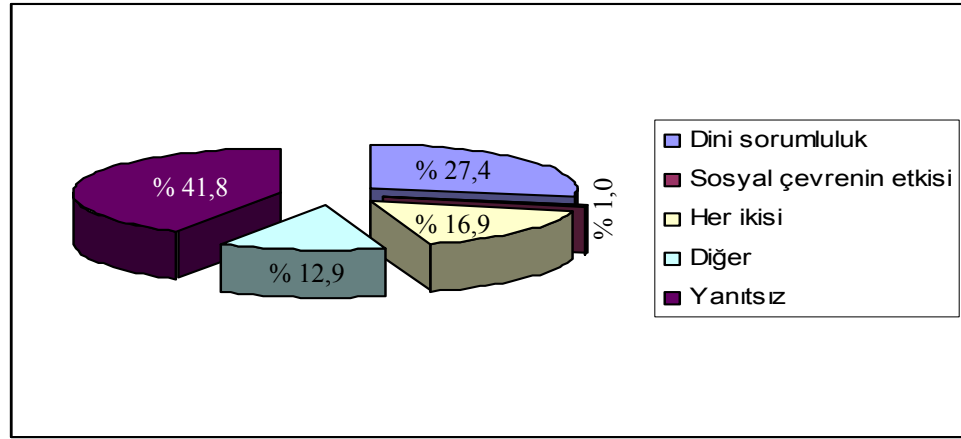

Şekil 31. Ankete katılanların “Misyon” görevinde bulunmayanların ileride bu görevi yapma durumlarına göre dağılımı

Tablo 32: Ankete katılanların misyoner olmalarının temel sebebine göre dağılımı

Sizi misyoner yapan temel sebep neydi/nedir?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Dini sorumluluk	55	27,4	47,0	47,0
Sosyal çevrenin etkisi	2	1,0	1,7	48,7
Her ikisi	34	16,9	29,1	77,8
Diğer	26	12,9	22,2	100,0
Toplam	117	58,2	100,0	
Yanıtsız	84	41,8		
Toplam	201	100,0		

Katılımcıların % 27,4’ü (55 kişi) misyonerliklerinin ardındaki temel sebebin “dini sorumluluk” olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların % 1’i (2 kişi) “sosyal çevrenin etkisi”, % 16,9’u (34 kişi) ve % 12,9’u (26 kişi) ise “diğer” olarak belirttikleri sebeplerden dolayı misyonerlik yaptıklarını ifade etmiştir.

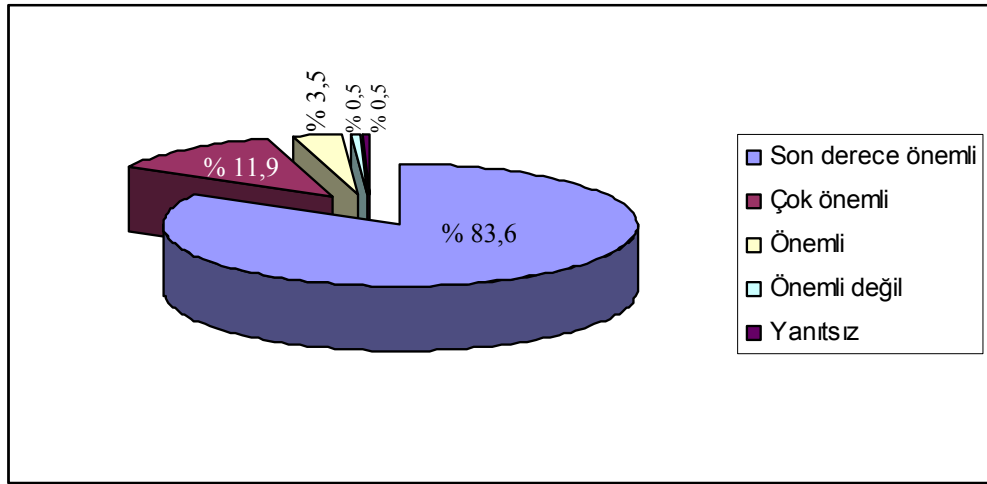

Şekil 32. Ankete katılanların misyoner olmalarının temel sebebine göre dağılımı

Tablo 33: Ankete katılanların “aile kurumunun önemi” hakkındaki görüşlerine göre dağılımı

Sosyal bir kurum olarak "aile" nasıl bir öneme sahiptir?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Son derece önemli	168	83,6	84,0	84,0
Çok önemli	24	11,9	12,0	96,0
Önemli	7	3,5	3,5	99,5
Önemli değil	1	0,5	0,5	100,0
Toplam	200	99,5	100,0	
Yanıtız	1	0,5		
Toplam	201	100,0		

Tablo 30’da görüldüğü gibi katılımcıların % 83,6’sına (168 kişi) göre aile sosyal bir kurum olarak “son derece önemli”, % 11,9’una (24 kişi) göre “çok önemli” ve % 3,5’ine (7 kişi) göre “önemli” dir. Katılımcılardan yalnızca 1 kişi ailenin “önemsiz” olduğunu düşünmektedir.

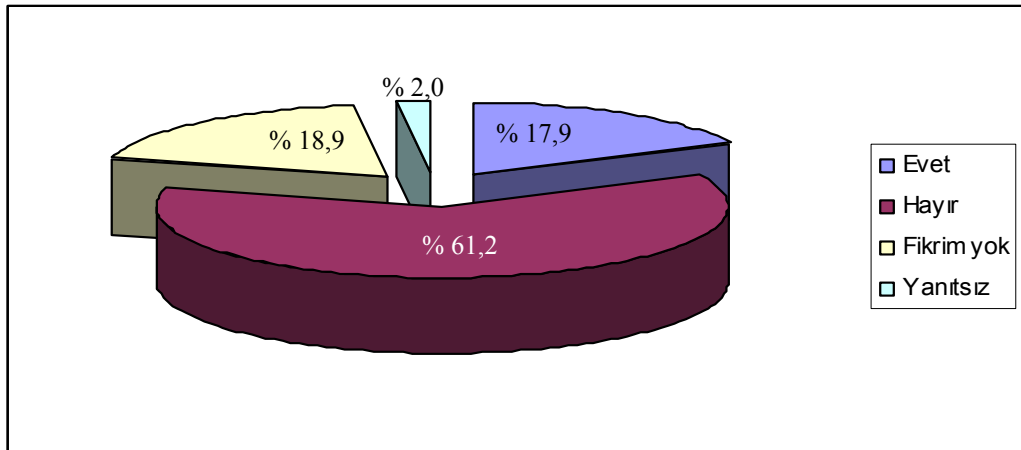

Şekil 33. Ankete katılanların “aile kurumunun önemi” hakkındaki görüşlerine göre dağılımı

Tablo 34: Ankete katılanların gelecekle ilgili düşüncelerine göre dağılımı

Önümüzdeki yıllarda dünyadaki kültürel, ahlâki ve politik şartlar bugünkünden daha iyi olacak mı?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Evet	36	17,9	18,3	18,3
Hayır	123	61,2	62,4	80,7
Fikrim yok	38	18,9	19,3	100,0
Toplam	197	98,0	100,0	
Yanıtsız	4	2,0		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanların % 17,9'u (36 kişi) gelecekte dünyanın kültürel, politik ve ahlâki anlamda bugünkünden daha iyi olacağını düşünmekteyken, % 61,2'si (123 kişi) daha iyi olmayacağına inanmaktadır. Katılımcıların % 18,9'u (38 kişi) ise konuyla ilgili fikir beyan etmemiştir.

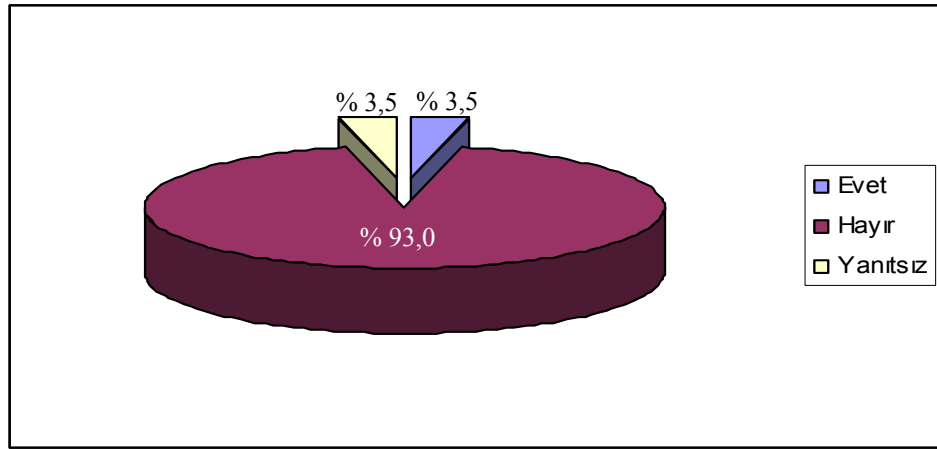

Şekil 34. Ankete katılanların gelecekle ilgili düşüncelerine göre dağılımı

Tablo 35: Ankete katılanların “İslam ya da Müslümanların ABD için tehlikeli olup olmadığı” hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

İslam ya da Müslümanların ABD için tehlikeli olduğunu düşünüyor musunuz?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Evet	7	3,5	3,6	3,6
Hayır	187	93,0	96,4	100,0
Toplam	194	96,5	100,0	
Yanıtız	7	3,5		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanların % 3,5’i (7 kişi) İslam ya da Müslümanların ABD için tehlikeli olduğunu düşünürken, % 93’ü (187 kişi) tehlikeli olmadığını düşünmektedir.

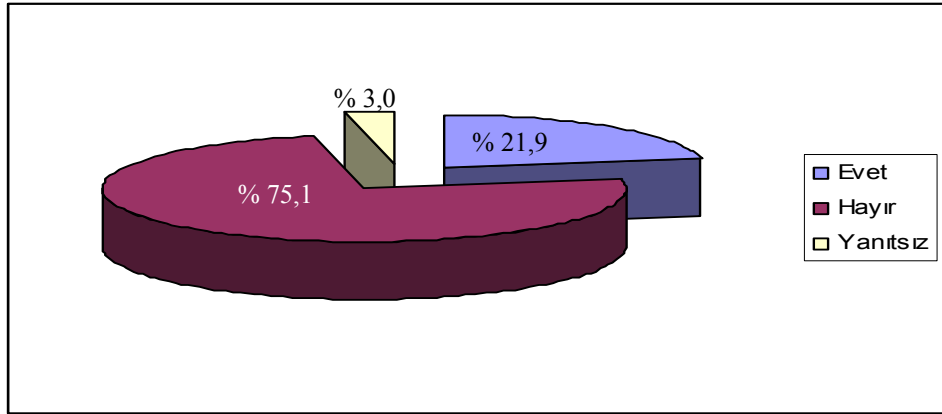

Şekil 35. Ankete katılanların “İslam ya da Müslümanların ABD için tehlikeli olup olmadığı” hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Tablo 36: Ankete katılanların “İslami Terör” kavramı hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

"İslami Terör" kavramını uygun buluyor musunuz?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Evet	44	21,9	22,6	22,6
Hayır	151	75,1	77,4	100,0
Toplam	195	97,0	100,0	
Yanıtsız	6	3,0		
Toplam	201	100,0		

Tablo 36 incelendiğinde katılımcıların % 21,9'u (44 kişi) “İslami Terör” kavramını uygun bulurken, % 75,1'i (151 kişi) bu kavramın uygun olmadığını düşünmektedir.

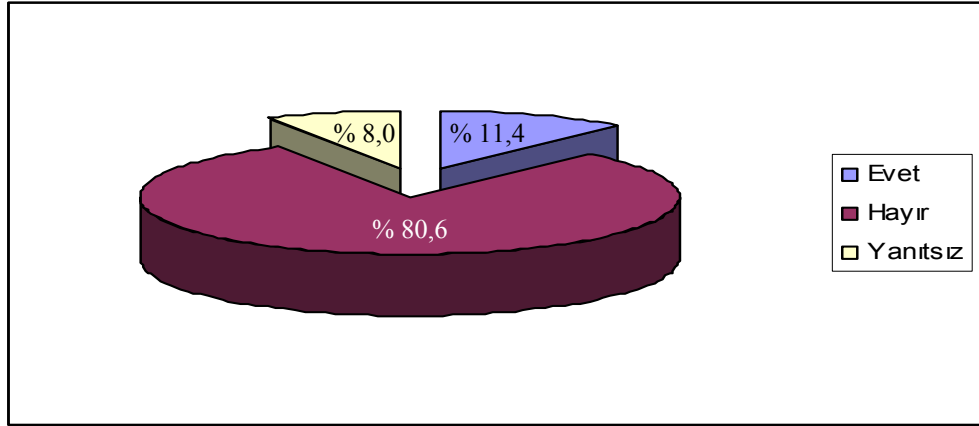

Şekil 36. Ankete katılanların “İslami Terör” kavramı hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Tablo 37: Ankete katılanların “Terör Müslümanlar arasında yaygındır” kanaati hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Terör Müslümanlar arasında yaygın mıdır?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Evet	23	11,4	12,4	12,4
Hayır	162	80,6	87,6	100,0
Toplam	185	92,0	100,0	
Yanıtız	16	8,0		
Toplam	201	100,0		

Ankete katılanların % 11,4’ü (23 kişi) terörün Müslümanlar arasında yaygın olduğunu düşünürken, % 80,6’sı (162 kişi) bu kanaatin yanlışlığını ifade etmiştir.

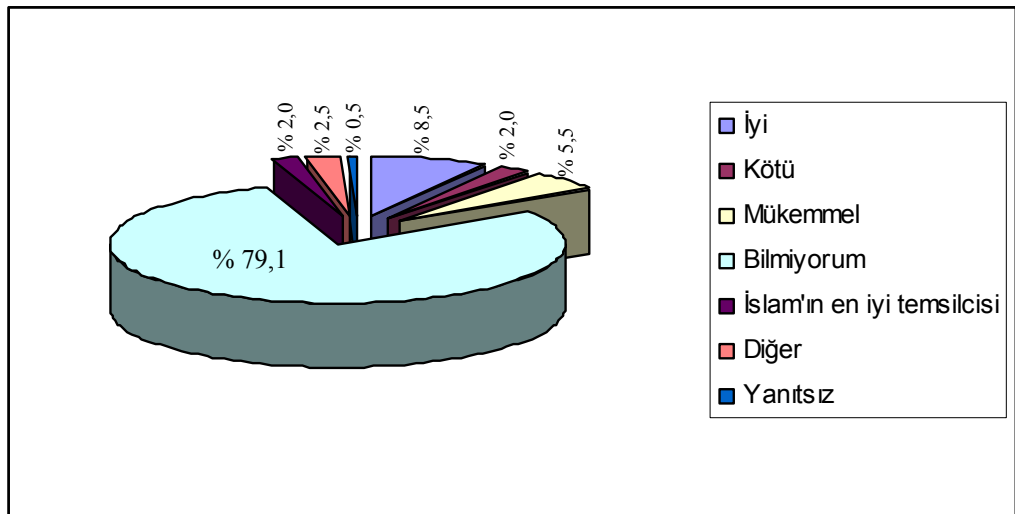

Şekil 37. Ankete katılanların “Terör Müslümanlar arasında yaygındır” kanaati hakkındaki düşüncelerine göre dağılımı

Tablo 38: Ankete katılanların “İslam dünyası içinde Türkiye'nin İslam yorumu”nu değerlendirme biçimlerine göre dağılımı

İslam dünyası içinde Türkiye'nin İslam yorumunu nasıl buluyor/değerlendiriyorsunuz?	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
İyi	17	8,5	8,5	8,5
Kötü	4	2,0	2,0	10,5
Mükemmel	11	5,5	5,5	16,0
Bilmiyorum	159	79,1	79,5	95,5
İslam'ın en iyi temsilcisi	4	2,0	2,0	97,5
Diğer	5	2,5	2,5	100,0
Toplam	200	99,5	100,0	
Yanıtız	1	0,5		
Toplam	201	100,0		

Katılımcıların % 79,1'i (159 kişi) Türkiye'nin İslam algılama biçimi hakkında fikir sahibi olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcıların % 8,5'i (17 kişi) Türkiye'nin İslam algılamasının “İyi”, % 2'si (4 kişi) “Kötü”, % 5,5'i (11 kişi) “Mükemmel” olduğunu ifade etmiştir. Yine katılımcıların % 2'si (4 kişi) ise Türkiye'nin “İslam'ın en iyi temsilcisi” olduğunu düşünmektedir.

Şekil 38. Ankete katılanların “İslam dünyası içinde Türkiye'nin İslam yorumu”nu değerlendirme biçimlerine göre dağılımı

2. İlişki Analizleri ve Çapraz Tablolar

Bu bölümde “din” değişkeni ile kişilerin ankette cevapladıkları diğer sorular arasında bir takım ilişki biçimleri irdelenerek çalışmanın başında ortaya konulan hipotezlerin tutarlılıkları sorgulanmıştır. Söz konusu ilişkilerin tespitleri için istatistiksel ilişki analizlerinden “Ki-kare ilişki analizi” ve “çapraz tablo” metotları kullanılmıştır.

Tablo 39: Kişinin Dini Tercihi ile Cinsiyeti Arasındaki İlişki

		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	75	77	152
		49,34%	50,66%	100,00%
	Hristiyan	5	10	15
		33,33%	66,67%	100,00%
	Müslüman	0	1	1
		0,00%	100,00%	100,00%
	Diğer	4	9	13
		30,77%	69,23%	100,00%
	Toplam	84	97	181
		46,41%	53,59%	100,00%

$$\chi^2=3,70; p=0,296$$

Ki-Kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük olduğu için ($p=0,296$) kişinin dini tercihi ile cinsiyeti arasında istatistiksel anlamda herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Tablo 39’da görüldüğü gibi anketimize katılan Mormonların % 49,34’ü kadın ve % 50,66’sı erkektir. Hristiyan katılımcıların ise % 33,33’ü kadın ve % 66,67’si erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 40: Kişinin Dini Tercihi ile Eğitim Aldığı Üniversite Arasındaki İlişki

		Üniversite		Toplam
		UTAH	BYU	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	10	142	152
		6,58%	93,42%	100,00%
	Hristiyan	7	8	15
		46,67%	53,33%	100,00%
	Müslüman	1	0	1
		100,00%	0,00%	100,00%
	Diğer	10	3	13
		76,92%	23,08%	100,00%
	Toplam	28	153	181
		15,47%	84,53%	100,00%

$$\chi^2=63,36; p=0,000$$

Ki-kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05'ten küçük olduğu için ($p=0,000$) kişinin dini tercihi ile eğitim aldığı üniversite arasında istatistiksel bir ilişki vardır. Tablo 40'ta görüldüğü gibi anketimize katılan Mormonların % 93,42'si Brigham Young Üniversitesi'nde (BYU) eğitim almayı tercih ederken Hristiyanlarda bu oran dengeli bir şekilde dağılmış; % 53,33'ü BYU ve % 46,67'si Utah Üniversitesi'ni tercih etmişlerdir.

Mormon öğrencilerin büyük bir oranda BYU'da eğitim almayı tercih etmelerinde üniversite öğretim üyeleri ve idarecilerinin neredeyse tamamının Mormon olması, bunun yanında tüm bölüm ve fakültelerde Mormon teoloji ve tarihine yönelik derslerin müfredatlarda bulunma faktörünün etkisi dikkate alınmalıdır.

Tablo 41: Kişinin Dini Tercihi ile Dindarlık Seviyesi Arasındaki İlişki

		Dindarlık seviyeniz nedir?						Toplam
		Dindar değil	Biraz dindar	Çok dindar	İlmli dindar (aşırı değil)	Radikal / fanatik dindar	Diğer	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	1	3	122	17	6	1	150
		0,67%	2,00%	81,33%	11,33%	4,00%	0,67%	100,00%
	Hıristiyan	3	2	5	4	0	1	15
		20,00%	13,33%	33,33%	26,67%	0,00%	6,67%	100,00%
	Müslüman	0	1	0	0	0	0	1
		0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%
	Diğer	9	3	0	0	0	1	13
		69,23%	23,08%	0,00%	0,00%	0,00%	7,69%	100,00%
	Toplam	13	9	127	21	6	3	179
		7,26%	5,03%	70,95%	11,73%	3,35%	1,68%	100,00%

$$\chi^2=139,15; p=0,000$$

Ki-kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05'ten küçük olduğu için ($p=0,000$) kişinin dini tercihi ile dindarlık seviyesi arasında istatistiksel bir ilişki vardır. Tabloyu incelediğimizde Mormonların çoğunun (%81,33'ü) kendisini “çok dindar” olarak tanımladıkları görülmektedir. Hıristiyanlarda dindarlık düzeyleri arasında eşit bir dağılım görülmekle beraber % 33,33'ü kendini çok dindar olarak nitelendirmektedir.

Buradan hareketle çalışmamızın başında “Mormonlar oldukça yüksek bir dindarlık düzeyine sahiptir.” şeklinde formüle ettiğimiz hipotezimiz doğruluk kazanmaktadır.

Tablo 42: Kişinin Dini Tercihi ile Kendisini “Amerikan” Olarak Tanımlaması Arasındaki İlişki

		Amerikan			Toplam
		1.	2.	3.	
Kendinizi ne olarak görüyorsunuz?	Mormon	9	71	47	127
		7,09%	55,91%	37,01%	100,00%
	Hristiyan	9	1	3	13
		69,23%	7,69%	23,08%	100,00%
	Diğer	4	1	1	6
		66,67%	16,67%	16,67%	100,00%
	Toplam	22	73	51	146
		15,07%	50,00%	34,93%	100,00%

$$X^2=49,05; p=0,000$$

Ki-kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçük olduğu için ($p=0,000$) kişilerin dini tercihi ile kendilerini tanımlamada “Amerikan” ifadesini sunulan seçeneklerden ilk üçe yerleştirmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Tablo 42’de görüldüğü gibi “Amerikan” ifadesini ilk üçe yerleştiren Mormonların % 55,91’i bu ifadeyi 2. sıraya, % 37,01’i ise 3. sıraya yerleştirmiştir. “Amerikan” ifadesini ilk üçe yerleştiren Hristiyanların ise % 69,23’ü “Amerikan” ifadesini ilk sıraya koymuştur.

Buradan hareketle Mormonların kendilerini tanımlamada her şeyden önce dinsel kimliklerini kullandıkları görülmektedir. Bunun yanında Mormon olmak birincil önceliğini korumakla birlikte neredeyse tüm Mormonlar ikinci planda kendilerini “Amerikan” olarak tanımlamaktadırlar. Bu da Mormonların sosyo-psikolojik aidiyetliğini ortaya koyan bir veri olarak önümüze çıkmaktadır.

Ankete katılan Hristiyanların büyük bir bölümü Mormonlardan farklı olarak kendilerini ilk öncelik olarak Amerikan kavramıyla tanımlamayı tercih etmişlerdir. Anlaşıldığı gibi dinsel kimlik Mormonlar için başat bir tanımlayıcı iken Hristiyanlar için din olgusu kişinin kendisini ifade etmesinde görece arka sıralarda yer alan bir faktördür.

Tablo 43: Kişinin Dini Tercihi ile Kendisini “Hristiyan” Olarak Tanımlaması Arasındaki İlişki

		Hristiyan			Toplam
		1.	2.	3.	
Kendinizi ne olarak görüyorsunuz?	Mormon	29	39	32	100
		29,00%	39,00%	32,00%	100,00%
	Hristiyan	5	6	2	13
		38,46%	46,15%	15,38%	100,00%
	Diğer	1	0	0	1
		100,00%	0,00%	0,00%	100,00%
	Toplam	35	45	34	114
		30,70%	39,47%	29,82%	100,00%

$$X^2=3,827; p=0,430$$

Ki-Kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük olduğu için (p=0,430) kişilerin dini tercihi ile “Hristiyan” ifadesini ilk üçe yerleştirmeleri arasında istatistiksel bir ilişki yoktur. Tablo 43 incelenecek olduğunda Hristiyan ifadesini ilk üçe yerleştiren Mormonların % 29’unun bu seçeneği 1. sıraya, % 39’unun 2. ve % 32’sinin de 3. sıraya yerleştirmiş oldukları görülmektedir.

Buradan hareketle Mormonların kendilerini aynı zamanda Hristiyan olarak da tanımladıkları anlaşılmaktadır. Fakat Mormonluk daima birincil öneme sahiptir ve 42. Tablo’da da görüldüğü gibi “Amerikan” tanımlaması Mormonlar için ikinci ve “Hristiyan” seçeneği üçüncü olarak kabul görmüştür.

Diğer taraftan Hristiyanlar Tablo 43’te görüldüğü gibi kendilerini birincil olarak “Amerikan” kavramıyla tanımlamışlar, inançlarını ise bu tanımlamanın ardından ikincil olarak değerlendirmeyi tercih etmişlerdir.

Tablo 44: Kişinin Dini Tercihi ile Devlet Mekanizması Olarak ABD'yi Değerlendirişi Arasındaki İlişki

		ABD seküler/laik mi yoksa dini bir devlet midir?			Toplam
		Dini	Seküler	Her ikisi	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	13	27	112	152
		8,55%	17,76%	73,68%	100,00%
	Hristiyan	2	6	7	15
		13,33%	40,00%	46,67%	100,00%
	Müslüman	0	0	1	1
		0,00%	0,00%	100,00%	100,00%
	Diğer	0	8	5	13
		0,00%	61,54%	38,46%	100,00%
	Toplam	15	41	125	181
		8,29%	22,65%	69,06%	100,00%

$$X^2=17,60; p=0,007$$

Ki-kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05'ten küçük olduğu için ($p=0,007$) kişinin dini tercihi ile devlet mekanizması olarak ABD'yi değerlendirili arasında istatistiksel bir ilişki vardır. İlgili tablo incelendiğinde Mormonların % 73,68'i ABD'yi hem laik hem dini bir devlet olarak görmekte, % 17,76'sı seküler görürken, % 8,55'i ise Amerika'yı dini bir devlet olarak algılamaktadır. Kendilerini Hristiyan olarak tanımlayanların ise % 46,67'si Mormon çoğunluk gibi ABD'nin seküler ve aynı zamanda dini bir devlet olduğunu düşünürken, % 40'ı sadece laik bir devlet olduğunu, % 13,33'ü ise Amerika'nın dini bir devlet olduğunu belirtmiştir.

Böylece Mormonların devlet yönetimi olarak ABD'yi seküler olduğu kadar dinsel bir devlet olarak algıladıklarına dair ortaya koymuş olduğumuz hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır.

**Tablo 45: Kişinin Dini Tercihi ile ABD'nin Din-Devlet İlişkilerine Bakışı
Arasındaki İlişki**

		Aşağıdaki tanımlamalardan hangisi ABD'deki din ve devlet ilişkisini açıklamaktadır?			Toplam
		ABD meşruiyetini dinden alan bir devlettir.	ABD meşruiyetini dinden almamaktadır.	Din faktörü devlet için çok önemlidir, ama devlet meşruluğunu diğer seküler kaynaklardan alır.	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	16	22	113	151
		10,60%	14,57%	74,83%	100,00%
	Hristiyan	1	6	8	15
		6,67%	40,00%	53,33%	100,00%
	Müslüman	0	1	0	1
		0,00%	100,00%	0,00%	100,00%
	Diğer	2	4	7	13
		15,38%	30,77%	53,85%	100,00%
	Toplam	19	33	128	180
		10,56%	18,33%	71,11%	100,00%

$$X^2=12,57; p=0,051$$

Ki-Kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05'ten büyük olduğu için ($p=0,051$) kişinin dini tercihi ile ABD'nin din ve devlet ilişkisi hakkındaki düşüncesi arasında istatistiksel bir ilişki bulunmamaktadır. Tablo 45'te görüldüğü gibi Mormonlar daha çok (% 74,83) ABD'nin din ve devlet işlerini “Din faktörü devlet için çok önemlidir, ama devlet meşruluğunu diğer seküler kaynaklardan alır.” ifadesi ile tanımlarken, % 16'lık bir kesim devletin meşruiyetini dinden almakta olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte Hristiyanların % 53,33'ü devletin meşruluğunu seküler kaynaklardan aldığını düşünmekte, % 6,67'si ise devletin meşruiyet zemininin din olduğunu varsaymaktadır.

Tablo 46: Kişinin Dini Tercihi ile Mormonizm ve Küreselleşme Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki

		Mormonizm ve küreselleşme arasında olumlu/pozitif bir ilişki/korelasyon var mıdır?			Toplam
		Evet	Hayır	Fikrim yok	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	116	9	26	151
		76,82%	5,96%	17,22%	100,00%
	Hristiyan	6	4	5	15
		40,00%	26,67%	33,33%	100,00%
	Müslüman	0	0	1	1
		0,00%	0,00%	100,00%	100,00%
	Diğer	2	7	4	13
		15,38%	53,85%	30,77%	100,00%
	Toplam	124	20	36	180
		68,89%	11,11%	20,00%	100,00%

$$X^2=43,51; p=0,000$$

Ki-kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05'ten küçük olduğu için (p=0,000) kişinin dini tercihi ile Mormonizm ve küreselleşme hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir istatistiksel ilişki vardır. İlgili tablo incelendiğinde her iki grubun da daha çok olumlu bir ilişkinin varlığını deklare etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Mormonların % 76,82'si dinlerinin küreselleşme olgusuyla olumlu bir ilişki içinde olduğunu düşünmekteyken Hristiyanların % 40'ı bu yargıya destek vermektedir. Diğer taraftan Mormonların % 9'u dinleri ile küreselleşme arasında olumlu bir ilişkinin olmadığını düşünmekle birlikte Hristiyanların % 26,67'si Mormonizm'in küreselleşmeyle olumsuz bir bağının olduğunu belirtmiştir.

Buradan hareketle "Mormonlar dinlerinin küreselleşme olgusuyla olumlu bir ilişki içinde olduğuna inanmaktadırlar." biçiminde oluşturduğumuz hipotezimizin doğrulanmış olduğu görülmektedir.

Tablo 47: Kişinin Dini Tercihi ile Mormonizm’in Sosyal Yaşamda Laiklikle Uzlaşma İçinde Olma Durumu Hakkındaki Düşüncesi Arasındaki ilişki

		Mormonizm sosyal yaşamda sekülerlik/laiklikle uzlaşma içinde midir?			Toplam
		Evet	Hayır	Fikrim yok	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	100	21	29	150
		66,67%	14,00%	19,33%	100,00%
	Hristiyan	9	4	2	15
		60,00%	26,67%	13,33%	100,00%
	Müslüman	0	0	1	1
		0,00%	0,00%	100,00%	100,00%
	Diğer	2	8	3	13
		15,38%	61,54%	23,08%	100,00%
	Toplam	111	33	35	179
		62,01%	18,44%	19,55%	100,00%

$$X^2=24,84; p=0,000$$

Ki-kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçük olduğu için ($p=0,000$) kişilerin dini tercihi ile Mormonizm’in laiklikle uzlaşma içinde olma durumu hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Tablo 47 incelendiğinde Mormonların % 66,67’sinin ve Hristiyanların % 60’ının Mormonizm’in sosyal yaşamda sekülerlik/laiklik ile uzlaşma içinde olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır.

Mormonlar sosyal yaşamda dinlerinin sekülerlik/laiklikle uzlaşma içinde olduğuna dair düşüncelerini ifade ederek konuyla ilgili ortaya koyduğumuz “Mormonlar dinlerinin sosyal yaşamda laiklikle/sekülerlikle uyum içinde olduğunu düşünmektedirler” hipotezimizi doğrulamaktadırlar.

Tablo 48: Kişinin Dini Tercihi ile “Mormonizm’in Gelecekte Büyük Bir Dünya Dini Olma” Durumu Hakkındaki Öngörüsü Arasındaki İlişki

		Mormonizm gelecekte bütün dünyaya hakim olacak mı?			Toplam
		Evet	Hayır	Belki	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	64	34	50	148
		43,24%	22,97%	33,78%	100,00%
	Hristiyan	3	10	0	13
		23,08%	76,92%	0,00%	100,00%
	Müslüman	0	1	0	1
		0,00%	100,00%	0,00%	100,00%
	Diğer	0	13	0	13
		0,00%	100,00%	0,00%	100,00%
	Toplam	67	58	50	175
		38,29%	33,14%	28,57%	100,00%

$$X^2=47,24; p=0,000$$

Ki-kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçük olduğu için ($p=0,000$) kişinin dini tercihi ile “Mormonizm’in gelecekte büyük bir dünya dini olma durumu hakkındaki öngörüsü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Tablo incelendiğinde Mormonların % 43,24’ünün bu öngörüye desteklerken, % 33,78’sinin kararsız kaldığı görülmektedir. Hristiyanların ise % 23,08’i bu öngörüye kabullenmekle birlikte, % 76,92’si bu öngörünün doğru olmadığını belirtmiştir. Burada ankete katılan Hristiyanların Utah eyaletinde baskın konumda olan Mormon dini ve bağlılarıyla yakın bir ilişkide olmalarının “Mormonizm’in ileride büyük bir din olma” yönündeki değerlendirmelerini etkilemiş olma ihtimali dikkate alınmalıdır.

Buradan hareketle “Mormonlar dinlerinin ileride büyük bir dünya dini olacağına inanmaktadırlar” şeklinde formüle ettiğimiz hipotezimizi doğruladıkları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Mormonların önemli bir kısmının (% 33) çekimser kalması da dikkate alınması gereken bir diğer noktayı oluşturmaktadır.

Tablo 49: Kişinin Dini Tercihi ile Dinler Arası Diyalog Faaliyetleri Hakkındaki Düşüncesi Arasındaki İlişki

		Dinler arası diyalog faaliyetlerine nasıl bakıyorsunuz?			Toplam
		Gereksiz	Gerekli	Fikrim yok	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	13	78	58	149
		8,72%	52,35%	38,93%	100,00%
	Hristiyan	3	7	5	15
		20,00%	46,67%	33,33%	100,00%
	Müslüman	0	0	1	1
		0,00%	0,00%	100,00%	100,00%
	Diğer	2	4	6	12
		16,67%	33,33%	50,00%	100,00%
	Toplam	18	89	70	177
		10,17%	50,28%	39,55%	100,00%

$$X^2=5,10; p=0,531$$

Ki-Kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05'ten büyük olduğu için (p=0,531) kişinin dini tercihi ile dinler arasındaki diyalog hakkındaki düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Tablo 49'dan anlaşılabacağı gibi Mormonların % 52,53'ü ve Hristiyanların % 46,67'si dinler arası diyalogun gerekli olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte Mormonların % 8,72'si diyalog faaliyetlerini gereksiz bulmaktadır, % 38,93'ü ise konuyla ilgili fikir beyanında bulunmamıştır. Hristiyanların ise % 20'si dinler arası diyalogu gereksiz bulurken % 33,33'ü konuyla ilgili herhangi bir fikrinin bulunmadığını belirtmiştir.

Görüldüğü gibi Mormonların önemli bir kısmı (%52) “dinler arası diyalog” faaliyetlerinin gerekli olduğunu belirterek “Mormonlar diyalog faaliyetlerini önemli bulmaktadırlar” hipotezimizi doğrulamaktadırlar. Esasen bu noktada genişleme ve gelişme amacı gütmekte olan hemen tüm dini yapıların dinler arası diyalog türünden faaliyetlere öncelik verdiği ve önemseydiği dikkate alınmalıdır.

Tablo 50: Kişinin Misyon Görevinde Bulunma Durumu ile Misyoner Olma Sebepleri Arasındaki İlişki

Mormon		Sizi misyoner yapan temel sebep neydi/nedir?				Toplam
		Dini sorumluluk	Sosyal çevrenin etkisi	Her ikisi	Diğer	
"Misyona" görevinde bulundunuz mu?	Evet	33	0	22	14	69
		47,83%	0,00%	31,88%	20,29%	100,00%
	Hayır	22	2	12	12	48
		45,83%	4,17%	25,00%	25,00%	100,00%
	Toplam	55	2	34	26	117
		47,01%	1,71%	29,06%	22,22%	100,00%

$$\chi^2=3,64; p=0,303$$

Ki-Kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05'ten büyük olduğu için (p=0,303) misyon görevinde bulunma durumu ile misyoner olma sebepleri arasında istatistiksel bir ilişki yoktur. İlgili tabloda görüldüğü gibi misyon görevinde bulunanların % 47,83'ü dini sorumluluk sebebi ile, % 31,88'i hem dini sorumluluk hem sosyal çevrenin etkisi ile ve % 20,29'u diğer sebeplerle misyon görevinde bulunduğunu belirtmiştir. Misyon görevinde bulunmayanların ise % 45,83'ü misyonerliğin arkasındaki temel sebebi dini sorumluluk olarak görürken, % 4,17'si sosyal çevrenin etkisinin bu konuda baskın sebep olduğunu, bunun yanında % 25'i ise misyonerliğin arkasında hem dini sorumluluk duygusunun hem de sosyal çevrenin etkisi olduğunu belirtmiştir.

Böylelikle hipotezlerimiz arasında yer alan "Mormonlar için misyonerlik dini bir sorumluluktur." yargımız doğruluk kazanmış ve ispatlanmış olmaktadır.

Tablo 51: Kişinin Dini Tercihi ile “Aile Kurumunun Önemi” Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki

		Sosyal bir kurum olarak "aile" nasıl bir öneme sahiptir?				Toplam
		Son derece önemli	Çok önemli	Önemli	Önemli değil	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	139	10	2	0	151
		92,05%	6,62%	1,32%	0,00%	100,00%
	Hristiyan	8	4	2	1	15
		53,33%	26,67%	13,33%	6,67%	100,00%
	Müslüman	0	1	0	0	1
		0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	100,00%
	Diğer	3	8	2	0	13
		23,08%	61,54%	15,38%	0,00%	100,00%
	Toplam	150	23	6	1	180
		83,33%	12,78%	3,33%	0,56%	100,00%

$$X^2=69,41; p=0,000$$

Ki-kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçük olduğu için ($p=0,000$) kişinin dini tercihi ile aile kurumunun sahip olduğu önem hakkındaki düşünceleri arasında istatistiksel bir ilişki vardır. Tablo 51’den anlaşılabacağı gibi Mormonların neredeyse tamamı, % 92,05’i için aile kurumu “son derece önemli” iken, bu çoğunluğun dışında kalan diğer Mormonlar ise aileyi “çok önemli” ve “önemli” olarak görmektedir. Dikkate değer bir biçimde hiç bir Mormon aile kurumunun önemsiz olduğunu belirtmemiştir.

Anketimize katılan Hristiyanlar ise % 53,33’lük pay ile ailenin “son derece önemli” olduğunu belirtirken % 26, 67’si “çok önemli” ve % 13,33’ü “önemli” şıklarını işaretlemişlerdir. Bununla birlikte Hristiyanların % 6,67’si ailenin “önemsiz” olduğunu belirtmiştir.

Buradan hareketle “Mormonlar için aile kurumu son derece önemlidir” şeklinde oluşturduğumuz hipotezimizin Mormon katılımcıların neredeyse tamamı tarafından onaylandığı ve böylelikle doğrulanmış olduğu görülmektedir.

Tablo 52: Kişinin Dini Tercihi ile “Önümüzdeki Yıllarda Dünyadaki Kültürel, Ahlâki ve Politik Şartların Bugünkünden Daha İyi Olacağı” Kanaati Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki

		Önümüzdeki yıllarda dünyadaki kültürel, ahlâki ve politik şartlar bugünkünden daha iyi olacak mı?			Toplam
		Evet	Hayır	Fikrim yok	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	26	94	28	148
		17,57%	63,51%	18,92%	100,00%
	Hristiyan	2	9	4	15
		13,33%	60,00%	26,67%	100,00%
	Müslüman	0	0	1	1
		0,00%	0,00%	100,00%	100,00%
	Diğer	7	4	2	13
		53,85%	30,77%	15,38%	100,00%
	Toplam	35	107	35	177
		19,77%	60,45%	19,77%	100,00%

$$X^2=15,03; p=0,020$$

Ki-kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05’ten küçük olduğu için ($p=0,020$) kişinin dini tercihi ile “Önümüzdeki yıllarda dünyadaki kültürel, ahlâki ve politik şartların bugünkünden daha iyi olacağı” kanaati hakkındaki düşünceleri arasında istatistiksel planda anlamlı bir ilişki vardır. Tablodan anlaşıldığı gibi Mormonlar ve Hristiyanların çoğu geleceğin şu anki mevcut durumdan daha iyi olmayacağını düşünmektedir. Anketimize katılan Hristiyanların % 13,33’ü geleceğin daha iyi olacağını düşünmekteyken Mormonlarda bu oran % 17,57 olarak görülmektedir. Dolayısıyla Mormonların geleceğe dair Hristiyanlardan görece olumlu bir öngörüye sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Geleceğe bakışla ilgili bu farklılığın oluşmasında ve Mormonların Hristiyanlara nazaran daha olumlu bir öngörüye sahip olmalarında Mormonizm’in bağlılarına “Mutlu aile”, “sağlıklı yaşam”, “sonsuz gelişim” gibi formüle edilen, olumlu düşünmeyi sağlayacak birbirinden farklı pek çok paradigma sunmuş olmasının etkisi göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Tüm bunların yanında cemaatin başında bulunan, Tanrı’yla sürekli iletişim halinde olan ve toplumsal

motivasyonu sağlayan yaşıyan bir peygamberin bulunması başı başına yeter bir sebep olarak görülebilmektedir.

Dikkate değer bir husus olarak Mormonların neredeyse yarısının (% 43) “dinlerinin ileride büyük bir dünya dini olacağı” kanaatini taşımaktayken²⁷⁹ geleceğin bugünkü şartlardan daha iyi olacağı fikrini benimseyenlerin oranının oldukça düşük olmasıdır (% 17).

Buradan hareketle Mormonların dinleriyle ilgili düşünce biçimlerinin geleceğe daha iyimser bakmalarını sağlamaya yetmediği yorumu yapılabilirse de farklı bir okuma biçimiyle Mormonizm’in eskatolojik beklentilerinin genel Hristiyan düşüncesiyle paralellik arzettiği düşünülebilir. Zira bilindiği gibi Hristiyanlar zamanın sonuna doğru İsa Mesih’in yeryüzüne ikinci gelişini sağlayacak zeminin oluşması adına toplumsal anlamda küresel bir kaos veya karmaşanın hakim olacağına inanmaktadırlar.²⁸⁰ Dolayısıyla Mormonların dinlerinin büyüyerek küreselleşmesi ve bunun yanında dünyanın şu anki durumundan daha kötüye gideceği düşünceleri arasındaki ilişki sözü edilen bu fikirsel arka planın bir tezahürü olarak da değerlendirilebilir.

²⁷⁹ Bkz. **Tablo 48**, s. 146.

²⁸⁰ Bkz. **Vahiy**, 1-22.

Tablo 53: Kişinin Dini Tercihi ile “İslam ya da Müslümanların ABD İçin Tehlikeli Olduğu” Kanaati Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki

		İslam ya da Müslümanların ABD için tehlikeli olduğunu düşünüyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	5	142	147
		3,40%	96,60%	100,00%
	Hristiyan	0	15	15
		0,00%	100,00%	100,00%
	Müslüman	0	1	1
		0,00%	100,00%	100,00%
	Diğer	1	12	13
		7,69%	92,31%	100,00%
	Toplam	6	170	176
		3,41%	96,59%	100,00%

$$X^2=1,29; p=0,732$$

Ki-Kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük olduğu için ($p=0,732$) kişinin dini tercihi ile “İslam ya da Müslümanların ABD için tehlikeli olduğu” kanaati hakkındaki düşünceleri arasında istatistiksel her hangi bir ilişki bulunmamaktadır. Tablo 53 incelendiğinde ankete katılan kişilerin hangi dine mensup olurlarsa olsunlar İslam ya da Müslümanların ABD için tehlike oluşturmadığını düşündükleri anlaşılmaktadır. Mormon katılımcıların yalnızca % 3,40’ı İslam veya Müslümanların Amerika için bir tehdit unsuru olabileceğini düşündüğünü belirtmiştir.

Buradan hareketle “Mormonlar İslâm ve Müslümanları tehdit olarak görmemektedirler” şeklinde oluşturduğumuz hipotezimizin katılımcıların neredeyse tamamı tarafından onaylanarak ispatlanmış olduğu görülmektedir. Fakat bununla birlikte katılımcıların anket uygulamasını gerçekleştiren kişinin Müslüman bir birey olmasından etkilenmiş olabilme ihtimalleri de gözden kaçırılmaması gereken önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

**Tablo 54: Kişinin Dini Tercihi ile “İslami Terör” Kavramına Yaklaşımı
Arasındaki İlişki**

		"İslami Terör" kavramını uygun buluyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	33	116	149
		22,15%	77,85%	100,00%
	Hristiyan	3	12	15
		20,00%	80,00%	100,00%
	Müslüman	0	1	1
		0,00%	100,00%	100,00%
	Diğer	4	8	12
		33,33%	66,67%	100,00%
	Toplam	40	137	177
		22,60%	77,40%	100,00%

$$X^2=1,16; p=0,763$$

Ki-Kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük olduğu için (p=0,763) kişinin dini tercihi ile “İslami Terör” kavramına yaklaşımı arasında anlamlı bir ilişki yoktur. İlgili tabloda “İslami Terör” kavramını Mormonların %22,15’inin, Hristiyanların ise % 20’sinin uygun ve yerinde bulduğu görülmektedir. Fakat genel olarak incelendiğinde tüm inanç sahiplerinin çoğunlukla bu kavramı uygun bulmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 55: Kişinin Dini Tercihi ile “Türkiye’nin İslam Yorumu” Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki

		İslam dünyası içinde Türkiye'nin İslam yorumunu nasıl buluyor/ değerlendiriyorsunuz?						Toplam
		İyi	Kötü	Mükemmel	Bilmiyorum	İslam'ın en iyi temsilcisi	Diğer	
Kendinizi ne olarak tanımlıyorsunuz?	Mormon	12	2	8	121	3	5	151
		7,95%	1,32%	5,30%	80,13%	1,99%	3,31%	100,00%
	Hristiyan	4	0	0	11	0	0	15
		26,67%	0,00%	0,00%	73,33%	0,00%	0,00%	100,00%
	Müslüman	0	0	0	1	0	0	1
		0,00%	0,00%	0,00%	100,00%	0,00%	0,00%	100,00%
	Diğer	1	1	3	7	1	0	13
		7,69%	7,69%	23,08%	53,85%	7,69%	0,00%	100,00%
	Toplam	17	3	11	140	4	5	180
		9,44%	1,67%	6,11%	77,78%	2,22%	2,78%	100,00%

$$X^2=19,95; p=0,174$$

Ki-Kare değerlerine ilişkin anlamlılık düzeyi 0,05’ten büyük olduğu için ($p=0,174$) kişinin dini tercihi ile Türkiye’nin İslam yorumu hakkındaki düşünceleri arasında istatistiksel bir ilişki yoktur. Türkiye’nin İslam yorumu hakkında genel anlamda ciddi bir bilgi eksikliği söz konusudur. Tablo 55 incelendiğinde “İslam dünyası içinde Türkiye’nin İslam yorumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde formüle edilen anket sorumuza çoğunlukla “Bilmiyorum” olarak yanıt verildiği görülmektedir. Bunun yanında Mormon katılımcıların % 7,95’i Türkiye’nin İslam algılama biçimini “İyi”, % 5, 30’u “Mükemmel” bulunduğunu belirtmiştir. Mormonların % 1,99’u Türkiye’nin “İslam dünyasının en iyi temsilcisi” olduğunu ifade etmiş, % 80 gibi çok büyük bir kısmı da konuyla ilgili fikir sahibi olmadığını ortaya koymuştur. Hristiyanların ise % 26,67’si Türkiye’nin İslam yorumunu “İyi” olarak tanımlarken, geriye kalan % 73,33’ü konuyla ilgili herhangi bir fikrinin bulunmadığını belirtmiştir.

SONUÇ

Amerika’da ortaya çıkmış yeni dinsel hareketlerden biri olarak kabul edilen Mormonluk esasen eklektik unsurlara dayalı olmakla birlikte, ortaya çıktığı dönemin toplum yapısının ve beklentilerinin bir uzanımı olarak varlık kazanmıştır. İngiltere’deki kilise baskısından kaçarak Amerika kıtasına gelen dindar Puritanların oluşturduğu halk var olan kilise hakimiyetine karşı çıkmakla birlikte Kutsal Kitap’ın gerçekliğine ve gerekliliğine, bu bağlamda dinin özüne tekrar dönülmesi gerektiğine inanmaktadır. Bununla birlikte yeryüzünde bir Tanrı Krallığı’nın kurulması ihtiyacını da benimseyen Puritanlar dinin restore edilmesi gerekliliğine inanmaktadırlar.

Mormonluk sözü edilen dinin öz ve otantik haline dönüş iddiasını bu beklentilerin âdeta bir uzanımı olarak kendisine temel referans almış, bu bağlamda yenilenmeci, reformist ve İsa Mesih kilisesinin restorasyonunu öngören bir jargon benimsemiştir. Kuşkusuz bu var oluşta hareketin kurucusu olan Joseph Smith’in içinde bulunduğu aile ortamı ve içinden geçtiği hassas psikolojik süreçler de etkili olmuştur. Zira Smith’in bizzat anne ve babası dindar Puritanlar arasında bulunmakla birlikte gerçek dine geri dönüşün ancak Tanrı ve İsa Mesih’in doğrudan müdahalesiyle gerçekleşebileceğini düşünmektedirler. Bu beklenti ve inanç Joseph Smith’in yaşadığı ilk vizyon tecrübesinde Tanrı ve İsa Mesih’in bizzat görünerek onu peygamberlikle görevlendirmeleriyle dışa vurmaktadır.

Smith’in öğretilerini yaymaya başlamasıyla sayıca artmaya başlayan Mormon cemaati genel Hristiyan düşüncesinden farklı inançları ve poligami gibi toplum normlarına zıt kimi pratik uygulamalarından dolayı sürekli dışlanmış. Bu dışlanma onları bulundukları topraklardan farklı yerlere, sahip oldukları inançları rahatça yaşayabilecekleri yeni bölgelere göç etmeye itmiştir. Böylece New York’ta başlayan Mormonluk önce Ohio, Kirtland ve Missouri, ardından Illinois, Nauvoo ve nihayetinde Utah, Salt Lake City’e kadar uzanan bir göç yolunu takip etmiştir.

Yenilenmeci yapısını sahip olduğu kutsal kitapla başlatan Mormonluk, Hristiyan literatürüne bir alternatif olarak “Mormon Kitabı”nı “İsa Mesih’in Bir Diğer Tanıklığı veya Ahiti” olarak sunmaktadır. Böylelikle Mormon Kitabı aslında Joseph Smith’in eliyle İncil’i restore etmektedir. Bununla birlikte “Paha Biçilmez İnci” ve “Öğreti ve Anlaşmalar” adında iki ayrı kutsal kitaba daha sahip olan

Mormonlar bu alternatif kutsal metin koleksiyonuna ek olarak simgesel düzlemde de Hristiyanlık'a muhalefetini devam ettirmektedir. Örneğin Mormonluk Hristiyanlık için en kilit sembollerden biri olan haçı kullanmamakta bunun yerine Mormon dininde hayati bir yere sahip olan Melek Moroni figürünü öne çıkarmaktadırlar.

Esasen sahip oldukları farklı ulûhiyet ve kutsal kitap anlayışı, “aslî günah”a bakışları, cennet- cehennem algılamaları ve halen devam etmekte olan yaşayan peygamber inançları Mormonluğun Hristiyanlık'la arasındaki en temel ayrımları oluşturmaktadır. Dolayısıyla bazı kaynaklarda Mormonluk bir mezhep veya tarikat gibi görülmekteyse de o büyük ölçüde Hristiyanlık'tan bağımsız, kendi kurumlarını oluşturmuş ve sürekli dışa doğru açılım halinde bulunan senkretik bir dinsel hareket konumundadır.

Sosyo-kültürel açıdan bakıldığında Mormonluk kendine ait bir toplum modelini inşa eden, yöneticilerinden toplum bireylerine kadar tüm görev ve sorumlulukları paylaştıran son derece sistematik bir bütün oluşturmaktadır. Bu düzenlilikle birlikte moderniteyle de etkileşime girmiş olan Mormonluk, bağlılarına farklı bir kimlik algılaması sunmaktadır. Köken itibarıyla kendi tarihini İsrail'den kopup gelen ve Amerika'yı Christoph Colomb'dan önce bularak bu kıtaya yerleşen Yahudilere götüren Mormonluk, bir taraftan üyelerine Kutsal Kitap'ta sözü edilen seçilmiş İsrailoğulları'yla zihinsel ve duygusal bir bağ oluşturmakta, diğer taraftan sunmuş olduğu öğretileri İbrahimî gelenek içinde konumlandırmaktadır. Seçilmişlik bağlamında Amerika'ya ayrı bir değer biçmekte olan Mormonluk burayı Tanrı Krallığı'nın kurulacağı “Yeni Kudüs” yahut “Zion” olarak görmektedir. Dolayısıyla bu kıtanın halkını Tanrı Krallığı'nı oluşturacak seçilmiş bir halk olarak sunmakta ve bu paradigmanın bir uzanımı olarak Amerikan değerlerine, yönetimine, iç ve dış siyasetine açık bir destek vermektedir.

Mormonluk, peygamberlik geleneğinin devam etmesine yönelik inancı sayesinde gelişen zaman ve şartlara kolayca adapte olmayı başarabilmekte, değişen konjonktürel yapıya herhangi bir kırılmaya uğramadan uyum sağlayabilmektedir. Zira cemaatin başında var olan peygamber oluşan yeni durum veya sorunsalın karşısında herhangi bir muhalefete fırsat vermeden gerekli açılımı yapmakta ve böylece sorun çözümlenmektedir. Bu bağlamda Mormon tarihi kilisenin başta

siyahîlere yönelik dışlamacı tavrı ve çokeşlilik uygulaması gibi son derece önemli konularda oluşan konjonktür gereği doktrinlerinde gittiği değişimleri aktarmaktadır.

Mormonluk toplumsal dayanışmayı ön plana çıkarmakta, bireysel ve toplumsal anlamda ahlâka önem verilmesini vurgulamakta, bağlılarına sunduğu yaşam biçimiyle Amerika'nın pek çok yerinde kendilerinden söz ettirmektedir. Zira Mormonlar başta alkol, sigara, çay ve kahve gibi maddeleri almayarak sağlıklı yaşam konusunda eyalet bazında ülke sıralamasının en üst noktasında bulunmaktadır. Bununla birlikte ahlâkî yaşamları, devletçi bir yapıya sahip oluşları, özellikle iş disiplini ve çalışkanlıklarıyla ön plana çıkmaları onları pek çok noktada tercih edilebilir kimseler kılmaktadır.

Tüm bunların yanında Mormonluk bugün yaklaşık on iki milyon üyesiyle Amerika'da en hızlı yayılan din konumunda olmakla birlikte, dünyanın pek çok ülkesinde misyonerlik faaliyetlerine devam etmektedir. Türkiye'de bir yardımlaşma derneğine sahip olan Mormonlar başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir ve Adana'da misyon faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Anılan yönleriyle Mormonluk gerek Zion (Yeni Kudüs) veya Tanrı Krallığı ülküsü gibi doğrudan siyasal düzene yönelik teokratik yaklaşımları, gerekse sunduğu eğitim, ahlâk ve ibadet biçimleriyle küresel bir din olma iddiasıyla hızla büyüme ve genişleme ideâli açısından dikkate değer bir konum arz etmektedir. Bunların yanında Mormonluğun ilerlemeci, yeniliklere açık, dış dünyayla sürekli iletişim halinde olması, diyâloğa vurgu yapması ve bağlılarına daima umut verici bir dünya sunması gibi özellikleriyle de farklı sosyal bilimlere önemli bir inceleme alanı sunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

A. Yazılı Kaynaklar

- Abanes, Richard: **Becoming Gods**, Oregon, Harvest House Publishers, 2004.
- Aktay, Yasin: “Amerika’da Kudüs’ü Kurmak İçin: Mormonlarda Din ve Değerler Eğitimi”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, c. 1, sa. 3, 2003.
- Aktay, Yasin: “Mormonlar”, **Çağdaş Dünya Dinleri**, Ed. Şinasi Gündüz, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007.
- Aktay, Yasin: “Mormonluk: Amerika’nın Ahir Zamanının Dini ve Azizleri”, **Milel ve Nihal**, c. 1, sa. 2, Haziran 2004.
- Alıcı, Mehmet: **İngiliz Puritanizm’inin Doğuşu ve Gelişimi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE), 2005.
- Anderson, Nels: **Desert Saints**, Chicago, University of Chicago Press, 1966.
- Arrington, Leonard J.: **Brigham Young American Moses**, Chicago, University of Illinois Press, 1985.
- Barrett, David V.: **The New Believers**, London, Cassell and Co., 2001.
- Bednarowski, Mary Farrel: **American Religion**, New Jersey, Prentice-Hall, 1984.
- Bercovitch, Sacvan: **The Puritan Origins of the American Self**, New Haven and London, Yale University Press, 1975.
- Book of Mormon**, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Salt Lake City, 1981.
- “Book of Mormon Editions”, **2006 Church Almanac**, ed. Gerry Avant, Salt Lake City, Deseret Morning News, 2006.

- Bringham Young and The Expanding American Frontier, ed. Oscar Handlin, Toronto, Little, Brown & Company, 1986.
- Brinkerhoff, Merlin B., Jacob, Jeffrey C., and Mackie, Marlene M.: "Religious Tolerance: Mormons in the American Mainstream", **Dialogue: A Journal of Mormon Thought**, c. 20, sa. 3, Fall 1987.
- Bushman, Claudia **Building The Kingdom**, New York, Oxford University Press, 2001.
- Lauper and Richard Lyman:
- Campbell, Courtney: "Social Responsibility and LDS Ethics", **Sunstone**, c. 9, sa. 2, Autumn 1984.
- Cannon, George Q.: **Life of Joseph Smith The Prophet**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1986.
- Cannon, Hal: "Jokelore: Laugh 'till It Hurts", **Utah Holiday**, c. 6, sa. 1, October 18-November 8, 1976.
- Charles, John D.: **Endowed from On High**, Utah, Horizon Publishers, 1997.
- Curtis, Lindsay R.: **The Making of a Prophet**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1967.
- Doctrine and Covenants**, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Salt Lake City, 1981.
- Eliade, Mircea: **Kutsal ve Dindışı**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, Gece Yay., 1991.
- Eliason, Eric A.: **Mormons & Mormonism**, Chicago, University of Illinois Press, 2001.
- Firmage, Edwin B.: "Discipleship in The Nuclear Era", **Sunstone**, c. 11:1, sa. 57, January 1987.
- Fischer, Norma J.: **Portrait of a Prophet**, Salt Lake City, BookCraft, 1960.
- Fishwick, Marshall W.: **Great Awakenings**, New York, Harrington Park Press, 1994.

- Gibbons, Francis M.: **Brigham Young Modern Moses/Prophet of God**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1981.
- Gibbons, Francis M.: **Joseph Smith Martyr Prophet of God**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1977.
- Giddens, Anthony: **Sosyoloji**, çev. Cemal Güzel, Ankara, Ayraç Yay., 2005.
- Gospel Principles**, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Salt Lake City, 1978.
- Gottlieb, Robert & Wiley, Peter: **America's Saints**, New York, G.P. Putnam's Sons, 1984.
- Gündüz, Şinasi: **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yay., 1998.
- Gündüz, Şinasi: **Mitoloji ile İnanç Arasında**, Samsun, Etüt Yay., 1998.
- Hamilton, C. Mark: "The Salt Lake Temple: A Symbolic Statement of Mormon Doctrine", **The Mormon People**, Ed. Thomas G. Alexander, Provo-Utah, Brigham Young University Press, 1980.
- Hanks, Maxine: **Mormon Faith in America**, New York, Shoreline Publishing Group LLC, 1955.
- Hicks, Michael: "Poetics/Noetics The Salt Lake Temple", **Sunstone**, c. 13:1, sa. 69, January 1989.
- Hoekema, Anthony A.: **The Four Major Cults**, Exeter, Devon, The Paternoster Press, 1972.
- Holzapfel, Richard Neitzel and Slaughter, William W.: **Prophets of the Latter Days**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 2003.
- Hudson, Winthrop S.: **Religion in America**, New York, Charles Scribner's Sons, 1973.
- Hunter, Milton R.: **Pearl of Great Price Commentary**, Salt Lake City, BookCraft, 1951.

- Işık, Ramazan: “Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (CÜİFD)**, c. X/1, 2006.
- Johanson, W. F. Walker: **What is Mormonism All About?**, New York, St. Martin Griffin, 2002.
- Judd, Daniel K.: “Religiosity, Mental Health, and The Latter-day Saints”, **Latter-Day Saint Social Life**, Ed. James T. Duke, Salt Lake City, Utah, Bookcraft Inc., 1998.
- Kapp, Ardeth Grene: **The Temple Our Home Away From Home**, Salt Lake City, Deseret Book, 2003.
- Lee, Rex E.: **What Do Mormons Believe?**, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1992.
- Leone, Mark P.: **Roots of Modern Mormonism**, Cambridge, Harvard University Press, 1979.
- Lythgoe, Dennis and Marti: **You’re A Mormon Now**, Salt Lake City, Olympus Publishing Company, 1983.
- Madsen, Truman G.: “The Role of Religious Symbolism: East and West”, **Mormonism**, Ed. F. LaMond Tullis, Provo-Utah, Brigham Young University Press, 1978.
- Mauss, Armand L.: “Culture, Charisma, and Change: Reflections on Mormon Temple Worship”, **Dialogue: A Journal of Mormon Thought**, c. 20, sa. 4, Winter 1987.
- Mauss, Armand L.: “Refuge and Retrenchment: The Mormon Quest for Identity”, **Contemporary Mormonism**, Ed.: Marie Cornwall, Tim B. Heaton and Lawrence A. Young, Chicago, University of Illinois Press, 1994.
- McCloud, Susan Evans: **Brigham Young**, Utah, Covenant Communications, 1996.
- McConkie, Bruce R.: **Mormon Doctrine**, Salt Lake City, Utah, Bookcraft, 1979.

- Nardo, Don: **The Bill of Rights**, California, Greenhaven Press Inc., 1998.
- Newell, L. Jackson: “Mormon Prophets and Modern Problems”, **Sunstone**, vol. 5, no: 4, July-August, 1980.
- Nibley, Preston: **Joseph Smith The Prophet**, Salt Lake City, Deseret News Press, 1947.
- O’Dea, Thomas: **The Mormons**, Chicago, The University of Chicago Press, 1975.
- Ostling, Richard N. and Joan K.: **Mormon America**, New York, Harper Collins Publishers, 1999.
- Reynolds, Leslie: **Mormons in Transition**, Salt Lake City, Gratitude Press, 1997.
- Pearl of Great Price**, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Salt Lake City, 1981.
- Shipps, Jan: **Mormonism**, Chicago, University of Illinois Press, 1985.
- Smith, Joseph: **History of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints**, c. II, Salt Lake City, The Deseret Book Company, 1948.
- Smith, Lucy Mack: **History of Joseph Smith**, ed. Preston Nibley, Salt Lake City, BookCraft, 1958.
- Sorenson, John L.: **Mormon Culture**, Salt Lake City, New Sage Books, 1998.
- “Spaulding Manuscript”, **Encyclopedia of Mormonism**, ed. Daniel H. Ludlow, London, Macmillan Company, 1992.
- Swinton, Heidi S.: **American Prophet**, Salt Lake City, Shadow Mountain Press, 1948.

Tanner, Jerald and
Sandra:

The Mormon Kingdom, Salt Lake City, Utah Lighthouse
Ministry, 1969.

**The Blackwell Dictionary of Twentieth-Century Social
Thought**, ed. William Outwaite and Tom Bottomore,
Oxford, Blackwell Publishers Ltd., 1994.

The Personal Writings of Joseph Smith, ed. Dean C.
Jessee, Salt Lake City, Deseret Book Company, 1984.

Welch, John W. &
Jeannie:

The Doctrine & Covenants by Themes, Salt Lake City,
BookCraft, 1985.

“Westminster Confession”, **The Encyclopedia of
Protestantism**, ed. Hans J. Hillerbrand, New York,
Routledge, 2004.

Williams, Drew:

Understanding Mormonism, Indianapolis, Alpha Books,
2003.

Yavuz, M. Hakan:

“Mormon Türkler”, **Zaman Gazetesi**, 01. 09. 2002.

B. İnternet Kaynakları

“AmerikanİçSavaşı”, **Vikipedi**, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Amerikan_%C4%B0%C3%A7_Sava%C5%9F%C4%B1, 19 Şubat 2007.

“Pazarlama Araştırmaları”,
(Çevrimiçi) http://web.sakarya.edu.tr/~altunr/site/DERS/PA/pazarlama_arastirmalari_haftahafta11, 18 Ocak 2008.

“Hill Cumorah”, (Çevrimiçi) <http://www.hillcumorah.org/Pageant/>, 12 Haziran 2007

“Hill Cumorah”, Wikipedia, The Free Encyclopedia, (Çevrimiçi)
<http://en.wikipedia.org/wiki/Cumorah>, 12 Haziran 2007.

“Welfare Square”, (Çevrimiçi)
<http://www.lds.org/portal/site/LDSOrg/menuitem.b12f9d18fae655bb69095bd3e44916a0/?vgnextoid=2354fccf2b7db010VgnVCM1000004d82620aRCRD&locale=0&sourceId=01e6759235d0c010VgnVCM1000004d82620a&hideNav=1>, 19 Mart 2007.

www.familysearch.org:

Salt Lake City’de Bulunan Genoloji
Merkezi’nin İnternet Erişim Sitesi

www.lds.org:

The Church of Jesus Christ of Latter-day
Saints (Kilisenin Resmi İnternet Sitesi)

www.mormonum.org:

İsa Mesih’in Son Zaman Azizler Kilisesi
(Kilisenin Türkiye internet erişim sitesi)

EKLER

Ek 1: ANKET FORMU (TÜRKÇE)

Sayın Utah Üniversitesi / Brigham Young Üniversitesi öğrencisi,

Aşağıdaki anket soruları Utah halkının din ve devlet ilişkilerine bakışını, özellikle de Mormon kültür ve toplumsal kimliğinin Utah'taki sosyal yaşam üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla oluşturulmuştur. Anket sonuçları Mormonizm konulu yüksek lisans tezime katkıda bulunacaktır.

Katılımcıların anket sorularına verdikleri kişisel cevaplar kesinlikle gizli tutulacak ve anket sonuçları yalnızca araştırma amaçlı kullanılacaktır.

Katılımınız için teşekkür ederim.

Misafir Araştırmacı Fatih Yaman, fatihyaman5@hotmail.com
Utah Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü

1) Cinsiyet

- a) Kadın b) Erkek

2) Meslek:

3) Yaş:

4) Kendinizi ne olarak görüyorsunuz?

- a) Mormon b) Hristiyan c) Müslüman d) Diğer

5) Dindar mısınız?

- a) Evet b) Hayır

6) Dindarlık seviyeniz nedir?

- a) Dindar değil c) Çok dindar e) Radikal/fanatik dindar
b) Biraz dindar d) Ilımlı dindar (aşırı değil) f) Diğer

7) Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz? (Lütfen aşağıdaki şıkları önem sırasına göre (1,2,3... şeklinde) işaretleyiniz.

☐ Mormon	☐ Amerikan	☐ Kökten dinci	☐ Katolik
☐ Gelenekçi	☐ Müslüman	☐ Hümanist	☐ Ortodoks
☐ Modernist	☐ Hristiyan	☐ Milliyetçi	☐ Protestan
☐ Hiç biri	☐ Yahudi	☐ Radikal/fanatik	☐ Ateist
☐ Diğer			

8) ABD seküler/laik mi yoksa dini bir devlet midir ?

- a) Dini b) Seküler c) Her ikisi

9) Aşağıdaki tanımlamalardan hangisi ABD'deki din ve devlet ilişkisini açıklamaktadır?

- a) ABD meşruiyetini dinden alan bir devlettir.
b) ABD meşruiyetini dinden almamaktadır.
c) Din faktörü devlet için çok önemlidir, ama devlet meşruluğunu diğer seküler kaynaklardan alır.

10) Mormonizm ve küreselleşme arasında olumlu/pozitif bir ilişki/korelasyon var mıdır?

- a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok

11) Mormonizm sosyal yaşamda sekülerlik/laiklikle uzlaş içinde midir?

- a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok

12) Mormonizm gelecekte bütün dünyaya hakim olacak mı?

- a) Evet b) Hayır c) Belki

13) Dinler arası diyalog faaliyetlerine nasıl bakıyorsunuz?

- a) Gereksiz b) Gerekli c) Fikrim yok

- Eğer cevabınız "a" ya da "b" ise niçin?

14) "Misyon" görevinde bulundunuz mu?

- a) Evet b) Hayır

15) Eğer cevabınız "hayır" ise önümüzdeki yıllarda misyon görevini yapmayı düşünüyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır c) Emin değilim

16) Sizi misyoner yapan temel sebep neydi/nedir?

- a) Dini sorumluluk
- b) Sosyal çevrenin etkisi
- c) Her ikisi
- d) Diğer

17) Sosyal bir kurum olarak “aile” nasıl bir öneme sahiptir?

- a) Son derece önemli
- b) Çok önemli
- c) Önemli
- d) Önemli değil
- e) Hiç önemli değil

18) Önümüzdeki yıllarda dünyadaki kültürel, ahlâki ve politik şartlar bugünkünden daha iyi olacak mı?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Fikrim yok

19) İslam ya da Müslümanların ABD için tehlikeli olduğunu düşünüyor musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır

20) “İslami Terör” kavramını uygun buluyor musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır

Eğer cevabınız “Evet” ise niçin?

21) Terör Müslümanlar arasında yaygın mıdır?

- a) Evet
- b) Hayır

22) İslam dünyası içinde Türkiye’nin İslam yorumunu nasıl buluyor/değerlendiriyorsunuz?

- a) İyi
- b) Kötü
- c) Mükemmel
- d) Bilmiyorum
- e) İslam’ın en iyi temsilcisi
- f) Diğer

Ankete katıldığınız için teşekkür ederiz.

Analiz sonuçlarını öğrenmek veya çalışmanın mülakat kısmına katılmak isterseniz lütfen adınızı, telefon numaranızı ve e-mail adresinizi aşağıya belirtiniz.

Ek 2: ANKET FORMU (İNGİLİZCE-ORJİNAL SORU FORMU)

Dear University of Utah / Brigham Young University undergraduate,

The following questionnaire has been designed to investigate the attitude of Utah Community toward religion and state relation. In particular, it looks at how the predominant Mormon culture and social identity influence the social life in Utah. The results of this questionnaire will contribute to my master's thesis on Mormonism.

Your individual responses will be kept strictly confidential, and the results of the questionnaire will be used only for research purposes.

Thank you for your participation.

Visiting Research Scholar Fatih Yaman, fatihyaman5@hotmail.com

Department of Political Science

University of Utah

1) Gender

a) Female b) Male

2) Profession

3) Age:

4) You consider yourself as

a) Mormon b) Christian c) Muslim d) Other

5) Are you devout?

a) Yes b) No

6) What is your level of devotion ?

a) Non-religious c) Much religious e) Radical/fanatic religious
b) Little religious d) Moderate religious f) Other

7) How do you describe yourself? (Please rank the items (as 1,2,3...) on the list according to importance.)

☐ Mormon	☐ American	☐ Fundamentalist	☐ Catholic
☐ Traditionalist	☐ Muslim	☐ Humanist	☐ Orthodox
☐ Modernist	☐ Christian	☐ Nationalist	☐ Protestant
☐ Non of them	☐ Jewish	☐ Radical/fanatic	☐ Atheist
☐ Other			

8) Is the USA a religious or a secular state?

- a) Religious b) Secular c) Both

9) Which of the following describes the relationships between religion and the state in the USA?

- a) The USA is a state gaining its legitimacy from religion.
b) It doesn't derive its legitimacy from religion.
c) Religion has a very important place in the state, but the state gains its legitimacy from other secular sources.

10) Is there a positive correlation between Mormonism and globalization?

- a) Yes b) No c) No idea

11) Could Mormonism accommodate a secular line of conduct in social life?

- a) Yes b) No c) No idea

12) Will Mormonism dominate all over the world in the future?

- a) Yes b) No c) May be

13) How do you regard the inter-religious dialogue activities?

- a) Unnecessary b) Necessity c) No idea

- If your answer is "a" or "b", Why?

14) Have you served on Mission?

- a) Yes b) No

15) If your answer is "No", are you planning to serve in the coming years?

- a) Yes b) No c) Not sure

16) What is the reason behind the fact that you are/were a missionary?

a) Religious Responsibility	b) Influence of Social Environment
c) Both	d) Other

17) How important is family as a social institution?

a) Extremely important	b) Very important	c) Important
d) Not important	e) Not important at all	

18) Will the cultural, moral and political conditions in the world get better than today in the coming decades?

a) Yes	b) No	c) No idea

19) Do you regard Islam or Muslims dangerous for the USA?

a) Yes	b) No

20) Are the terms like “Islamic terrorism” appropriate?

a) Yes	b) No

If your answer is “Yes”, Why?

21) Is terrorism common among the Muslims?

a) Yes	b) No

22) How do you evaluate Turkish interpretation of Islam within the Islamic World?

a) Good	c) Excellent	e) The most representative of Islam
b) Bad	d) I don't know	f) Other

Thank you for filling in the questionnaire.

If you would you like to learn the results of the data analysis or participate in the interview phase of the study, please indicate your name, your cell phone number and your e-mail address below.

Ek 3: MORMON İNANCI ve SOSYAL YAŞAMINA AİT RESİMLER

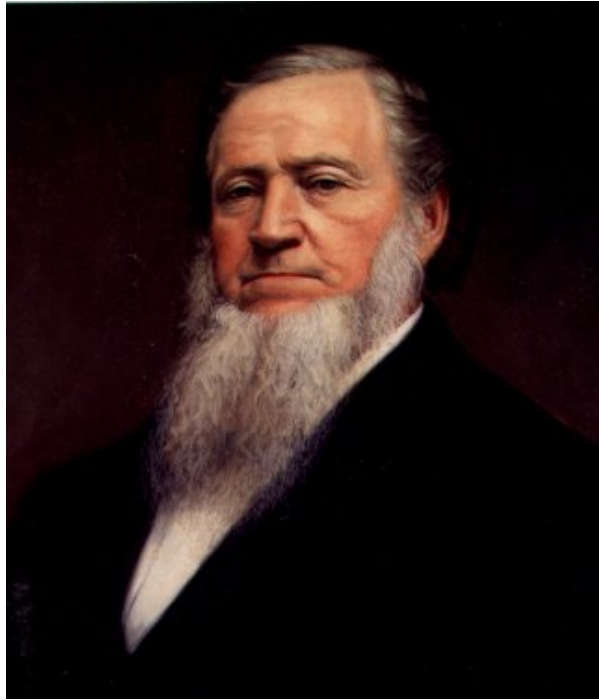
Resim 1: Mormon Dininin Kurucusu Joseph Smith

Resim 2: Mormonların İlk Peygamber ve Lideri Joseph Smith

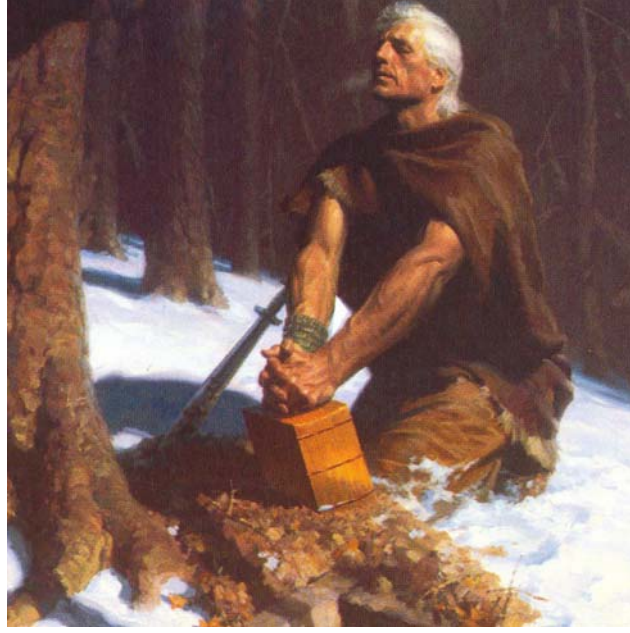
Resim 3: Brigham Young

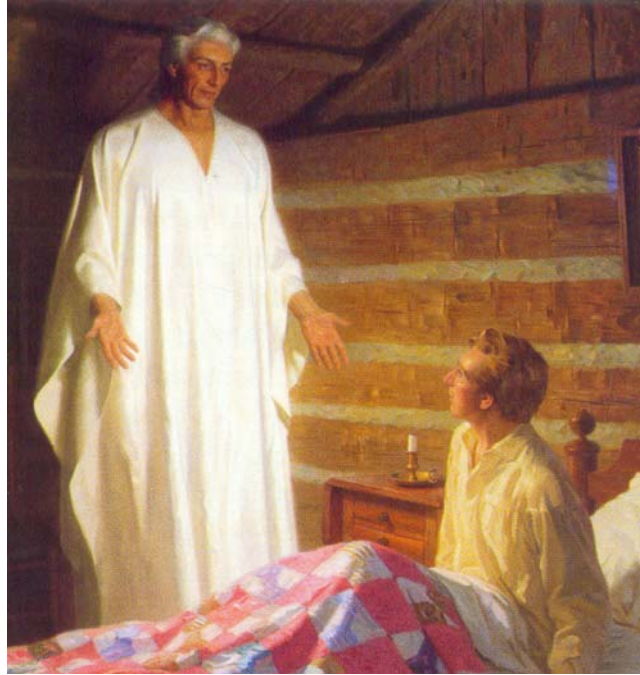
Resim 4: Mormonların İkinci Peygamber ve Lideri Brigham Young

Resim 5: Joseph Smith'in Tanrı ve Oğul İsa Mesih'le Gerçekleşen İlk Vizyonu

Resim 6: Peygamber Moroni'nin Altın Levhaları Cumorah Tepesi'ne Gömüşü

Resim 7: Joseph Smith'in Melek Moroni'yle İlk Vizyonu

Resim 8: Birinci Başkanlık Kurulu
Mormon Kilise Hiyerarşisinde En Üst İdari Kurul
(Başkan Thomas S. Monson
Ayaktakiler solda: Henry B. Eyring, sağda: Dieter F. Uchtdorf)

Resim 9: Mormonların Dünya Lideri ve Peygamberi Thomas S. Monson

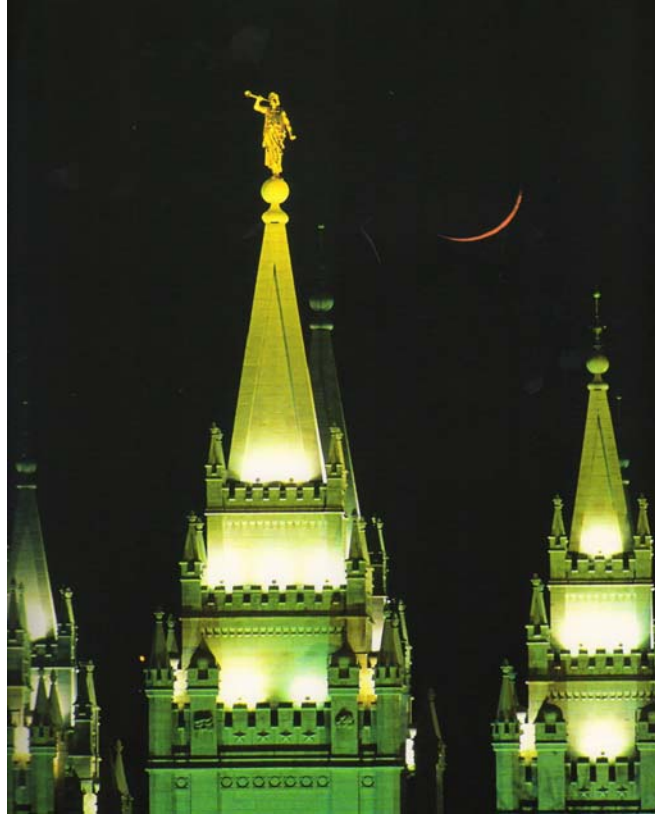

Resim 10: On İki Havariler Meclisi

Mormon Kilisesi'nin Birinci Başkanlık'tan Sonra En Üst Yetkiye Sahip Kurulu

Resim 11: Salt Lake City Tapınağı, Utah

Resim 12: Melek Moroni İkonu

Salt Lake City Tapınağı Üzerindeki “Ahir Zaman veya Zamanın Sonu”nu Temsil
Eden İkon

Resim 13: Mormon Göçünü Sembolize Eden Yük Arabası

Resim 14: This is The Place Heritage Park

Resim 15: Mormonların Utah'taki İlk Yerleşim Yeri
Salt Lake City Vadisi

Resim 16: Vaftiz Kurnası, Washington D. C Tapınağı

Resim 17: Vaftiz Sonrası Yapılan Dine Giriş Seremonisi

–Confirmation–

Resim 18: Aile Duası

Resim 19: Ekmek ve Su Ayini

Mormon Kiliselerinde Her Pazar Yapılan Sakrament

Resim 20: The Tabernacle Choir

Üç Yüz Altmış Kişiden Oluşan Mormon Kilise Orkestrası

Resim 21: Utah Eyalet Bayrağı

Resim 22: Welfare Square
Yoksullar İçin Kurulan Gıda Üretim ve Yardım Merkezi

Resim 23: Welfare Square
Kompleksteki Fabrikalarda Üretilen Kolilenmiş Ürünler

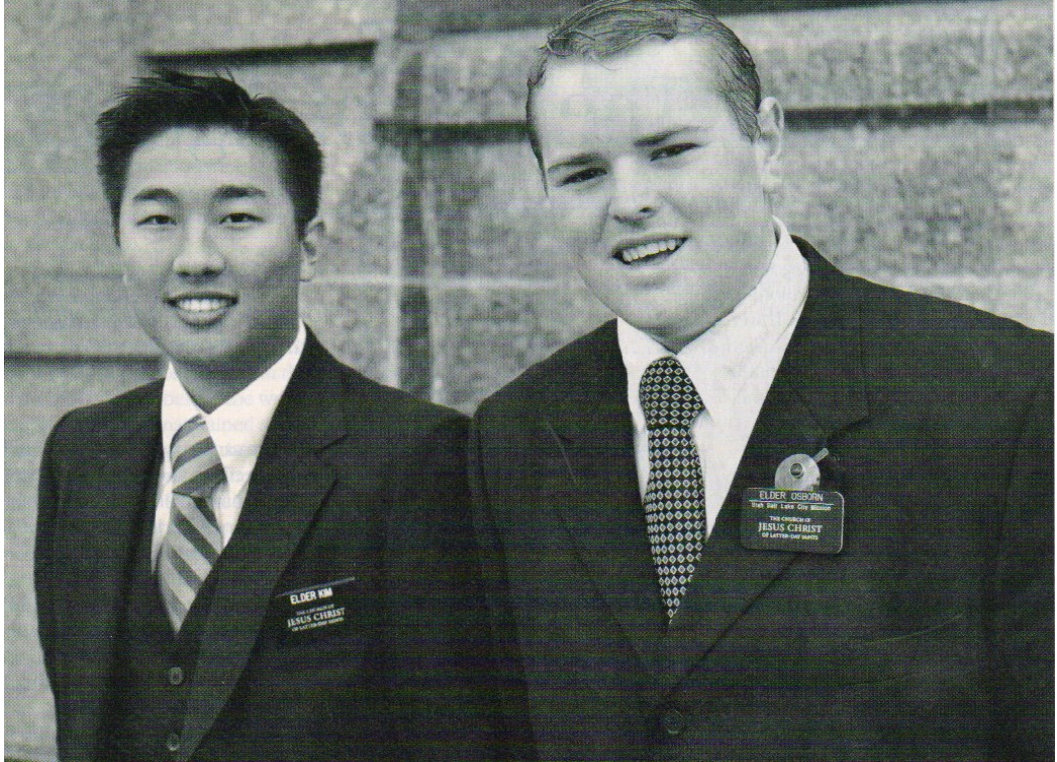

Resim 24: Mormon Genel Konferansı

Onbinlerce Kişinin Katılımıyla Gerçekleşen Dünya Mormon Genel Konferanslarının
Yapıldığı Konferans Binası

Resim 25: Bayan Mormon Misyonerleri

Resim 26: Erkek Mormon Misyonerleri